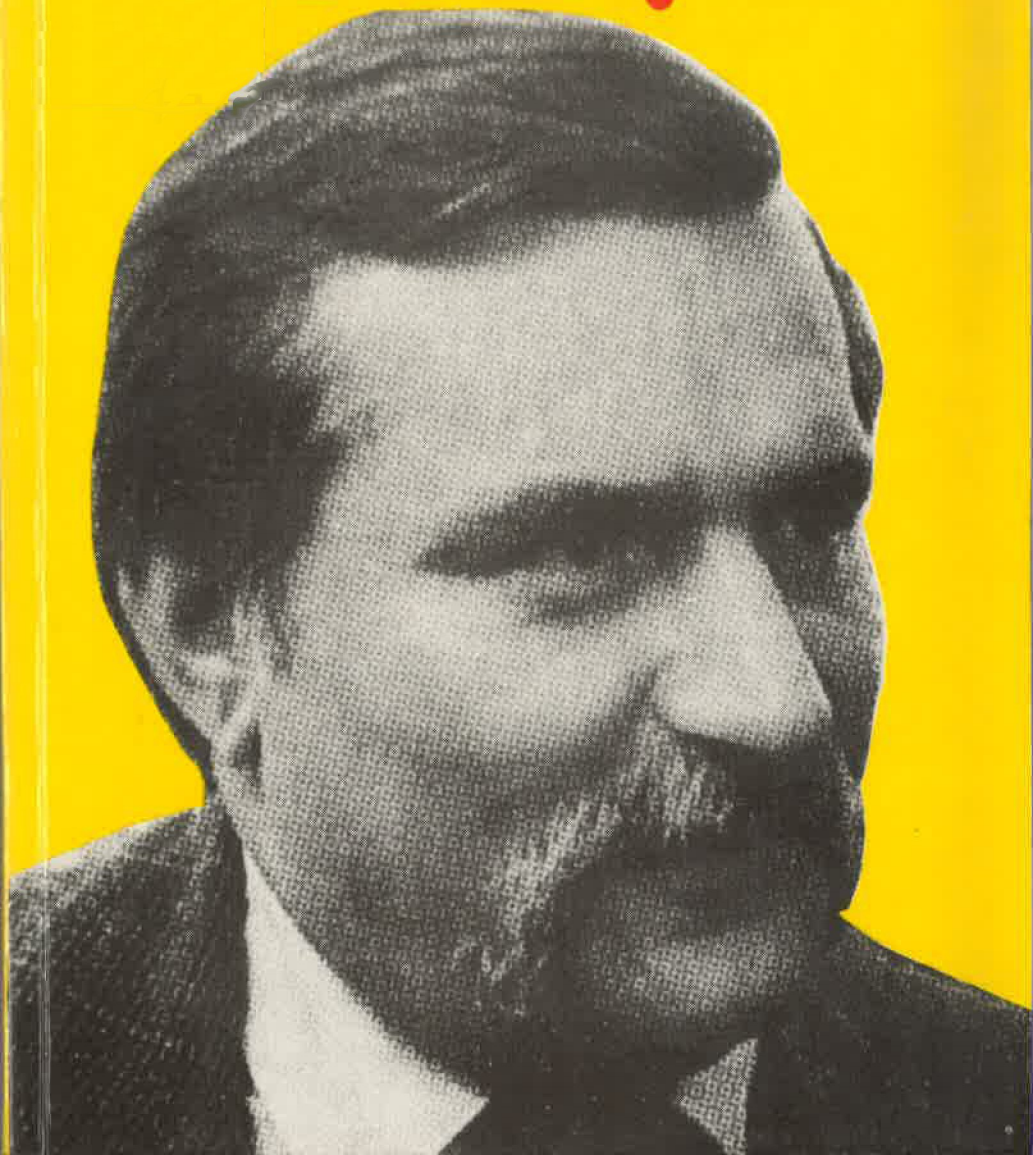

Szilágyi Szabolcs

WAŁĘSA

Szilágyi Szabolcs

WAŁĘSA

a Nobel-díjas villanyszerelő

**A képeket a szerző válogatta,
Kovács Zoltán, Nagy Nándor és az MTI Foto készítette.**

TARTALOM

Egy ember, aki tényező

Vasembert teremő évek

Mielőtt a világ megismeri
Valahonnan el kell indulni
Fiúk, én vagyok!
A buszmegállóban
Az a bizonyos targonca
„...és átugrottam a kerítésen”
A lövészárkok őrmestere?
Wałęsa, Marx és a munkásjogok

Kamikaze? Magányos evezős?

A magánember
Ki ő és mit akar?
Az egyéniség
Könyvespolc
A program
A tömegben
„A tűzoltó”
A radikális
A mérsékelt
A partner
Az apolitikus
Az antiszocialista
Finis '81

Az elnök

Mosoly nyakkendőben
Riválisok
Mi ez, szakszervezet?

Világlapok címlapképe

Wałęsa-image
Tudósítók keresztútjében
A választások Jolly Jokere
„A diplomata”
Szocialista reláció
Négyen, róla, ma

Fekete Madonna a hajtókán

Szűz Mária Rosa Luxemburg képében
Az évszázad prímása
A két lengyel
Szentségtörés hangszalagon

Sztrájk! Sztrájk! Sztrájk!

Internálás után Nobel-díj

Białoleka, Otwock, Arłamow
Vakvágányon?
Wałęsa-riadó!
A tizedes a tábornoknak
A Nobel-díj

Friss vonások a fáradt arcon

Könny - tormától

Urbi et orbi

Szimpátiamutató: tizenhat, tizennyolc, huszonkét százalék

Új augusztus, nehéz szerep

A varázsgömb visszatér?

Polonéz az asztal körül

Wałęsa lapzártáig

Összetartó párhuzamos

Források, dokumentumok

Könyvek

Újságok, folyóiratok

Egyéb dokumentumok

Képmelléletek

Munkám legértékesebb forrását,
a biztatást feleségemtől, Ilonától
és varsói barátaimtól, Gerstl Katalintól,
Füzes Gábortól kaptam.

Köszönöm.

Egy ember, aki tényező

Lech Wałęsa villanyszerelőt, a negyvenhat éves gdański lakost lehet gyűlölni, lehet szeretni, csak egyet nem lehet: közömbösen elmenni mellette. Nincs egyedül, vannak ilyen emberek. Mi több, kivétel nélkül ilyenek azok, akik vállalják történelmi jelenlétüket, akik kihívást intéznek a világ jól el(meg)rendezett rendje ellen.

Lech Wałęsa nős, hétgyermekes apa, a gdański Lenin Hajógyár dolgozója, aktív hitéletet élő római katolikus, egykori szakszervezeti vezető, az 1970-es sztrájkok résztvevője, az 1980. augusztusi sztrájk irányítója, az 1982-ben betiltott Szolidaritás Független Öngazgató Szakszervezet elnöke. Ragasszanak, aggassanak rá néptribunnak kijáró titulusokat vagy akár az államellenes összeesküvő címkéjét is, ez az ember megcáfolhatatlan, visszavonhatatlan tény marad.

Lech Wałęsa a nyolcvanas években a világsajtó lapszámainál a legtöbb hasábot, a rádió- és tévéadásoktól a legtöbb műsorpercet elhódító lengyel állampolgár. Mieczysław Rakowski írja róla: „Arca az egész nyugati világban - a legkomolyabb hetilapok borítójáról és a nagy lapok első oldaláról - a sajtó olvasóinak millióira tekintett le.”

Lech Wałęsa tényező. Így rögzíti őt a francia Larousse-lexikon, benne van az Új Magyar Lexikon pótkötetének függelékében, az 1984-es varsói kiadású *Ki kicsoda Lengyelországban...* című kötetben; portrékönyvek tucatjai jelentek meg róla szerte (ez ideig csak a nyugati világban. Szakmunkás-bizonyítványát ma már az egyik cambridge-i kollégium és több más jó nevű egyetem díszdoktori oklevele egészíti ki. Átvehette a svéd szociáldemokrata lap, az *Arbetet* 1980-as, Engedjetelek élni! elnevezésű jutalmát, az amerikai lengyel emigráció Polónia Kongresszusának azt a kitüntetését, amit az óhazában addig senki sem kapott meg. A Love International nevű nemzetközi szervezet Wałęsának ítélte oda 1981-es díját, pénzjutalmát, s az indoklás a következő volt: „Az emberi és állampolgári jogokért erőszakmentes, ám szeretettel, szolidaritással és együttműködéssel folytatott harc népszerűsítésében való részvételért.”

A Nobel-díjasok kislexikonában a következőt olvashatjuk:

„WAŁĘSA, Lech [e.: valensza] (Popowo, 1943. 9. 29.) volt lengyel szakszervezeti vezető. A Nobel-díjat 1983-ban kapta. Az általános iskolát Gdańskban végezte el. Villanyszerelő szakmunkás. A Lenin Hajógyárban dolgozott 1966-1976-ig. Az akkori zavargások irányításában való részvételéért elbocsátották. Már korábban, 1970-ben is sztrájkot szervezett. 1980. augusztus 15-től a gdański üzemközi sztrájkbizottság vezetője. 1980 novemberétől a Szolidaritás nevű szakszervezeti szövetség országos egyeztetőbizottságának elnöke. 1981. december 13-án a hadiállapot kihirdetésekor házi őrizetbe vették. Egy évvel később, a hadiállapot felüggesztésekor ismét a Lenin Hajógyárban helyezkedett el villanyszerelőként. A Szolidaritás feloszlásával közéleti funkciója megszűnt. A Nobel-békedíjat felesége és hét gyermekük egyike vette át Oslóban.”

„Wałęsa-jelenség” - ezt a kifejezést Helmut Schmidt használta az évtized elején, mintegy jellemezve a lengyel szakszervezeti vezető kétségkívül karizmatikus egyéniségét. 1981 májusában a *Welt am Sonntag* ezt írja: „Az, ami Lengyelországban történt, a munkásmozgalomnak mindössze egy apró részlete. Részlete, amely azonban - meggyőződésem szerint - számukra, lengyelek számára nagyon fontos. Szükségtelenül idegesít bárkit, hogy ebben állandóan ott ténykedik a gdański kisember, Lech Wałęsa, akinek az isten esélyt adott erre; csináljon valamit honfitársai javára - úgy, ahogyan ő maga értelmezi.”

Lech Wałęsát 1980-ban ismertem meg. Akkor, amikor már éppen egy esztendeje dolgoztam Varsóban a Magyar Rádió állandó tudósítójaként. Augusztus 21-én még csak a hangját hallottam: a Hajógyár udvarára kipakolt egyik hangszóró alatti oszlopnak támaszkodva vettem riporter-magnómra a sztrájkoknak majdan véget vető kemény tárgyalás férfias párbeszédét. Szeptember 24-én a Szolidaritás alapító bizottsága elnökének első nemzetközi sajtókonferenciáján Varsóban már szemben ülök vele az Interpress konferenciatermének első sorában, és kérdezek...

Első hallásra, első pillantásra nem kedvelem ezt a „lezser fickót” (Lech Wałęsát lehet gyűlölni...). Ám ahogy újra meg újra látom és hallom őt stadionokban, üzemcsarnokok alkalmi pódiumain szónokolni, sztrájkhelyszíneken tüzet oltani, dühödt hangon békességet hirdetni, kezd bennem kirajzolódni a rokonszenves ember sziluettje (Lech Wałęsát lehet szeretni...). Most, ahogy tudatom és érzelmeim szűrőrendszerén, ezen a legprivátabb privát laboratóriumon átbocsátom az évtizednyi tényanyagot, tehát a magam számára elrendezem, feldolgozom a „Wałęsa-jelenséget”, már higgadtan, nyugodt lelkiismerettel ülök írógépemhez, hogy félretéve a gyűlölet és a szeretet előjeleit, mindenfelől leszaggatva az előregyártott minősítő címkéket, nyilatkozatokból (tőle és róla), személyes találkozásaink élményanyagából, kordokumentumokból rajzoljam meg Lech Wałęsának, a Nobel-békedíjas lengyel munkásnak a portréját.

Vasembert teremtő évek

A Varsóban dolgozó külföldi tudósítók második, mégis legfontosabb otthonában, az AP Interpress klubjában, vagy ahogy egymás közt neveztük, a hírbörzén, amikor először üti meg fülemet a szó, jónak mondható lengyel nyelvtudásom ide, lengyel nyelvtudás oda, szótáraznom kell. A *walesac się* annyit jelent, mint csavarog, kóborol, kódorog, csatangol, tekereg. Aki tehát ezt teszi, az nem egyéb, mint *walęsa* - csavargó, tekergő...

Amikor ez történik, 1980. augusztus 21-ét írunk. Ezen a napon ér ide, a fővárosba a tengermelléki sztrájkok mélyebb, sokszínű információja. Ezt a hírt át- meg átszövi az a szó, amihez a nálunk, szocialista országbéli tudósítóknál beavatottabbnak bizonyuló nyugati kollégák mind többször tesznek hozzá egy keresztnév: *Lech*. Aztán kiderül, hogy az a bizonyos *walęsa* szó is nagy kezdőbetűvel írandó. S ha már egy idegen vezetéknev tudománytalan, értelmetlen fejtegetésébe fogtam, gyorsan jóváteszem a keresztnév magyarázatával. Lech az egyik legősibb lengyel név. A legenda három szláv fivérének (Leh, Czeh, Rus) egyike ő, aki úgymond a lengyel nemzet alapítója, míg testvérei másik két népet indítottak el nemzeti útjukon. Czeh a cseheket, Rus az oroszokat. Mi több, ez a Lech (mai helyesírás!) név a forrása Lengyelország ólengyel elnevezésének (*Lehistan*) és a mi *lengyel* szavunknak is.

Jó fél év - a hatalmas lengyelországi földindulás első fél esztendeje - múltával tudok meg erről az emberről, erről a Lech Wałęsáról sokkal, sokkal többet. Talán akkor, amikor Helmut Schmidt már ilyesmit mond róla: „Wałęsa-jelenség”... Akkortájt, amikor ő már világhírű Wałęsaként ül modellt Oriana Fallaci interjújához, s akkor egy percre szerepet is cserélnek. A lengyel szakszervezeti vezér kérdez: mit mondanak rólam az emberek a világban? Az olasz újságíró az akkori szovjet sajtó egyik jelzőjét említi: anarchista... Erre a Szolidaritás elnöke: én csak ember vagyok.

Ezekben a napokban magam is ott vagyok, jegyzetek, lehetőleg minden helyszínen, ahol Lengyelország legújabb kori történelmének eseményei lüktetnek. 1981-ben egy Bielsko-Biala-i nagygyűlésen veszem magnóra Wałęsa mondatait: „Munkám során sokszor voltam letartóztatva. Utoljára két éve sikerült megtévesztenem hatvan urat a rendőrségtől... Mindenki ámulatára mégis eljutottam a megemlékezésre. Konténerben mentem oda, leplombált konténerben. Néha meg nőnek öltöztem, túsarakkal járkáltam, pedig görbe a lábam. Manapság, ha ez eszembe jut, el sem hiszem. Fantasztikus az egész, ahogyan átvertem őket, ők meg engem. Ha majd valamikor eltűnök ebből a mozgalomból, s valaki ezeket az érdekességeket megírja, én csak a pénzt szedem be érte, és hozzá sem nyúlok a munkához. Most tréfálok, de ez az anyag óriási. Érdeemes lesz majd megírni!”

A dióhéj negyedében is elfér az a miniatűr életrajz, amit az 1984-ben Varsóban kiadott életrajzi lexikon tartalmaz a W betűnél:

„WAŁĘSA, Lech, villanyszerelő; 1943. szeptember 29-én Popowóban született; nős, 4 fiúgyermek, 3 leánygyermek; végzettsége: mezőgazdasági gépész szakmunkásképző iskola, Lipno, 1961. Villamosműszerész az Állami Gépállomáson, 1961-1963, 1965-1967; katonai szolgálat, 1963- 1965; villanyszerelő a gdański Lenin Hajógyárban, 1967-1976, 1980; 1983; villanyszerelő a gdański Építő-Karbantartó Vállalatnál, 1976-1978; a gdański Elektromontázsnál, 1979-1980; a gdański Lenin Hajógyár sztrájkbizottságának tagja 1970 decemberében, szervezője, elnöke a gdański üzemközi sztrájkbizottságnak 1980 augusztusában-szeptemberében, elnöke az üzemközi alapító bizottságnak Gdańskban 1980-1981-ben, elnöke a Gdański Regionális Szervezetnek 1981-ben, elnöke az Országos Egyeztetőbizottságnak 1980-1981-ben, elnöke a volt NSZZ Solidarność Országos Bizottságának 1981-1982-ben, Béke Nobel-díj 1983-ban. Címe: ul. Pilotów 17d m.3, 80-270 Gdańsk-Zaspa.”

Ha rám bíznák, egy pótkötetben a Wałęsa család új gdański kertvárosi címére módosítanám a már nem aktuális Zaspá-lakónegyedi címet, s egy kiegészítést is tennék: 1988. nyárutótól az államhatalom képviselője (Kiszczak belügyminiszter) néhány alkalommal ismét tárgyalóasztalhoz ült vele, 1989-től régi (új) partnere a hatalomnak.

Mielőtt a világ megismeri

1981 nyarának utolsó napjaiban egy Budapestről Varsóba tartó gépen a véletlen, illetve a Malév stewardesse egy szép fiatal hölgy mellé ültet. Útitársamról kiderül, hogy nem más, mint a gdański Hotel Morskiban Lech Wałęsát naponta ebéddel felszolgáló pincérnő. Megkértem, küldjön egy példányt az akkoriban megjelent első s azóta is egyetlen lengyelországi Wałęsa-portrékötetből. A könyv megérkezett. Ebből idézem Edmund Szczesiak életrajzi riportjának néhány részletét:

„- Emlékszem-e Leszekre? - ismétli mosolyogva a kérdést a paraszttasszony. - Persze hogy emlékszem... Emlékszem a nagyapjára, sőt a dédapjára is. Nagygazda volt, a dombon az egész birtok az övé volt, százötven hold... Politizáló ember volt. Mesélik, hogy... Piłsudski egy ideig nála rejtőzött. Így mondják errefelé az öregek...

- Zajos egy család - szól közbe Kosztowna, megszakítva hitvese monológját. - Hány gyereke is volt a Wałęsa nagyapának? Húsz is talán, két asszonnyal...

- A holdakat szétosztogatták... Lech apjának hat hold jutott... Lech apja ácsmesterségből élt... Úgyhogy amennyiben a Leszek innen származik, akkor bizony szegénységből származik...

- Kivándoroltak Amerikába a nővérehez. Az apja máig is ott él. Lech anyja visszatért, koporsóban...

- Fiaik emberré lettek. Kitanultak. Edward mérnök Kutnában, Stanisław meg Bydgoszczban. Na és Leszek...

Kíváncsian fürkésztük a régi osztálynaplót. Közepesen tanult. Nem volt eminens... A szakmunkásképzőt Lipnóban végezte el...

- Az 1958-1959-es tanévben az I/b-be járt... Mezőgazdasági gépész osztály volt... Elégségesre végzett. Iskolánk végbizonyítványában két négyese volt: vállalati gazdálkodásból és testnevelésből. És egy ötös - magatartásból. A történelem ment a legrosszabbul. Ha az ember lehetőséget adott neki, hogy valamilyen csoportot irányítson, pótolhatatlanná vált... Az iskolát 1961-ben fejezte be. A gépállomáson dolgozott. Utána pedig - mint sok nálunk végzettet - őt is elragadta a tenger iránti szerelem, elment a Hajógyárba...

Gdańskba 1967-ban érkezett meg, és a gdański Lenin Hajógyárban villanyszerelőként kezdett dolgozni. A személyzeti osztályon betekintésre megkapom a 61 878-as számmal ellátott szürke irattartót. Ez Lech Wałęsa hajógyári száma... A katonai szolgálat rovatban bejegyzés: tartalékos tizedes. Családi állapota: nőtlen. Tömegszervezeti tagsága: ZMW (Falusi Ifjúsági Szövetség - Sz. Sz.). A felvételi lapon: 1967. június 2. Wałęsa hajóvillamossági szerelőként kezdte pályafutását a W-4-es részlegben.

A Hajógyár egyik veteránja, Alojzy Mosiński szakmunkásbrigádjába került. Mosiński 1980 novembere óta nyugdíjas. Otthonában keresem fel...

- Ahogy ez a fiú meglátta a hajót, minden érdekelni kezdte. Könnyedén tanult, kedvét lelte a munkában. Nem késett, fegyelmezett volt. Mit mondjak még? Tudott, szeretett együtt élni a brigáddal. Böbeszédű, kíváncsiskodó ember volt...

Henryk Lenarciak lakatos is a Mosiński-brigádban dolgozott.

- Ugyanazon a hajón szereltem Wałęsával. Az első időszakból nem sokat mondhatok róla. Amolyan csendes fiú volt. Semmivel sem tűnt ki. Néha szót kért a gyűléseken, de nem volt túl kemény. Hallottam, ahogyan 1968 márciusában rávette munkatársait, ne menjenek el arra a nagygyűlésre, ahol az egyetemistákat kellett volna elítélni. Hetven decemberében az élre ugrott. Az akkori események örvénye elkapta, feldobta őt. Kiderült, tehetséges, ért a vezetéshez...

1970-ben tevékenyen részt vett abban a sztrájkban, ami az áremelések után pattant ki itt, a Stoczniaiban (hajógyár lengyelül - Sz. Sz.).

Az áremelést december 12-én, szombaton este jelentették be. Hétfőn a Hajógyár igazgatósági épülete előtt tömeg gyülekezett... Az áremelés visszavonását és tárgyalást követeltek a hatóságoktól... Január második felében, a megnyugvás időszaka után, újra gyülekezett a feszültség. Az áremelést nem vonták vissza, a változások meglehetősen lassan haladtak. Január 16-án követelési listát terjesztettek elő. Ezen ott volt: »A szakszervezeteknek minden szinten pártonkívüliekből kell állniuk.« Az utolsó követelés meg így hangzott: »Azt kívánjuk, hogy jöjjön ide E. Gierek, és tárgyaljon a munkásokkal, de ne az aktívával!« Január 24-én sztrájkba lépett a Stocznia...

- Másnap reggel a részlegben közölték, hogy a kollektívának három küldöttet kell választania. Arról volt szó, hogy a gyár delegátusai Varsóba utaznak, s ott majd találkoznak a vezetéssel...

Így aztán Wałęsa részt vett a találkozón Gierekkel és Jaroszewiczcsel. Nem kért szót. Úgy állapodtak meg, hogy az ő részlegükből Lenarciak fog beszélni.

Egy hónappal később végre szakszervezeti választásokat tartottak a Hajógyárban - a részlegbizottságnál... Az új bizottságnak Wałęsa is tagja lett...

- Olyan feladatot kért, amely az egész gyár területén mozgási lehetőséget biztosított neki. Azt mondta, hogy a Stocznia útőerén kívánja tartani a kezét, tudni akarja, mi minden történik...

Egy évvel később újabb választásokat tartottak a részlegbizottságokban... Egyedül Wałęsa mondott le a jelöltségről... a lemondás oka az volt, hogy csalódott... Lent apró ügyekben döntöttek, ám a legfontosabb dolgokat nélkülük, a véleményük kikérése nélkül oldották meg. Ez Wałęsának nem volt inyére...

1976-ban a W-4-es részlegből egy írást küldtek az igazgatóságra és a üzemi szakszervezeti tanácshoz, értesítést arról, hogy Lech Wałęsa munkaszerződését fel akarják bontani, azonnali hatállyal. Az indok ekképpen hangzott: »Nehezen együttműködő dolgozó. Szándékosan és rosszindulattól vezérelve lép fel nyilvánosan a részlegvezetéssel, valamint a politikai és társadalmi szervezetekkel szemben, ami rossz munkahelyi légkört teremt a részlegben«... A lemondás átnyújtásának napjával megtiltották Wałęsának, hogy belépjen a gyárba... Élt a jogával, és fellebbezett a területi munkaügyi fellebbviteli bírósághoz...

1976-ban villanyszerelőként vette fel a munkát a ZREMB vállalatnál... A szállítási részlegbe vették fel... Wałęsa ekkor kezdett tevékenykedni szabad szakszervezetekben. (Illegálisan ez idő tájt alakuló tengermelléki szervezet - Sz. Sz.)

E szakszervezet alapító bizottsága 1978. május 1-jén jött létre Gdańskban. Kezdeményezője Andrzej Gwiazda villamosmérnök volt. Wałęsa már korábban ismerte őt. Amikor a bizottság megalakult, egyik legtevékenyebb aktivistája lett. Bekerült a *Robotnik Wybrzeża* szerkesztőségének állományába is...

- Wałęsa röplapokat, újságokat terjesztett - emlékszik vissza Franciszek Bogdański, a Siennicka utcai üzem dolgozója...

1978 novemberében a ZERMB igazgatója arról értesítette az üzemi tanácsot, hogy »1978. december 31. napjával Lech Wałęsa munkaszerződését felmondással kívánja megszüntetni...«.

A területi munkaügyi fellebbviteli bíróság ülésén az igazgatóság visszavonta a felmondást... És december 29-én új felmondást nyújtott be neki...

- Készek voltunk tiltakozni. Beszéltem is róla Wałęsával. Nem tanácsolta, hogy sztrájkot szervezzünk... Azt mondta... »egyelőre még túlságosan gyengék vagyunk...«.

1979 májusától felvették őt az Elektromontaż Vállalathoz.

Florian Wiśniewski:

- ...Tizennégy személyt, zömmel a szabad szakszervezet tagjait jelölték ki elbocsátásra... Értesítették az üzemi tanácsot... Szavazás volt, a többség a fegyelmi visszavonását támogatta. Az elbocsátást mégsem vonták vissza... Wałęsa ekkor kézi hangszóróval a kezében szónokolt. A gyűlésen delegációt választottak - a szerelők egy kis csapatát -, akik felmentek az igazgatóságra, hogy a kezükbe vegyék az elbocsátás ügyét. Ezt az üzem dolgozói kezdeményezték. Pár órán át tartott a munkabeszüntetés, akár sztrájknak is nevezhetnénk. Az igazgatóság nem hátrált meg, Wałęsának és a többieknek is el kellett hagyniuk az üzemet...

Az 1980-as augusztusi sztrájk kezdetéig munka nélkül maradt, egy ideig bujkált, közvetlenül az augusztusi sztrájk előtt sem tartózkodott otthon...

1980 augusztusában a gdański Lenin Hajógyárban a sztrájk élére állt.”

Haladjunk végig a két életrajz, a már említett *Ki kicsoda Lengyelországban...* miniatűr biográfiája és az imént idézett riportrészlet után az Andrzej Wajdától kölcsönvett címmel, a Vasembert teremtő éveken (1956-1980) a válság tüzelte lengyel úton.

Valahonnan el kell indulni

Talán attól a dátumtól, ahol Lech még kisfiú. Még csak négy hónap múlva ünnepli tizenharmadik születésnapját, és a popowói általános iskola vakációzó hetedikese: *1956. június 28.*

Nem könyvem címadó hősenek jeles napja ez, hanem a lengyel szocializmus első lázas megbetegedésének időpontja, amikor - az akkori sajtó nyelvén szólva - „a poznańi utcákon hőbörgő csöcselék randalírozott...”, amikor - az 1983-as LEMP KB-határozatba foglalt elemzése szerint, melyet Kubiak-jelentésnek is hívnak - „a nagyon sok szakmát hátrányosan érintő és időben elhúzódó norma- és bérrendezések s az erre ráarakódó korábbi jövedelmi igazságtalanságok alapján Poznańban a Cegielski-művekben sztrájk tört ki...”, amikor - ma már így is hallható - munkás kelt fel a hibásan, torzan funkcionáló munkáshatalom ellen.

Tehát... a sztrájkolók a reggeli órákban az utcákra vonultak. Úgy kilenc óra lehetett, amikor a poznańi Vár tér környékén gyülekezni kezdett a tömeg: hamarosan több tízezer ember özönlötte el a teret és az oda torkolló utcákat. Eleinte békés tüntetés volt ez, de a hatalmas gyülekezeten rövid idő alatt felülkerekedtek az érzelmek, szenvedélyek, s a közjük vegyült felelőtlen elemek sodró erejű, pusztító emberáradattá alakították át a felvonulók sorait. Egy rádióskocsi hangszórójából hirdetni kezdték, hogy letartóztatták a sztrájkoló Cegielski-művek munkásképviseleit. Ez utóbb kifejezetten provokációnak bizonyult, de a feltűzelt emberek megtámadták a börtönt, kiszabadították az elítélteket, fegyverraktárat foglaltak el, megrohamozták az államvédelmi hivatal székházát, a bíróság és az ügyészség épületét. Eldördültek az első lövések, elestek a poznańi konfliktus első áldozatai. Felfegyverkezett csoportok indultak a rendőrség bevetelésére, újabb két-háromszáz fegyvert zsákmányoltak. A nyugatlengyel vajdasági székhely központjában feldúlt, kifosztott üzletek maradtak a történelem jobb szándékú,

magasztos pillanatait mindig, mindenütt meggyalázó kalandorok vonulása nyomában. Még dél sem volt, amikor a helyi vezetés a pusztítás megfékezésére tiszti iskolai növendékalegységeket vetett be, tűzparancs nélkül. A rendteremtés irányítását maga a LEMP Politikai Bizottsága vette át, úgy döntött, hogy a hadsereg környékbeli alakulatait is a város utcáira vezényli. Délután 13 és 17 óra között helyreállították a rendet, két nap múlva kivonták Poznańból a katonai alakulatokat, ám az összecsapásokban hetvennégyen estek, közülük hatvanhatan civilek, nyolcan a fegyveres erők és testületek tagjai; a sebesültek száma ötszáz-hetvenöt volt.

Rendkívül értékesnek bizonyult ebben az időben Władysław Gomułka legendás személyisége - olvasható a már említett kudarcfeltáró Kubiak-jelentésben. E megállapítást igazolja az a tény, hogy 1956. október 21-én a munkásmozgalomnak ezt a valóban legendás alakját, illegális fedőneven Wiesław elvtársat, választották a Lengyel Egyesült Munkáspárt első titkárának.

A megújulás reményteli napjaiból a politikai kalendárium még egy dátumát meg kell említenünk: október utolsó napjaiban, 1954 szeptemberétől tartó kolostorfogságából (házi őrizetből) kiszabadul Stefan Wyszyński bíboros, a lengyel római katolikus egyház feje. A prímás az a nagy formátumú személyiség (halála után az „évszázad prímásának” nevezik), aki az állam-egyház közt húzódó mély szakadékon átívelő híd egyik felének építőjeként bölcsen nyugtató-higgasztó befolyásával élete utolsó heteiben is megkísérelte mederben tartani a radikális szándékok túlradását. Wałęsa politikus alkata - ha ilyesmi egyáltalán létezik - bizonyos mértékben a bíboros véleményének súlya alatt is formálódott.

Kétségtelen, hogy 1956 júniusa-októbere még horzsolásos hámsérülést sem okozott az akkori viharok epicentrumától mintegy százötven kilométernyire élő fiúnak. Az események inkább csak az őt körülvevő, nevelő társadalmi környezet egy bizonyos új rétegét rakták fel körülötte. Erre a rétegre jó évtized múltán rakódott újabb, de őt magát még mindig nem közvetlenül súroló érdes tapasztalathalmaz: *1968 márciusa*. A huszonöt éves Wałęsa ekkor már a gdański Lenin Hajógyár villanyszerelője.

Az 1968-as lengyel márciusról a korabeli magyar sajtóban meglehetősen szűkszavú tudósítások jelentek meg. Nem több, mint az 1956-os poznańi tragédiáról. A lakonikus stílus a viszonyosságon alapuló tömegtájékoztatási prűdériából fakadt. (Mottó: Ne vájkáljunk egymás problémáiban!) A hetvenes évek elejéről megőrzött egyik előadásvázlatomban magam is tömörítettem e napok lényegét: a lengyel egyetemeken, a varsói egyetemről kiindulva, Krakóban felerősödve, fiatal trockista és szociáldemokrata ellenzéki diákok, tanárok mozgalmá bontakozik ki az egyre romló gazdasági és a keseredő társadalmi hangulat közepette. Varsóban, az egyetem környékén, zavargások borítják fel a Krakowskie Przedmieście polgári nyugalma. Gyárakból munkásosztatok érkeznek, hogy megfékezzék a diákokat. A hatalom részéről erőteljes antiszemita színezetű az egyetemeken belüli rendteremtés (értsd: tisztogatás indul).

A Kubiak-jelentés - másfél évtized múltán! - a bontakozó társadalmi válság első, világos jelzéseként értékeli a hatvannyolcas tavaszt. Az egyetemi ifjúságnak ebben az ellenzéki mozgalmában tűnnek fel azok a személyek - például Jacek Kuroń, Adam Michnik, Karol Modzelewski -, akik a későbbi megmozdulásokban, a KOR (Munkásvédelmi Bizottság), majd a KSS-KOR (KOR-Társadalmi Önvédelmi Bizottság) tagjaiként, valamint a Szolidaritás és Wałęsa tanácsadóiként is nevezetessé válnak. Igaz, az egyetemek ellenzékiisége a nagyüzemi pártszervezetekben negatív, elítélő visszhangra talál, a rendteremtési akarat deklarálásához vezet, de tény az is, hogy ugyanezekből a munkáskollektívákból éles kritika záporozik a párt felső vezetésére az egyre romló gazdasági helyzet és a zavarosodó közállapotok miatt.

Az újabb, immár portrénk alanyának is sorsdöntő élményt felkínáló krízis közeli, törvényszerű bekövetkezését jelzi - utólag! - az 1983-as értékelés: „A munkásosztály és a párt (szoro-

sabban véve annak vezetése) közötti válság előhírnökeként érzékelhető 1968-as jelzésből nem vonták le kellőképpen a következtetést, nem hasznosították azt. Kimerült W. Gomułka tekintélye, nyilvánvalóvá vált a feszültségekkel szembeni növekvő tanácstalansága...”

A közelgő válság 1970 végén elemi erővel tör ki. Az 1970. december 12-e még csak az okot szüli: durva áremeléseket jelent be a kormány. Az okozat 14-én vesz kezdetét: tízezres tömeg a gdański utcákon..., majdnem egy hétig tartanak a tüntetések, zavargások, összecsapások...

A huszonhét esztendő Lech Wałęsa ekkor a Stocznia villanyszerelője.

Fiúk, én vagyok!

Bolesław Fac író, a Hajógyár dolgozója a következőket jegyzi fel ezekről a napokról:

„Amikor azon a reggelen húszan-harmincan vagy talán ötvenen is elvonultak irodánk, könyvtárunk és műhelyünk ablakai alatt, kollégáimmal együtt meghatott bennünket a bot végére erősített apró transzparencssal, rajta szerény felirattal vonuló csapat látványa...

Aztán visszafelé jöttek, és már lényegesen többen voltak. Kétszázan-háromszázan, tán már ötszázan is lehettek. Velük érkezett a kórusban skandált kiáltás: *Gyer-tek ve-lünk!* Az első fontos mondat. A támogatásra, szolidaritásra szólító első hangok: *Gyertek velünk! Gyertek velünk!* Úgy, mint 1968-ban, amikor az egyetemisták kiáltottak a munkából hazafelé igyekvő hajógyári munkások felé... *Gyertek velünk! Gyertek velünk!* - zúgta 1970 decemberében a dokkmunkások serege, mely az Új Kikötő felől, a Jan z Kolna utcán át a hajógyári kapuk felé vonult. Hajógyáriak itt már nem voltak, ők egy másik kapun már kijöttek, mielőtt a dokkmunkások ideértek a gyárkapuhoz. Most a tervezőiroda épületénél haladtak, majd az irodák előtt, az iskolák, könyvtárak, templomok mellett. *Gyertek velünk! Gyertek velünk!* - kiáltozták az irodistáknak, tervezőknek, könyvtárosoknak, papoknak, szerzeteseknek, muzsikuskoknak, a járókelőknek... Voltak, akik nem csatlakoztak. Később sokan ott találták magukat a több tízezres tömegben a Május 3-i Alkotmány terén. A *Gyertek velünk!* átváltozott *Veletek vagyunk!* - ra, tehát már együtt is vagyunk. Együtt mindnyájan. Ha meg is támadnak, de ebben a tengernyi tömegben erőre kapunk, s ebben a tudatban állunk szembe a hatalmas rohamosztaggal. Hatalmas, mégis aránylag mennyire nem számottevő ez a csapat. Létezik ebben a támadásokkal dacoló sokezres tömegben egy alak, akit csak a legközvetlenebb cimborái ismernek, nem is tudom, ő hozta-e ide őket, mindenesetre máris készen áll, hogy a védelmére keljen azoknak, akiket éjnek idején fogtak le. *Gyertek velünk!* - a beszéd alapiskolája ez. A bátorság első kiáltása. És az első siker is.

De tíz év múltán Wałęsa azt mondja, bűnösnek érzi magát. Hogy ő az, aki az utcára vitte a hajógyáriakat. Vajon ott, éppen annál a kapunál, annál a bizonyos történelmi kapunál volt ez, ahol az elsőek elestek? Vajon tisztában volt önmaga vezéri hajlamával, amikor ott állt a tömegben a Świerczewski úton, a Strzelecka utcai börtönnél? Úgy hírlík, kerülte az erőszakot, az »ügyes megoldások« híve volt, az erő helyett az észé. Olyannyira, hogy ez meg is lepte ismerőseinek csapatát, mely egy alkalommal tévedésből őt dobálta kövekkel, amint egy emeleti ablakban állt. Először nem ismerték fel a hangját, amikor ezt hallották: *Fiúk, én vagyok! Itt vagyok!*

Hurrá! Az ott Leszek! Mint a mesében, mint egy népballadában. Dávid legyőzte Góliátot. Vajon akkor kezdődött? Amikor a hurrát kiáltották? Talán akkor kóstolta meg a hírnév ízét, a siker zamátát, és akkor tudatosult benne, hogy nincs mindig szükség erőszakra, hogy a legbrutálisabb, legelvakultabb erőt is meg lehet zabolázni, »ügyes megoldással« felül lehet kerekedni rajta. Hol ügyesség a neve ennek, hol meg intelligencia. Ám később jött a lelkiismeret-

furdalás, mert tragikus vége lett a dolognak. Mert a játék eleinte csak játék volt, majdhogynem szórakozás, mint egy köhájigálás a fiúkkal a szomszéd udvarból...”

A LEMP múltvizsgáló határozatában az 1970-es december azzal a megállapítással kezdődik, hogy az elégedetlenség robbanásszerű kitörését a 12-i élelmiszer-áremelés előzte meg. A hús- és húskészítmények árát 17,6 százalékkal növelték. Szerény mértékű fizetésekiegészítést is bejelentettek. 14-én a Hajógyár néhány részlegében beszüntették a munkát, az üzem udvarán összegyűltek a dolgozók, majd délelőtt tizenegy óra tájban a munkáscsapat, lehettek ezren is, a vajdasági párház elé vonult, ám a helybéli politikai vezetést nem találták meg, mert a fővárosban üléseztek. A tömeg, mind több helyi lakossal és jó néhány rendbontó alakkal szaporodva, átvonult a városon. Délután a helyszínre érkezett a belügyminiszter, sikertelenül megkísérelték a tömeg feloszlását, majd támadásba lendült az utca. A „hármaváros” (Gdańsk-Sopot-Gdynia) utcáin boltokat fosztogattak, autóbuszokat, trafikokat borítottak lángba, megrongálták a gdański főpályaudvart, megbénították a vasútforgalmat. A pusztítás este tíz óra tájban ért véget, a tömeg széteszlott. Éjszaka Gomułka-val az élen Gdańskba érkezett a politikai és államvezetés minden egyes kulcsfontosságú személyisége: másnap itt ülésezett a Politikai Bizottság. A tengerparti gyárakból a sztrájk lavinaszerű terjedéséről, újabb utcai tüntetésekről, közintézmények elleni támadásokról kaptak jelentést, s arról is, hogy a tömegből eldördültek az első lövések. Gomułka határozott: a karhatalom és a hadsereg fegyvert használhat.

Ezen a napon Gdańskban, másnap Gdyniában is súlyos helyzet alakult ki. December 17-én a gdyniai Párizsi Kommün Hajógyárnál estek el az összecsapás első áldozatai (négyen), majd a kikötőváros számos pontján ütköztek meg a katonák, rendőrök, civilek. „Valamennyi összecsapás tragikus mérlege: tizennyolc halott és negyven-ötven sebesült” - olvasható az 1983-as Kubiak-jelentésben.

Maradjunk még 1970 decemberénél. Kemény összecsapás helyszíne a nyugati partvidéken Szczecin; tüntetésekről, utcai zavargásokról szól az elblági jelentés is. Karácsony előtt egy héttel negyvennégy halottat helyeznek a tengermellék földjébe.

A „decemberi események” - mint a helybeli-korabeli tudósítások nevezték ezt a szomorú, sötét históriát - tartogatnak még egy jeles napot: december 19-ét. Szczecinben ekkor még forró órákat él át a város, néhány száz kilométerrel távolabb pedig két esemény is történik: leromlott idegállapotban kórházba kerül, s ott funkciójáról lemond Władysław Gomułka; a Politikai Bizottság a párt élére Edward Giereket jelöli.

A volt katowicei első titkár - azelőtt lengyel emigráns bányász Belgiumban - egy hónappal később Gdańskban találkozik a tengerparti üzemek képviselőivel. Derűlátás, bizakodás jellemzi a nagygyűlés záróperceinek légkörét. A munkások a szebb jövő, a felgyógyuló gazdaság délibábját ígérő Gierek felé kórusban kiáltják: *Pomożemy!* (Segítünk!) *Nota bene!* Könyvem lezárásáig ő a hivatalos lengyel politika - ottani szóhasználatnál a *władza*, vagyis a hatalom - utolsó karizmatikus személyisége, aki még tapsot és *Sto lat!*-ot (köszöntő dalt) kap, s már-már a nemzeti egység reményét tudhatja maga mellett. Legalábbis a csúcs elérése pillanatában.

Hol jár ezekben a hetekben-hónapokban a W-4-es részleg villanyszerelője? Talán még emlékszik az Olvasó az életrajzi riport pár oldallal előbbi részletére: a háromtagú hajógyári delegáció egyik tagjaként ő is Varsóba utazik, hogy Gierekkel és a miniszterelnökkel, Piotr Jaroszewiczsel a sztrájkolók gondjáról-bajáról beszéljen. Ekkor Wałęsát még csak a legszűkebb kollektíva ismeri a Stoczniaiban, ám valamiért máris szószólójuknak jelölik őt...

Ő maga egy évtizeddel később így nyilatkozik a nyugatnémet hetilapnak a Gierek-féle kilenc év kezdő- és végpontjáról:

Stern: Ön megbuktatta a párt vezetőjét...

Wałęsa: Először is én vagyok az, aki tulajdonképpen megteremtettem ezt a Gierek urat. Tudniillik már az 1970-es sztrájkot is én vezettem. Gierek nekem köszönheti a felemelkedését, sőt a bukását is.

A buszmegállóban

A hetvenes években az ifjú felnőtté érlelődő Wałęsa mind tudatosabban közelít bizonyos ellenzéki körökhöz, ámbar ekkor még a vezéri szerepkör, a predestináció előjelei csak az éles szemű megfigyelő számára láthatóak.

Oriana Fallacinak már a világszerte jól ismert Wałęsa mondja 1981-ben, neki nem voltak tanítómesterei, nem voltak követendő példaképei, a problémákat sorra maga oldotta meg. Még a műszakiakat is, az olyanokat, mint például a televízió vagy a mosógép megjavítása. „Eltöprengtem, és a magam módján megreparáltam. Hasonlóan van ez a politikában is; gondolkodom rajta, és rájövök a megoldásra. Vagy legalábbis valamilyen megoldásra. Persze, be kell vallanom, hogy ez a vonás az 1968-as és az 1970-es csapások nyomán érlelődött ki bennem. Illetve akkor értettem meg, milyen fontos, hogy ne a vakvilágba cselekedjünk, mert akkor beverjük a fejünket. A börtönben értettem meg, amikor erre a következtetésre jutottam: Lech, fejjel nem törsz át a falon! Szakaszonként kell araszolni, módszeresen, mert ha nem, betörjük a fejünket, a fal meg a helyén marad.”

De lám csak, miféle börtönről is beszél ez a hajógyári szakszervezeti aktivista?

Lapozzunk csak a könyv végén található kronológiához! Az évtizedfelező eseményeknél már halványan fel-feltűnik az akkor harminckét-harminchárom esztendőes Lech Wałęsa. Ott van bizonyos új szakszervezeti gondolatok formálódásánál (1978), de akkor még jobbra csak belesodródik olyan - hivatalosan ellenzékinak, ellenségesnek minősített - tevékenységekbe, amelyek közelebb juttatják őt a későbbi Wałęsa szerepének tudatos elsajátításához. Leginkább röpcédulákat osztogat, szamizdat lapokat terjeszt, és - mint a Fallaci-interjúban vallja - körülbelül százszor volt letartóztatva, majdnem mindig negyvennyolc órára. Íme az interjú egy részlete, mely ennek a szereptanulásnak az idejét eleveníti fel:

Wałęsa: A börtönben találtam ki azt a módszert, miként tájékoztatom az embereket a letartóztatásomról, mert ugye mi haszna a letartóztatásnak, ha nem tudnak róla az emberek.

Fallaci: És milyen ez a módszer?

Wałęsa: Nos tehát, amint szabadon engedtek, beálltam egy buszmegállóba, vagy az állomásra mentem, hogy onnan hazatérjek. És ha volt is pénzem jegyre, azt mondtam, hogy nincs. Kértem a sorban állóktól, elmondtam, hogy le voltam tartóztatva, és azt is, hogy miért. Az emberek kérdezősködtek, jegyet vettek nekem. Akkor aztán felszálltam a buszra vagy a vonatra, és ott folytattam velük a társalgást, egyfajta gyülekezetet szerveztem, felfűtöttem az utasok értelmét. Ezt éveken át csináltam. Bárhová mentem, mondtam valamit és kiváltottam valamit.

Fallaci: De ez nagy politikusra valló munka, Lech!

Wałęsa: Nem, nem! Miféle politikusra? Nem vagyok én politikus! Soha nem is voltam... Lehet, hogy egy napon az leszek.

Az a bizonyos targonca

Lengyelország csikorgó évszámai közül a soros dátum Radomhoz, a közép-lengyelországi iparvároshoz kötődik: 1976. június 25. Az előző napon a kormányfő, Piotr Jaroszewicz újra jókora áremelést jelent be a Szejm plenáris ülésén. Beszéde akkorát sűrit az ország amúgy is feszülő légkörén, hogy a radomi Walter-gyárban a munkások tüstént sztrájkba lépnek. Ezerfős csapatuk kivonul az utcára, s délelőtt már kétszer annyian tüntetnek a vajdasági pártszékháznál. Az első titkártól követelik, hogy a hatalom vonja vissza a parlamenti bejelentést. Még mielőtt a fővárosból megérkezne a kora délutánra ígért válasz, a tömeg megtámadja a pártházat s néhány más középületet is. „A gázzal, gumibottal, vízágyúval felszerelt rendőri egységek 14 óra 30 perckor akcióba léptek” - írja a LEMP KB válságelemző határozata, a Kubiak-jelentés.

Ugyanezen a napon a Varsó melletti Ursus-traktorgyár kollektívájának kilencven százaléka beszünteti a termelést. Késő este itt is lesz rendőri akció. A jelentés a tiltakozások harmadik helyszínéként Płockot, a petrokémiai központot említi, ott már csak háromszázan tüntetnek, ám az utcán itt is karhatalom állítja helyre a nyugalmat. A vezetés - a hangulat lehiggasztására és a sztrájkok, zavargások terjedésének megállítására érdekében - még ezen az estén az ország nyilvánossága előtt, a tévében visszavonja az áremelést. Másnap sehol sincs sztrájk, de ez a konfliktus jókora lökést ad azoknak a laza ellenzéki értelmiségi csoportosulásoknak, amelyek voltaképpen már évek óta ténykedtek. A „munkásosztály védelmére”, vagyis a konfliktusokban tevékenyen részt vett s utána represszionált dolgozók megsegítésére - hangzik a KOR alapító indoklása. Az ellenzéki szervezet 1977-ben bővíti nevét KSS-KOR-ra. Az új elnevezésű szervezet a párt és az államhatalom elleni illegális tevékenység legismertebb szervezője.

Ehhez a szervezethez talál kapcsolatot Wałęsa előbb röplapterjesztőként, majd három-négy évvel később ennél sokkal többet is jelentenek egymás számára. Az éppen alakulóban levő Szolidaritás elnök-szervezője 1980. október 21-én egy częstochowai munkásgyűlésen sok száz ember előtt vallja: „Ami a KOR-t és más szervezeteket illeti, az biztos, hogy nagyon sokat köszönhetünk nekik. Én magam igen-igen hálás vagyok, mert ha nincs KOR, én sem állnék ezen a helyen... Az utat a KOR taposta ki előttünk.”

Maradjunk még az 1976-os júniusnál, amikor Radom a tiltakozás tüzfészke, s a jelentések említésre méltónak sem tartják a balti partvidéket, mert ott csak elhanyagolhatónak ítélt koccanások voltak. Az egyik esetről mégis ezt írja a már idézett író, B. Fac, a gdański Lenin Hajógyár dolgozója:

„Az áremelést egyhangúlag megszavazó Szejm-ülés másnapján a hajógyár igazgatósági épülete előtt overallba öltözött emberek tömege gyülekezett. 1970 decembere óta gyakorlatra tettünk szert a létszámmegállapítás terén, elszámoltunk hát három-négyezerig. Odajöttek a hatalom képviselői - az igazgató, a tanácselnök-helyettes, a vajdasági bizottsági titkár. A hivatal emberei nem találják a közös nyelvet a tömeggel. Szép sorjában elhallgatnak. Utoljára az igazgató lép le a vita színhelyéről. Valahogyan nem akar kialakulni a párbeszéd ezen a spontán nagygyűlésen. Itt egymást kölcsönösen fenyegetik az emberek. Egyszer aztán az egyik munkás felugrik egy villamos targoncára, és rákezd: »Hajógyáriak! Te vázszerelő, te hegesztő, te festő, te csőszerelő, te lakatos, és te is, értelmiségi!« Taps. Mellettem egy szociológus áll, aki a munka szabad pillanataiban a vezető kádereket oktatja az esti egyetemen: »Úgy beszél, mintha könyvből olvasná. Ezzel az *értelmiségi*ekkel engem levett a lábamról.« A fiatal munkás röviden és kifejezően beszél. Az eddigi árak visszaállítását követeli, s »ha nem, akkor holnap sztrájk lesz!«. Taps. Mindenki biztos benne, hogy visszautasítás esetén véghez is viszik a szándékukat. (Ma ezt sztrájkkészzenlétnek nevezik - Sz. Sz.) Az igazgatóra már senki sem hallgat. Nem jegyeztem meg ennek a nem magas férfinak az arcát. Később tudtam meg, hogy nem volt más, mint Wałęsa. Tartalmasak a szavai, tiszteletet tanúsít minden hallga-

tója iránt, rátalál a tettekre sarkalló indítékokra. Valóban, mintha tankönyvből venné mindezt. Az a *villamos targonca* pedig már-már szimbólummá nemesedik... Ha lenne a Hajógyárban munkásmozgalmi múzeum, s nem csupán az itt épült hajók modelljeit őrző iroda, akkor abban ott kellene állnia annak a régi, kiszolgált, ütött-kopott, lepattogzott festésű, kissé koszos *villamos targoncának*, annak az akkumulátoros kocsinak, amellyel általában apró alkatrészeket, kávé, szódavizes rekeszeket meg miegymást hurcoltak szét a gyárban. Ez a közlekedési eszköz már decemberben is betöltötte a maga szerepét. Fontos eleme lesz hát az 1980-as augusztus sztrájkjának is. Lech Wałęsa mozgó tribünjévé lép elő.”

Igen, ez még mindig az edződés évtizede, de nem a vezérszerep kohója, még nem augusztus, még nem 1980, hanem 1978. *április 30-a* vagy május 1-je. A dátum vitatható, a tény nem: létrejön a Tenger mellék Szabad Szakszervezeteinek Alapító Bizottsága (WZZW), amely így vagy úgy valamiféle illegális jogelődje a majdani Szolidaritásnak.

Wałęsa - aki harmincöt éves - itt még mindig a periférián mozog: terjeszti a *Robotnik*, a *Robotnik Wybrzeża* című sokszorosított lapokat. Persze ott, a KOR-hoz tartozó értelmiségiek között, abban a nem kimondottan hivatalos szerkesztőségben gyűlik a tapasztalata, formálódik a véleménye majdani tanácsadóiról. Később ezt mondja róluk az olasz Fallacinak: „Ne feledkezzünk meg arról a tényről, hogy ők intelligens emberek, márpedig az intelligens emberek mindig kapóra jönnek! Az a fontos, hogy ne legyünk gátlásosak, amikor magunkat hasonlítjuk össze velük. Én nem vagyok az, de tudja, miért? Mert az értelmiségieknek nagyon sok időre van szükségük ahhoz, hogy megértsenek valamit. És ahhoz, hogy bizonyos döntésre jussanak, még több idő kell nekik. Azok a döntések pedig többnyire igen gyenge lábon állnak. Furcsák az értelmiségiek, az ember néha csodálkozik, hogy olyan intelligensek. Ácsorognak, vitáznak, és öt óra múlva pontosan arra a következtetésre jutnak, mint én jutottam öt perc vagy öt másodperc után.”

Nem mulaszthatjuk el egy-két olyan fontos dátum említését, amelyek bizonyos, éspedig nem is áttételes szerepet játszanak Wałęsa sorsának alakításában. 1978 *októberében* Krakó bíboros érsekét választják pápává, s még egy év sem telik el, amikor Karol Wojtyła, azaz II. János Pál első alkalommal érkezik haza a Vatikánból. Ebből a látogatásból (1979. június 2-10.) még egyetlen adat sem kerül a Wałęsa-életrajzba, legalábbis nem szól róla a fáma, de akkor még ki is tartotta volna érdemesnek feljegyezni, hogy ott volt-e ez a vallásos, aktív hitéletet élő, nagycsaládos gdański kisember valamelyik templomban, tábori oltárnál, ahol történetesen „a mi lengyel pápánk” (honfitársai előszeretettel nevezik így) misézett.

Lapozzunk újabb esztendő: 1980. *március*. A WZZW, vagyis a partvidéki szakszervezet-alapítók röpcédulát fogalmaznak: arra szólítják fel az embereket, hogy a hónap végén esedékes Szejm- és tanácsválasztásokon ezúttal ne viselkedjenek passzív voksolók módjára. A röplap nyolc aláírója között az utolsó - igaz, nevének betűrendi helye szerint is utolsó - Lech Wałęsa.

Ma már csak találgatni lehet, miért csupán 0,48 százalék fogad szót, amikor néhány hónap múlva már tíz- és százezrek sztrájkolnak, újabb pár hónappal később pedig milliók lépnek be az új szervezetbe. Ezt a 0,48 százalékot pedig abból a hivatalos lengyel kommunikéből veszem, amit magam is elmondok majd a választást követő nap reggelén a Magyar Rádió krónikájában: „Minden eddiginél nagyobb arányban vettek részt a választásokon a Lengyel Népköztársaság polgárai. A Nemzeti Egységfront jelöltjeire, 99,52 százalékos az érvényes, támogató szavazatok aránya.”

Teljes negyedévnyi úrt kellene itt kitölteni, csak hogy a szövetséges, baráti szocialista ország tudósítója előtt alig tárultak fel a mélyebb ismeretek rejtettebb forrásai, és az akkori tájékoztatáspolitikai illemszabályok szerint értelme sem lett volna olyasmiről tudni, hogy például ezt a Wałęsa nevű szerelőt április-május fordulóján kétszer is őrizetbe vették röpcédula-

osztogatás miatt. Ez a két letartóztatás amúgy is beleszámítandó abba a százba, amiről ő maga beszélt a már említett Bielsko-Biala-i munkásgyűlésen.

S már itt is vagyunk az *1980-as forró nyárban*. Július elején megint áremelések - pontosabban ügyetlenül végrehajtott, átlátszóan álcázott húsáremelés (az ún. kommersz árak bevezetése) - miatt nyugtalanodik a lengyel lakosság. Itt-ott beszüntetik a munkát. Például a varsói Ursus-ban, a tarnowi PONAR-ban, a sanoki AUTOSAN-ban... Július 20-án Lublin üzemében általános sztrájk van... A lengyel sajtó ekkor még nem használja a sztrájk kifejezést... Augusztus 7-én incidens történik a gdański Lenin Hajógyárban, elbocsátják Anna Walentynowiczot, azt az ötvenesztendős asszonyt, aki szoros kapcsolatot tart fenn a KSS-KOR-ral...

A harminchét éves Wałęsa ekkor - egy korábbi elbocsátás révén - nem a Stocznia dolgozója..., iratait az ugyancsak gdański villamosgépgyár, az Elektromontaż személyzeti osztályán tartják.

„...és átugrottam a kerítésen”

A *Corriere della Sera* 1981. március 7-i számában napvilágot látott interjúban Fallacinak így vall Wałęsa a vezérré válás első döntő ugrásáról:

Wałęsa: Nézze kérem, a dühömet én tovább is cipelhettem volna, még legalább a következő öt évig, 1985-ig is. Hagytam, hogy tavaly augusztusban kitörjön belőlem, mert tudtam, itt a kiváló alkalom, jobb, mint amire bármikor is számítottam. És átugrottam a Lenin Hajógyár kerítésén.

Fallaci: Lech, beszéljünk arról a napról, amikor maga átugrotta a kerítést.

Wałęsa: Nézze, sokkal korábban, mint az megtörtént, jóval a szabad szakszervezetek keletkezése előtt mérlegeltük annak a lehetőségét, ami később - augusztusban - Gdańskban meg is történt. Titkos munkásgyűléseken, amikor Lengyelország történelmét és a szakszervezeti mozgalom elveit tanulmányozgattuk. Nem ám valamiféle felforgató mozgalomét, ez ugye világos. Jó oktatóink voltak, tájékozott emberekkel válhattunk szót. Természetesen fel voltam készülve arra, hogy el kell kerülni a szélsőséges helyzeteket, és megmondtam, hogy ha kupleráj lesz a Hajógyárban, haladéktalanul értesítsenek. Amikor pedig értesítettek, rájöttem, hogy a kupleráj korábban felrobbant, mivel megérett a helyzet, és akkor ott kellett teremnem a középnapban. Az volt a nehéz, hogy négy úr, vagyis négy rendőr vigyázott rám éjjel-nappal. Leráztam őket - nem mondom el, hogyan, mert bizonyos ötletekre még mindig szükségem lehet -, eljutottam a Hajógyárig, és átugrottam a kerítésen. A döntő pillanatban érkeztem. Épp tartott a kétezer fős munkásgyűlés, és az igazgató esküdözött, hogy meghallgatja a követeléseiket, kérte, hagyjanak fel a sztrájkkal, és menjenek vissza dolgozni. Senki sem ellenkezett. Egyesek már el is indultak az ajtóhoz. Fejembe szállt a vér. Odafurakodtam, megálltam előtte, és... ismeri az ökölvívózsargont? Balról is, jobbról is megsoroztam, levittem a szőnyegre ezt az igazgató urat, kis híján kiütöttem a ringből. Oda kiáltottam neki, hogy a munkások semmit sem hagynak abba, hogy nem hiszik el a hazugságait, hogy nem mozdulnak innen mindaddig, amíg nem kapnak biztosítékot, hogy még egyszer nem csapják be őket. Így váltak erőssé a munkások, és így lettem én a vezérük, és még az is vagyok!

A *Robotnik* című egylapos újság - melyet azelőtt Wałęsa is terjesztett - így ír erről az augusztus 14-i csütörtökről:

„A tüntetés idején az üzemi kórház környékén egy buldózerre kapaszkodik fel Wałęsa. Ettől fogva aztán ő vezeti a sztrájkot.”

Két héttel később magam is ott lehetek a gdański Stoczniában. Régi barátaim csempésznek át a sztrájkorságon. Az egyik üzemcsarnokban egymás szavába vágva - sztrájkoló munkások -

emlékeznek vissza arra az élményre, ahogyan akkor, csütörtökön futótűzként terjedt a hír a gyárban: „Wałęsa átugrott a falon... Itt van valahol Wałęsa... Na, akkor ebből már lesz is valami!...” Mindenki vagy legalábbis sokan emlékeznek az 1976-as Wałęsára meg a tárgoncájára itt a gyáruvaron. A Stoczniában dolgozó író, B. Fac azt is feljegyezi, ahogyan az újdonsült munkásvezető és a gyár vezérkara tárgyalásba kezd: „A sztrájkvezérek, vagyis tulajdonképpen ez az egy, Lech Wałęsa beszélt az igazgatósághoz, azazhogy a vezérigazgatójához. Éles replika, zavaros érvelések, vádló szavak, békességre intő mondatok... Gúny és harag. Aggály és kétség. Félelem és arcátlanság. Mindehhez csak később társul a fenyegetés és a rémület.” 1980 augusztusáig nem sokan ismerik Wałęsát, ám a gdański sztrájkokban kezd körülötte kialakulni az a legenda, amely - Andrzej Drzycimski történész újságíró szerint - 1981-re már a nemzeti mitológia panteonjába emeli őt.

Egy másik Wałęsa-szakértő szerint 1970 decembere óta általánosnak, bár irracionálisnak bizonyul egy olyasféle várakozás, hogy „Gdańsk már megint csinál valamit”, mert egyszer már csinált. Olyan helyzet alakul ki 1980 nyarán, amelybe Wałęsa haladéktalanul belép. Hogy tisztában van-e a dolgok alakulásának messzemenő következményeivel, az egészen más kérdés. Ki tudja akkoriban pontosan és helyesen megítélni az események kimenetelét? Ami tény: Wałęsa lép és nyer.

Később, jóval később, valamikor az 1981-es sztrájkok hónapjaiban olyan emberek kezdenek hinni s terjeszteni két kimondottan furcsa hipotézist, akik sehogyan sem tudják elhinni, elfogadni, hogy ez a bajszos fickó, ez a gdański melós csak úgy egyszerűen... A két feltételezést ilyesféle megfogalmazásban hallom Varsó polgári szalonjaiban: „A lengyel államvédelem zseniális ügynöke ez a Lech Wałęsa, aztán egyszer majd parancsot kap, és belülről számolja fel a saját szervezetét.” Ennek a kriminek létezik olyan változata is, miszerint itt inkább egy árulóvá vált ügynökről van szó, akinek a titkos együttműködési nyilatkozatát hiteles aláírásával együtt hamarosan kiplakátolják a lengyel városok utcáin. A másik hipotézis úgy hangzik, hogy az Egyesült Államok hírszerző szolgálata komputerrel választotta ki Wałęsát, ezt a jellegzetes és népszerű lengyel férfitípust (sokgyermekes, vallásos, jó megjelenésű, hatásosan beszélő, villámgyors észjárású stb.), és most az onnan diktált feladatait hajtja végre. Kár lenne annak elemezgetésével foglalkozni, hogy melyik verziót milyen beállítottságú, ízlésű emberek, csoportosulások terjesztették - az igazat megvallva - gyenge hatásfokkal.

Még mindig augusztus! Két nappal azután, hogy Lech Wałęsa a tiltakozó munkások élére állt, megalakítják az üzemközi sztrájkbizottságot, melyhez újabb két nap elteltével 165 üzem csatlakozik. Belép az akcióba Szczecin, a nyugati partvidék metropolisza is. Elérkezik az a nap is - augusztus 21-e -, amikor magam is, mint a Magyar Rádió tudósítója, először hallok a „csavargóról” a varsói hírbörzén. Ekkor olvasom azt a PAP-hírt is, hogy a gdańskiak követelését immár kormánybizottság vizsgálja a helyszínen.

Nem sokkal később az egyik nyugati ország tudósítójától kölcsön kapok egy magnókazettát. Ekkor hallom első ízben könyvem címszereplőjénél hangját. Erről a helyszíni felvételtől írom le a 21 pont hevenyészett vázlatát:

1. Engedélyezzék egy független szakszervezet létrehozását.
2. Biztosítsák a sztrájkjogot.
3. Tartsák tiszteletben a szólásszabadság alkotmányos elvét, nyissák meg a tömegtájékoztatási eszközöket az egyház előtt is.
4. Rehabilitálják az 1970-es és az 1976-os sztrájkok után elbocsátott dolgozókat, az egyetemekről kizárt diákokat.
5. Közölje a sajtó az üzemközi sztrájkbizottság megalakulásának tényét.

6. Adjanak hiteles tájékoztatást a lengyel gazdaság állapotáról.
7. A szakszervezeti alapból fizessék ki a sztrájkolók bérét.
8. Emeljék fel minden egyes dolgozó havi bérét 2000 zlotyval az áremelések kompenzációjaként.
9. Az árszínvonal emelkedését s a pénz értékcsökkenését kövessék bérkorrekciók.
10. Teremtsék meg a tökéletes élelmiszer-ellátást az országban, s kivitelre csakis a felesleg kerüljön.
11. Vezessék be a hús és más élelmiszerek jegyrendszerét a piac lecsillapulásáig.
12. Szüntessék meg az ún. kommersz árat és a PEWEX-boltokban történő keményvalutás árusítást.
13. A képzettség legyen a döntő szempontja a vezetők kiválasztására s ne a párthoz való tartozás. Szűnjenek meg a rendőrség és a pártapparátus kereskedelmi-ellátási privilégiumai.
14. Szállítsák le a nők nyugdíjkorhatárát ötven évre, a férfiakét ötvenötre.
15. Emeljék a régi keletű nyugdíjakat az új keletűek szintjére.
16. Javítsák az egészségügyben a munkafeltételeket.
17. Vezessenek be hároméves fizetett anyasági szabadságot.
18. Teremtsenek elegendő helyet a bölcsődékben.
19. Rövidítsék meg a lakásra várakozás idejét.
20. Emeljék a 40 zlotys napidíj összegét 100 zlotyra.
21. Vezessenek be ötnapos munkahetet, vagyis legyen szabad minden szombat.

Éjszakába nyúló kemény tárgyalások helyszíne a Stocznia. A hatalmas kultúrteremben a kormánybizottság élén Mieczysław Jagielski miniszterelnök-helyettes, a sztrájkoló munkáskollektívák élén Lech Wałęsa feszül egymásnak az értelem, a logika, a szív, a felelősségérzet arzenálját bevetve. Kilenc nappal később, augusztus 31-én, a televízió közvetíti a társadalmi megállapodás aláírási aktusát. Az előző napon Szczecinben, négy nap múlva pedig a sziléziai bányászvárosban, Jastrzębiében is aláírnak egy-egy társadalmi megállapodást, melyek egyik kitétele az új szakszervezet megalapítására vonatkozik. Eleinte a Wolne Związki Zawodowe (Szabad Szakszervezetek) elnevezés jön számításba, de a kormány tárgyalódelegációja ezt nem fogadja el. Végül tanácsadói javaslatára a gdański üzemi sztrájkbizottság, az *MKS Solidarność* (Szolidaritás) címmel kiadott alkalmi bulletinjének a nevét terjesztik ki a megalakítandó szervezetre. A tanácsadók úgy érvelnek, hogy ezek a munkabeszüntetések jellegüket tekintve szolidaritási sztrájkok (egymást támogató üzemi kollektívák akciói).

Wałęsa a tárgyalások zárópillanataiban mondja: „Szeretnék emlékeztetni arra, hogy a *Solidarność*, ez az újság, amit itt kiadtunk, tehát ez az újság lesz a mi szakszervezetünk lapja.” Ez hét hónap múlva vált valóra.

A történelmi tényekhez tartozik még az is, hogy a szervezet végleges elnevezéséről később, a szeptember 17-i gdański alapító aktívanácskozásokon döntenek: NSZZ Solidarność (Szolidaritás Független Öngazgató Szakszervezet).

Egy évvel később, amikor már nyolc-tíz milliós a tagság létszáma, maga Wałęsa a Woźniak újságíró házaspárral folytatott beszélgetésben elismeri, hogy ezek az 1980. augusztus végi órák nem a mindennapok logikájával mérhetők:

- Ismer-e lehetetlent a történelem? Azt mondják, az augusztus a csodával volt határos.

- Nem nagyon szeretnék hinni ebben a csodában, bár azt azért meg kell vallani, hogy óriási szerencsénk volt. Minden lövésünk tízes körbe talált. Olyan volt ez, mintha a tízes körök maguk keresték volna meg a célt. Emellett - a külső körülmények hallatlan találkozása is megtörtént. Egyszerűen, mint mondani szokás, ember tervez, isten végez. Jómagam nagyon sokszor elgondolkoztam egyes döntéseimen, amiket a másodperc töredéke alatt hoztam. Tudósok is vizsgálgatták ezeket, és nem hoztak belőle semmit, semmi rendkívülit nem tudtak mondani. Egészen közönséges döntések voltak, annyi, hogy az adott pillanatban a legjobbak. Sőt minden úgy alakult, hogy manapság - bárhogya is csűrném-csavarnám - ezek a dolgok, helyzetek megismételhetetlenek.

Napjainkban - legalábbis a lengyel párt hetilapja, a *Polityka* 1988. szeptember 24-i számában megjelent cikk tanúsága szerint - még érvényes az akkor történtek reális megítélése. Andrzej Tymowski professzor a varsói egyetem rektorhelyettese, a Szolidaritás egykori tanácsadója írja: „...a megállapodások kialakításában a szakértők részvétele a munkásosztály és az értelmiség szövetségét juttatta kifejezésre, és nagy volt a történelmi jelentősége, mert a társadalom egységét bizonyította a változások követelése terén.”

A lövészárkok őrmestere?

Voltaképpen ki ez a Lech Wałęsa? A kérdést a nagy sztrájkok tűzvonalában teszem fel 1980. augusztus 28-án, amikor gdański barátaim becsempésznek a Stocznia-ba. Talán megbocsátható, ha a pár esztendeje megjelent *Varsói krónika* című riportkönyvemből néhány idevágó sort kiemelek. Egyik riportalanyom mondja:

„...olyasmit nem akarok mondani, amiről nem vagyok meggyőződve, mert Leszkekről mindenfélét beszélnek az üzemben... A legtöbben félistent csinálnak belőle, de olyanok is akadnak, akik azt mondják, hogy a nyugatiak embere, sőt, már azt is hallottam, hogy Gierkekék bizalmából játssza el szerepét, és majd a végén kimanőverez bennünket...”

Lám csak, már akkor buzog a kétkulacsosság gyanújának forrása. De ki figyel oda ilyesmire?! Wałęsa tekintélye vitathatatlan sztrájkoló társai körében. Amikor összegyűlnek előtte-körülötte a hajógyári udvaron, később meg fővárosi, vidéki stadionokban, üzemi sportpályákon, nagytermekben, üzemcsarnokokban, hányszor felhangzik a neve így, skandálva: *Le-szek! Le-szek!* Ilyenkor igazít kissé bozontos üstökén, ujjával tömörített harcsabajuszán.

A. Drzycimski - egy lengyel kolléga - így emlékezik az ilyen alkalmakra: „Felemelte ökölbe zárt kezét, köszöntötte az egybegyűlteket. Távozáskor pedig V betű formában emelte fel ujjait. Rögtönzött szónoklatainak sodró ereje volt... Igen sokszor, ha valami komolyabb esemény történt, megragadta a mikrofont, és belekezdett a *Nincs még veszve Lengyelországba*, a kettes kapunál pedig a himnuszhoz hozzáénekelte az *Isten, ki lengyelt*. Érezni lehetett, hogy a tömeg az életeleme...”

A győzelmi eufóriának ebben a forró légkörében alig akad, s a vele szövetséges térfélen szinte nincs is olyan ember, aki bírálná, nyilvánosan felcímkézné az augusztus végi társadalmi szerződés aláíróját. Persze később értékeli őt így is, úgy is, attól függően, hogy a frakciók, szárnyak melyik széléről indítják ellene a tüzet. De most, 1980 kora nyári napjaiban az egyetlen valamiféle minősítésre vállalkozó az ismert ellenzéki, az 1968-as eszmei fogantatású értelmiségi, Jacek Kuroń. Így vélekedik 1980. szeptember 8-án a *Der Spiegel*-nek adott interjújában: „Lech Wałęsa csak őrmester volt a lövészárkokban, bizonyos, hogy nem ő volt a sztrájkfront törzsének központja. Ott volt a KOR agytrösztje, s az látta el tanácsokkal minden szituációban a sztrájkbizottságot, és jogi szempontból az simította ki a kormánnyal folytatott tárgyalások szövegét.”

Ismét más, ezúttal az általam is elfogadott minősítés Wałęsáról: *néptribun*. Az indokló mondatokat az író Lech Bądkowskitól kölcsönzöm:

„Hallgatósága elemi erejű lelkesedéssel reagált. Szavaiban, az igazat megvallva, nem volt semmi különös, semmi, ami »jogosult lett volna« feltüzelni az embereket, ami a felszínre hozott volna valamilyen kinyilatkoztatást, ami tettekre sarkallt volna. Hallgattam, és a legkisebb meggyőződés nélkül figyeltem őt, ugyanis ezek a beszédek jól ismert jelmondatokat, frázisokat ismételgettek, népszerűsége apelláló fogásokat is tartalmaztak, nem is egyszer az esztrádműsorok stílusában, de az emberek itták minden szavát, minden mozdulatát, és örömmel, emelkedettséggel, elragadtatva reagáltak. Kétségtelenül azért, mert nagyszerűen beszélt, az ő nyelvükön, ahogyan közülük bárki beszélhetett volna, legfeljebb ő egy kicsit jobban, meg azért is, mert a merev, dagályos beszédek évei után egyszerű emberi hangokat hallottak, hétköznapi, közönséges nyelvi hibákat tartalmazó beszédet, mely számukra mégis ritka, újszerű volt... Nem készült fel a szerepére; ilyen szerepre, nem kapaszkodott felfelé a vezetői lépcsőfokon, évről évre formálgatva önmagát, tanulással, megismerve a politika kulcskérdéseit... Wałęsa olyan kincs birtokában van, amit gyakran úgy neveznek, hogy karizma. Ezt mindenki elismeri... Wałęsa lengyel rekordot döntött Piłsudski vagy Gomułka óta először.”

Wałęsa, Marx és a munkásjogok

A világhírű lengyel rendező, Andrzej Wajda már 1970-ben filmet szeretett volna forgatni Gdańskban. Akkor nem mehetett el a helyszínre. Mégis elkészült - az ottani élmény nélkül - a Márványember. Az 1980-as Gdańsk legutolsó sztrájkpillanatait (Wajda augusztus 30-án járt először a Stoczniában) kapta el; látta-hallotta Wałęsát, beszélt is vele, aztán - még mielőtt befejezte volna a Vasember című filmjét - élményeit megosztotta az első lengyelországi Wałęsa-portrékötet egyik szerzőjével Maria Mrozińskával:

Wajda: A Wałęsával folytatott beszélgetésről teljesen más emberként jöttem ki, mert megértettem, hogy eddigi okoskodásom reménytelenül kicsinyes volt, hogy ez annak az embernek a gondolkodása volt, aki mintha egyáltalán nem értette volna meg, miről is van itt szó. Wałęsa ezt mondta nekem: „Andrzej úr, lehetséges, hogy hazánkban ez az utolsó esélye?!” Ekkor értettem meg, hogy nem lehet ezt a kérdést olyan kategóriákkal mérni, amilyenekkel én eddig felfogtam, hazánk létének kategóriájával kell mérni, nem pedig a gdański Hajógyárnak a vajdasági és központi vezetéssel szemben aratott győzelmével. Hirtelen megértettem, hogy Wałęsa nálam sokkal nagyobb történelmi felelősségérzetet, történelmi emelkedettséget hordoz magában...

Mrozińska: Hogyan vélekedik, miből fakadt az a meggyőződése, hogy Lengyelországnak ez az utolsó esélye?

Wajda: Gondolom, két forrásból. Ezek egyike az 1970-es decemberi gyilkosság. Nagyon erős forrás ez. A rendőrség mindenütt a világon lövet a tüntetőkre, pusztulnak az emberek, de mennyire másképpen fest ez olyan országban, amely a munkásság országának nevezi magát. Munkásországban a munkásokra nem lehet büntetlenül lőni, ez teljes mértékben ellentétes nemcsak az ideológiával, hanem a legelemibb igazságérzettel is. S ez mégis megtörtént. És ez az első forrás - Wałęsa a meggyilkoltak hangján szól. A másik - az ő munkásideológiája. Nyugaton teljesen érthetetlen, ahogyan őt az Isten Anyja képmásával és rózsafüzérrel látják. A nagy spanyol rendező, Buñuel, amint a tévében meglátta Wałęsát a rózsafüzérrel, azt mondta a vele dolgozó forgatókönyvírónak: „Nem, ez lehetetlen, egy munkásvezér hogyan lehet vallásos?! Ez elméleti ellentmondás!” Csakhogy ez a Wałęsa, a vallásos Wałęsa nem szűnik meg materialisztikus kategóriákkal gondolkodó ember lenni, figyelmeztet ő azokra a munkásjogokra, amelyek nevében Marx tevékenykedett és alkotott.

Dacára annak, hogy mind Wałęsa véleménye, tevékenységének motívumai között, mind a kristálytiszt programot mindvégig nélkülöző Szolidaritás-mozgalomnak az eszmei mozaikdarabjai között fel-felcsillan egy-egy marxi gondolat, olykor egy lenini elv is, nem mernék abba a rendkívül primitív tévedésbe esni, hogy baloldali eszmeiségre mint fundamentumra ültetem az 1980-1981-es lengyelországi történeket. Tehetném ezt, mert kontextusából kiragadva bármit bármivel lehet igazolni, sőt, tüstént az ellenkezőjét is, de könyvemben mindenáron el akarom kerülni a manipuláció egyoldalú, hamis, tisztátalan módszerét.

A súlyos válságok vonulatát, az 1956 óta nem szabályosan, de állandóan visszatérő konfliktusok sorozatát nevezem vasembert teremtő éveknek. A már emlegetett Andrzej Drzycimski történész publicistával értek egyet, aki szerint Lech Wałęsa korunk gyermeke - nyugtalan, viharos, gyakran egyértelmű döntéseket követelő korunké. A szocialista Lengyelország ifjú nemzedékének megtestesítője ő. Érett ifjúság ez. Spontán, de bátor ifjúság. Határozott emberek, de egyidejűleg párbeszédre, kompromisszumra is készen állnak. Hatalmas, feltörekvő célokat maga elé tűző, a nemzet és az állam kategóriáival is gondolkodó ifjúság. Wałęsa nemzedéke egyrésztől mentes a hivatalosan terjesztett doktrínákkal szembeni megalázkodástól, másrésztől bizalmatlan a fedezet nélküli deklarációkkal, értelmetlen jelszavakkal szemben. Nem rosszul képzett korosztály ez, bár megfosztották ama rendszer történetének ismeretanyagától, amelyben él. Nem ismerte ez a korosztály a sztálini időket, az 1956-os év lengyel októberét sem ők „csinálták”. Mégis olyan generáció ez, amely gyermekkorában és ifjú éveiben megismerte 1968 márciusának és 1970 tragikus decemberének megrázkódtatásait. Egyes képviselőik már tudatosan részt vettek az eseményekben, később azon szertefoszlott remények drámáját is átélték, amiket a hetvenes évtized első időszaka keltett, s amelyek az 1976-os töréssel értek véget.

A Lengyel Népköztársaság történetének utolsó - Wałęsát a sztrájk-vezér szerepébe helyező - krízisét ismét az 1983-as lengyel pártdokumentumból, a Kubiak-jelentésből vett, igencsak logikusan orientáló passzussá summázhatjuk:

„Az 1980-as válság méreteit tekintve az addigiak közt a legnagyobb volt. Egyebek közt azért lehetett ez így, mert 1980-ban olyasféle jelenség keletkezett, amit válságkulminációnak nevezhetnénk. Az előző válsághullámokat csillapították... De 1980-ban, pár éve, már szemmel látható mély gazdasági és eszmei-erkölcsi válságszimpptomák közepette a pártnak nem volt olyan lehetősége, hogy feltartóztassa a válságot, mert akkor még nem állt rendelkezésére a nehézségek felszámolását, a helyzet javítását célzó program.”

Kamikaze? Magányos evezős?

A magánember

A percnél abban a töredékében, amikor átugrott azon a bizonyos kerítésen, Wałęsának meg kellett változnia. Attól kezdve, hogy a tiltakozás élére állt, akarva-akaratlan megszűnt magánember lenni. Ha bárki is látta őt az 1980-as októberi, az 1981-es tavaszi-nyári országjáró útjain, igencsak fantáziadús megfigyelőnek kellett lennie ahhoz, hogy felfedezze a csetlő-botló kisembert az örökmozgó népszónokban.

Mit sem tudok arról, hogyan élt ő azelőtt, például a hetvenes években. Nem ismerem ennek a sűrű gyermekáldás jóvoltából zajos nagycsaládnak az életét. Még a bulvársajtó izgalmas színvilágát is meg-megcsillantó lengyel újságok is inkább a nagypolitika kis és nagy szenzációit taglalják a válságévekben, s még a társasági rovat sem azzal bíbelődik, hogy vajon milyen ruhát viselt Danuta Wałęsa asszony, amikor bevásárlóújtára ment a gdański Zaspá-lakótelep önkiszolgáló boltjába. Legfeljebb lakáskörülményeiről sikerült némi információt meríteni az 1981-ben Gdańskban kiadott portrékönyvecskéből.

„...Wałęsáék mindjárt a sztrájk után új lakást kaptak. Akkor tüstént akadt számukra hely, noha hosszú éveken át alig több mint húsz négyzetméteres lakásban éltek. A sztrájk után egyetlen éjszaka leforgása alatt kiürítették a lakásszövetkezet irodáit, és egybenyitottak egy M 2-es, egy M 3-as és egy M 4-es típusú lakást. Ebből olyan lakás keletkezett, amelynek hat kis szobája, két kis konyhája és két fürdőszobája van... Szeptember elején (1980 - Sz. Sz.) felajánlották Wałęsának, hogy költözzön Varsóba, s álljon a Szakszervezetek Központi Tanácsa élére. Megígérték neki az »aranyhegyet«, felfestették előtte egy teljesen berendezett gyönyörű villa, egy gépkocsi és a családja rendelkezésére álló minden egyéb kényelem délibábját. Mindezt visszautasította, és csak annyit kívánt megkapni, ami őt formálisan megilleti.”

Mint bárkiről, aki az ismeretlenség homályából bebocsáttatik a hírnév birodalmába, Wałęsáról is egyre több furcsa történet kering. Amikor abbamarad a beszervezett ügynökről szóló találgatás, máris a gyermekeit és apaságát veszik célba. A Szolidaritás egyik vezető testületi ülésén egyenesen nekiszegezik a kérdést, igaz-e, hogy nem is mindegyik gyermeke tőle származik. Erről a nem túlzottan nagy változatossággal fel-felhangzó pletykáról ő maga is tud, s így felel: „Sohasem gondolkodtam rajta. A feleségem állandóan azt mondja nekem, hogy az enyémek. Nincs okom rá, hogy ne bízzam benne.” Az események melegében készült portré egyik szerzője pedig azt állítja róla, hogy gyermekei jelentik számára a hamisítatlan boldogságot. „Mint minden szerető apa, ő is aggódik amiatt, hogy nem járhat velük sétálni, nem nézhet bele a házi feladataikba, nem játszadózhat legkisebb leánykáival, »a kis hercegnőkkel«, nem segédkezhetsz otthon, ha sír, ha beteg a gyermek...”

Sokkal később, úgy 1983 kora tavaszán a magánszféra pletykatárát, a Wałęsa-legendáriumot egy sokszorosítással gyártott, négyoldalas röplap gazdagítja. Övön aluli ütés ez, mégis érdemes megemlíteni, mert egy ismeretlen szervezet - a Polski Ruch Patriotyczny (Lengyel Hazafias Mozgalom) - közvetlenül a Nobel-díj odaítélése után hozza benne napvilágra a Szolidaritás-elnök római szerelmi kalandját (igaz?, nem igaz?) egy bizonyos szépséges jugoszláv újságírónővel... Aztán a kis pornóújságok, mint például a görög *Kazanovas* tudósítása... Mindenesetre a „hazafias” röplap szerkesztői nem hagyják ki a pikáns fotómontázs ötletét: a lenge öltözetű hölgy képét a *Der Spiegel*-ben megjelent s a Wałęsa házaspárt hét gyermeke körében ábrázoló fényképével vágják össze.

Legalább ilyen súllyal esik latba jellemének megítélésénél az a tény, hogy a mérleg jegyében született, s miként az ilyen embereké, Wałęsa horoszkópja is szangvinikus vérmérsékletet, életvidámságot, ám kissé ingadozó jellemet mutat. De máris abbahagyhatjuk a babonás fejtegetést, ha az ő esetében teljesen hibás megállapítást felolvassuk: akaraterejük nem fejlett, különösen olyan dolgokban, amelyek kitartást igényelnek. Kicsi az ellenálló képességük...

Ki ő és mit akar?

„Az igazi forradalmárokat talán az különbözteti meg a legbiztosabban a forradalmak önmutogató ragadékaitól, hogy - bármilyen népszerűtlen ez - lemondanak a feltétlen és mindenki mást túlteljesítő radikalizmusról, magánbeszélgetésekben és közszereplésekben egyaránt, olyan időszakokban is, amikor a radikalizmus a divat.”

(Fekete Gyula: Tengercepp, Gondolat, 1985.)

Ezt a kérdést velem együtt sokan megfogalmazzák és fel is teszik 1980-ban, 1981-ben, kissé ritkábban 1982-ben, 1988-tól pedig megújuló érdeklődéssel. Arra, hogy honnan érkezett, előbb-utóbb sikerül megtalálni a pontos választ; hiszem, hogy könyvem előző fejezete beavatta az Olvasót a titokba. De az már fejtörést, álmatlanságot okoz itt-ott Lengyelország határain belül és azokon kívül is, hogy vajon hová tart, meddig akar eljutni ez az ember.

Vannak, akik úgy vélekednek, hogy Wałęsa a szocializmus elszánt ellenfeleként törekszik a változásokra. Mások szerint addig jó, amíg ez a mérsékelt beállítottságú munkás vezérli a mozgalmat. Olyan vélemény is elhangzik, hogy őt pusztán a siker érdekli, nincs is különösebb politikai szándéka. Egyik tárgyalópartnere következetlennek, kiszámíthatatlannak tartja, a másik ravasz taktikusnak, akiről nem lehet tudni, mi az igazi célja. Egy-egy deklarációját rádiótudósításaimban elmondva - amikor már megszűnik a kábelkapcsolat köztem és a pesti stúdió között -, magam is elsuttogom: „Quo vadis pan Wałęsa?”

A Szolidaritás elnöke sok száz nyilatkozatának, beszédének hivatalos és félhivatalos kijelentésének ismeretében sem vállalkozom érvényes válasz, szentencia megfogalmazására. Idézhetném azokat a Wałęsa-feleleteket, amiket adott, ám velük sem jutnánk messzebbre: ő ugyanis azt mindig megnézte, ki kérdezi, s azt is, miért kérdezi tőle: mit akar. És egészen másutt kell keresni a kulcsot az 1980-1981-es céljaihoz, mint a napjainkban érvényesekhez. A különbséget nem is a lengyel belpolitika, inkább a Lengyelországot övező nemzetközi fejlemények kínálják Wałęsának. Ami a hátrányára gyülekezik, az az országban található. Hogy csak egy tényezőt említsek: az 1980-as augusztus munkásvezérét az évtized végének radikálisabb ifjúsága „dziadek Wałęsának” (Wałęsa apónak) nevezi. Katowicében 1988 őszén hallok azt a tréfásnak szánt mondást, hogy jobban tenné, ha veteránként belépne a partizánok, kombattánok szövetségébe, a ZBOWiD-ba...

Az egyéniség

„Ideális partnere a sajtóinterjúknak.” A *Frankfurter Rundschau* munkatársának eme megállapításával általában egyetérthetnek azok, akik ültek már szemtől szemben Wałęsával, bármiféle érzellemmel is kezdtek a beszélgetéshez. És mert Wałęsa nem zárkózott egyéniség, akár egy-két találkozás is elegendő lehet, hogy jellemét megfejtjük. Mielőtt mások - kollégák, politikusok, barátai, ellenfelei, ellenségei, partnerei... - véleményeiből szemlézek, elmondom róla a magam ítéletét is: színes, mégis hétköznapi, egyszerű jelenség; elutasító, visszataszító

modorával együtt is rokonszenves; érdes stílusa dacára szót érthet vele paraszt és diplomata, bányász és atomfizikus - ha történetesen Wałęsa partneréül fogadja az illetőt.

Álljon itt még egy megítélés a frankfurti lap 1981. február 17-i hasábjáról, amivel azonosulni tudok: „...kifejezetten karizmatikus varázssal rendelkező ember, nyilatkozatai élesek, megfogalmazásai világosak, és gyakran tréfától fűszerezettek...”. Egy lengyel újságíró, A. Drzycimski is mellékel Wałęsához „használati utasítást”. „Szívesen beszélget újságírókkal... Az olyanok elől sem tér ki, akik őt és a Szolidaritást rossz színben akarják feltüntetni, írásaikat sosem kívánja előre átnézni... Beszélgetés közben legjobb támadni őt. Ilyen helyzetben felvillanyozódik, sokkal élénkebbé válik... Ám nem szeret »maga mögé nézni«. Ezt meghagyja a történelemnek.”

Úgy látszik, Fallaci is megfejtette interjúalanya személyiségének nyitját; mert ha csak küllemét is célba véve, ő is támadott.

Fallaci: Amiatt nézek így magára, mert Sztálinra hasonlít. Senki sem mondta önnek, hogy hasonlít Sztálinra? Természetesen fizikális tekintetben. Úgy, úgy! Pontosan olyan az orra, ugyanaz az arcél, a vonások, a bajusz. És úgy látom, ugyanaz a termet és testalkat.

Wałęsa: Nem, nem, nem! Ezt nekem senki sem mondta, és nem is érdekel. Nem akarok tudni róla, ez engem nem érdekel...

Elég a nyomába szegődni - teszem is, amikor csak lehet -, elég belehallgatni egy-egy 1980-as népgyűlésen a szónoklatába vagy valamelyik rövid tizenöt-húsz perces, olykor meglehetősen lezser sajtókonferenciájába, az ember szédülő fejjel távozik a helyszínről. Wałęsa beszél... beszél... beszél...

Lech Badkowski író így ír róla:

„Először is sokat beszél, szívesen, sőt túlságosan szívesen ad interjúkat... Úgy vélem, korántsem olyan őszinte ember ő, s nem is olyan könnyen megismerhető, mint amilyen lehetne vagy amilyen lenni szeretne. Ez a megállapítás pedig nem teljesen elmarasztaló a számára. E szakszervezeti-társadalmi mozgalom »első embere«, akár tetszik, akár nem, kénytelen politikus személyiséggé válni, főleg olyan különös rendszerben, mint amilyen Lengyelorszáé.

Wałęsa bőbeszédűsége, lehet, hogy úgy mondjam, támadó pajzs, amely elfedi kétségtelen vezetői hiányosságait. Különösen megkapó azonnali replikázókészsége a tárgyalásokon és a szópárbajokban. Ezek a reflexei gyakran jók, célba találnak, nemritkán egészen kitűnőek, de elég gyakran nem mások, mint a válasz vagy a tárgyi ismeret hiányát álcázó elhárítás eszközei. Wałęsa nem szereti kimutatni, hogy valamit nem tud, hogy valamin el kell gondolkodnia, hogy előbb tanácskoznia kell valakivel.

Ennek a jellemvonásnak felel meg fizikai mozgékonyasága is. Sietve jár, élénken gesztikulál, gyorsan beszél. Továbbá előszeretettel tréfálkozik, kedveli a viccet, önmagáról is, ami persze nem azt jelenti, hogy könnyedén elfogadja a kritikát. Személyes kapcsolataiban igyekszik barátságosan viselkedni, a természetéből fakadó édessége dacára; ...amit mondanak neki, nem hallgatja kellő figyelemmel, ha az nem felel meg az ő gondolatmenetének. Mindezekkel együtt persze ellentmondásként is hathat: magabiztos és beképzelt ember ő.”

Amikor Andrzej Wajdatól megkérdezik, Wałęsa zsenialitása milyen mértékben fakad abból, hogy egyszerűen megfelel az elvárásoknak, s milyen mértékben táplálkozik ez a személyiségből, a rendező úgy válaszol, hogy nála az egyik a másikkal összefügg:

„Megfelelt ő a várakozásoknak és kimondta mindazt, amit mindenki hallani kívánt, volt mersze hangosan mondani és egyszerű módon kimondani. Megdöbbenett ez mindannyiunkat,

akik hozzászoktunk a politikusok szónoklataihoz, az elhallgatásra, a teljes ködösítésre alapozott beszédekhez. Egyébként ez mindig így volt, megszokott dolog ez a politikában. Olyan ember a politikus, aki azért rejti véka alá a szándékait, valóságos nézeteit, hogy azok később győzedelmeskedjenek. Wałęsa ereje augusztusban abból táplálkozott, hogy ő nyíltan beszélt. És miért beszélt nyíltan? Azért, mert megértette, hogy ereje nem önmagától keletkezett, hanem azok az emberek kölcsönözték neki, akik ugyanúgy gondolkodnak, mint ő, de ők nem mondják ki. Csakhogy szeretnék fennhangon, ködösítés nélkül, egyenesen kimondott szóval hallani a dolgokat. Amikor aztán meghallották Wałęsát, így szóltak: igen, ez az ember a mi nevünkben beszél! És Wałęsa csupán ekkor vált azzá, ami ma is - a társadalmi vágyak és elvárások kifejezőjévé.”

Andrzej Wajda, a Szolidaritás híve, Wałęsa tisztelője, az állásfoglalását nem nélkülöző filmben, a Vasemberben inkább lemond a mélyenszántó művészi filmnyelv alkalmazásáról, s már-már a riportdokumentum realizmusával szól az 1980-as augusztusról. A rendező, a jellemábrázolás művésze is alaposan szemügyre veszi annak az augusztusnak a főszereplőjét:

„Ahogy elnézem, úgy érzem, birtokában van ő mindazon jellemvonásoknak, amiket mi, lengyelek értékesnek tartunk. Először: bátor ember, és a bátorságát már korábban, az augusztusi sztrájk előtt is bizonyította, tehát felkészült. Másodszor: igazmondó ember, aki az igazmondást, annak a kimondását, amit gondol, valami természetes dolognak tartja. Harmadszor: olyan ember, akinek van humorérzéke, ez pedig egy nem kinevezett vagy választás révén lett politikus esetében, mint Wałęsánál is, feltűnővé, döntő jelentőségűvé vált. Wałęsának önmaga iránt és ama helyzet iránt is van humora, amibe belekerült. Ez könnyíti meg számára, hogy meglepő helyzetekben is helyesen viselkedjen. Olyan helyzetekben, amikor nehéz előre látni a kifejtet. Nagy figyelemmel hallgattam minden beszédét ott, a hajógyári kapunál, mert közülük valamelyiket szerettem volna filmem zárójeleneteként felhasználni. A beszédeket hallgatva láttam, hogy ott a kapunál mindenki elfogadja a szavait. Úgy vélem, ez a három tényező itt a döntő.”

A legösszintébb, legoldottabb pillanatokban - s a lélektani tipológia szerint az extrovertált személyiségű Wałęsának sűrűn voltak ilyen pillanatai - bizonyos önvizsgálatba fog, illetve visszakérdez önmagára. Például a Fallaci-interjúban:

Wałęsa: Úgy érzi, beképzelt vagyok?

Fallaci: Nem, miért?

Wałęsa: Mert időnként olyan benyomást keltek. Pedig nem vagyok nagyképű. Tudja, én olyan típus vagyok, aki segíteni akar az embereken. Például, ha ön megkér, vigyem el ide vagy oda, én tüstént óriási igyekezetbe fogok. És el is viszem, még akkor is, ha az gondot okoz, mert a barátaim azt mondják, mit avatkozol bele, mit szólsz bele. Nekem meg éppen az tetszik, hogy beleavatkozom. Így volt 1970 decemberében és 1980 augusztusában, amikor tettem, amit tettem, mert senki sem akarta azt megtenni. És amikor ellenzékben ténykedtem, ha valaki nem akart elmenni egy gyűlésre, hát én elmentem, s ha senki sem akart beszélni, beszéltem én...

A gdański vajda (tanácselnök), Jerzy Kołodziejski műegyetemi építészprofesszor az az ember, aki a kormány megbízásából először tárgyal 1980 augusztusában Wałęsával, a sztrájkbizottság elnökével, mégpedig a tárgyalássorozat megkezdésének előfeltételeiről. Amint később erre a drámai napra visszaemlékezik, megemlíti, hogy szívélyes, kedves ember benyomását keltette benne az első találkozáskor, bár ő egészen másfajta személyiségnek - kemény, hangoskodó, durva alaknak - képzelte őt. Később még sokszor találkoznak, hiszen a professzor tanácselnök is mindvégig jelen van a társadalmi megállapodással zárult tárgyalásokon. Megfigyelései ezért rendkívül hitelesek:

„Egyesek úgy ítélik meg, hogy hiányzik belőle a következetesség, hogy nézetei bizonytalanok, mi több, hitszegőnek tartják. Azt, amiben emitt megállapodott, amott már nem tartja be. Ilyesmit fel lehet fedezni nála, de szerintem ez nem jellembeli hibája, hanem az általa irányított mozgalom politikai koncepciójának labilis volta... Képes ő rugalmasan cselekedni, mégpedig a helyzettől függően alkalmazza a különféle viselkedési módozatokat, ugyanakkor nem téveszti szem elől az elérendő célt. És ha megfigyeljük az egész augusztus utáni időszakot, Lech Wałęsa felé billen a mérleg. Alapjában véve mérsékelt, középutas ő, tehát a szélsőségektől mentes vonal reprezentánsa.”

Jóval későbbre keltezhető, ám tovább is tart Mieczysław Rakowski (akkor miniszterelnök-helyettes) tárgyalópartneri kapcsolata Lech Wałęsával. Valamikor 1981 telének végén találkoznak, tárgyalnak először, s amikor Rakowski szeptember 3-án ott ül a tévékészülék előtt, nézi a Szolidaritás-kongresszus előestéjén a szervezet hat képviselőjének - köztük Wałęsa - sajtókonferenciáját, már sok-sok találkozó áll mögöttük, alaposan ismerik egymást. A miniszterelnök-helyettes (a nálunk is megjelent *Tárgyaló fél voltam* című könyvében) Wałęsát idézi erről a konferenciáról: „Természetesen én csak munkás vagyok... bár van hét doktorátusom, mégis akadnak olyasféle vonásaim, amik diktátorságnak néznek ki. Természetesen, mert radikális vagyok.” Ezt Rakowski így kommentálja: „Hallgattam csavaros fejtegetéseit, s nem először gondolkodtam el személyiségén. Wałęsa, feltételezem, nem volt tisztában nyilatkozatainak politikai következményeivel.”

Mintha maga is érezné, hogy gellert kapnak a sokszor végig nem gondolt, gyakran fésületlen mondatai. Ezt mondja Fallacinak: „Nem vagyok én diplomata. Nem vagyok én a ceremónia mestere, és még kevésbé vagyok értelmiségi. Egyszerű munkás vagyok, aki egy bizonyos célt el akar érni. Némely dolgok a legkisebb mértékben sem érdekelnek. Sem a könyvek, sem az interjúk, sem a Nobel-díj, sem ön... Nincsenek komplexusaim sem a tábornokokkal, sem az államfőkkel, sem önnel szemben... Az asztalra csapok, és kijöhetnek a tábornoktól anélkül, hogy annyit mondanék, viszontlátásra...”

A viharos napokból, a hol jogos, hol meg „csakazértis” fellobbantott sztrájkok 1980-1981 tizenhat hónapjából egy vitalitástól feszülő, pirospozsgás Wałęsáról értesül a világ. Olyan embert ismerünk, aki folyton igyekszik, mert - mint mondja - ennek így kell lennie, s nem tudja, meddig bírja. Állandó készenlétben él, reagál minden helyzetre. Nem kíméli magát. Arról persze nincs hír, milyen az egészsége, bár az 1981-ben megjelent Wałęsa-könyv egyetlen kétmondatos kitétele sejteni enged egy meglehetősen homályos diagnózist: „Betegségek gyötrik, de ezekre nincs ideje. Bekap egy tablettát... és gyűrünk tovább!”

Miből van ez az ember? - kérdi magától a Wałęsát jól ismerő író, Lech Bądkowski, majd olyasmiket mondogat róla, amivel többnyire ő is sokszínű egyéniségnek, alaposan komplikált jellemnek ábrázolja. Megfigyelései szerint például Wałęsa nem rendelkezik szervezőképességgel, és megértést sem tanúsít a rendezett és hatékony szervezet követelményei iránt. Ön-elégült improvizátor. A napirend s annak órabeosztása teljes mértékben idegen tőle. Alkalmi emberek tucatjaival vált szót, szükségtelen foglalatosságokra pazarol időt, ám magas szintű, fontos konferenciáról képes akár órákat is késni. „Az ösztön és nem az intellektus emberének tartom őt - mondja ez a gdański író, s a tisztább értelmezés kedvéért hozzát teszi -, ...szerintem a született intelligencia jókora töltetével van megáldva, de annak fejlesztésén és nemesítésén sohasem munkálkodott... Talán a harc emberének kellene őt nevezni, mely harcban a reflex, a gyors, a nem tétova mozdulat és a siker felvillanása óriási szerepet játszik... Sokkal gyengébb ő, amikor a hétköznapi, unalmas küzdelemről, amolyan állóharcról van szó, amely monoton és makacs erő kifejtést, pontos és intelligens, de csillogást nélkülöző szervezőmunkát igényel.”

Ugyanez az író bölcsen figyelmeztet, micsoda veszélyt hordoz a kritikátlan vezérimádat. Aggodalmának fedezetét a Wałęsa-nimbusz fényének fakulása adja: „Wałęsa kétséget kizáró-

an egyéniség, és az erős ember benyomását kelti. Benyomást kelt, ami még nem jelenti, hogy biztosan erős is... Wałęsa rajongóinak nem szabad megfélemlkezni arról, hogy amikor őt a nemzeti piedesztálra emelik, ahová már nem ér fel semmiféle kritika, s amikor fenntartás nélküli hittel övezik, csodát várnak tőle, azzal el is gáncsolják őt. Csak azt merítik belőle, ami a róla alkotott elképzeléseiknek megfelel.”

A *Quick* riportere is megkérdezi 1981 májusában Wałęsától: „Mi az ön személyes sikerének a titka?” „A szerencse!” - hangzik a válasz.

Jönnek az emberek mindenféle ürüggyel, hogy bejussanak hozzá, pár mondatot váltsanak vele, esetleg emlékfotót csináljanak, és megszerezzék az autogramját. Lakása is tele van ügyféllel. Igen rokonszenves és szép felesége, Danuta asszony, panaszolja, hogy még éjnek idején is képesek lakásukba becsöngetni az emberek. Fél ajtót nyitni, mert tudja, hogy az a valaki olyan ügyben jár, amit éppen itt és most kell férje tudtára adni. Nem segít a felirat: magánlakás, az ügyfeleket a hivatalban fogadják. Egyik éjszaka egy nő jött a gyermekével. Ideutazott, mert kidobták a munkából, és nem volt kihez fordulnia segítségért. Felkapta a gyermekét, felült a legközelebbi vonatra. A címet minden nehézség nélkül megtalálta; elég megkérdezni a gdański pályaudvaron, hol lakik Wałęsa. Hibátlanul megmutatták neki Zaspát, Gdańsk új lakótelepét. Ott aztán majdnem minden trafikban, boltban tudják, és persze az itt lakók is tudják, hol élnek Wałęsáék. Mindenki figyeli őket, egyesek a taxist még arra is megkérlik, hajtson a ház felé, lássák, hol laknak; mások megállnak az ablak alatt, és leskelődnek befelé. Az emberek utánuk néznek, összesúgnak, ujjal mutogatnak. Wałęsáék ma már hozzászoktak mindehhez, de még nem olyan régen megesett, hogy ismeretlenek odamentek hozzájuk a templomban is, és suttogva közölték, hogy lenne valami mondanivalójuk. Olyan helyzet is előfordult, hogy egy ittas alak jött be a lakásukba azzal, hogy az apósa összetöri az edényeit, vagy jött egy asszony, s a garázda férjére panaszkodott. A rendőrségre nem akart menni, csakis Wałęsához. (Részlet a *Felemelkedés* című irodalmi riportból, mely megjelent az 1981-es gdański portrékötetben.)

Könyvespolc

Egy hónap múlik el a *Corriere della Sera*-ban közzétett Fallaci-Wałęsa-dialógus óta, amikor a *Tygodnik Solidarność* szerkesztősége úgy látja, vissza kell térnie az egyik, enyhén szólva kellemetlen részletre. Az új hetilap 2. számában a szerkesztő finom szemrehányást tesz a munkásvezetőnek amiatt, hogy az olasz újságíróknak adott interjúból olyasmit vallott, hogy ő bizony egyetlen könyvet sem olvasott el.

- Igaz ez?

- Nem, nem igaz - válaszolja Wałęsa. - De valóban nem olvastam túl sokat. Ez tény. Általában beleolvasok a könyv elejébe, és megsaccolom, mit akar mondani a szerző. És csak időnként kontrollálom... És amikor látom, hogy csak úgy húzza-nyújtja, akkor engem már nem is érdekel. Úgy vagyok vele, mint azelőtt a munkámmal voltam: szívesen csináltam addig, amíg jól megismertem, de amikor a kezem már magától kezdett dolgozni, a guta ütögetett, mert untatott az egész.

Ezzel az új vallomással Wałęsa nem sokat szépít az értelmiség körében elszenvedett alapos presztízsveszteségen, bár egy-egy hangulatjavító kompromisszum keresztapjaként feledtetni a finomabb varsói, krakkói körökből a fejére zúduló vádat: „lám ez nem is olvas...”. Még egyszer (1981 októberében) kimondottan szellemes ötlettel felmelegítik ezt a kínos témát. A lengyel értelmiségiek egyik legnépszerűbb hetilapja, a krakkói *Przekrój* tizenkét ismert

személyiséghez fordul körkérdésével: *Milyen könyvet javasolna olvasásra Lech Wałęsának?* Íme a rögtönzött ajánló bibliográfia:

Jan Rey Bielecki (nyugalmazott tábornok) - Jack London: *Martin Eden*.

Janusz Głowacki (író) - Edward Gibbon: *A Római Birodalom bukása* és Robert Penn Warren: *A helytartó*.

Barbara Hoff (divattervező) - Mario Puzo: *Keresztapa*.

Zbigniew Iwanow (a Szolidaritás aktivistája) - *Lengyel-orosz szótár*.

Jerzy Kołodziejski (gdański vajda) - Peter Schumacher: *Kicsi, de szép*.

Stefan Marody (újságíró) - F. Engels-K. Marx: *Kommunista kiáltvány*.

Janusz Obodowski (miniszterelnök-helyettes, a válságellenes törzs főnöke) - Władysław Reymont: *Az ígéret földje*.

Aleksander Paszyński (publicista) - *Henry Kissinger emlékiratai* és J. J. Servant-Schreiber: *Európai kihívások*.

Jan Rulewski (a Szolidaritás bydgoszcai elnöke) - Alan Bullock: *A zsarnokság iskolája*.

Artur Sandauer (irodalomkritikus) - Cervantes: *Don Quijote*.

Albin Szyszka (az ágazati szakszervezetek akkori elnöke): Lenin: *Baloldaliság a kommunizmus gyermekbetegsége*.

Jerzy Turowicz (a Tygodnik Powszechny katolikus hetilap főszerkesztője) - *Az SZK(b)P története*.

A program

Mielőtt a róla mondottak idézethalmazából még életében elkészíteném a Wałęsa-szobor talapzatát, dokumentumok birtokában, tények ismeretében le kell hogy romboljam nimbuszát: *Wałęsának, sem az általa irányított szervezetnek, nem volt programja*. Ez lenne a titka annak, hogy milliók, a lengyel dolgozók hatvan-hetven százaléka haladéktalanul csatlakozott a szervezethez? A Szolidaritásnak nem volt éles kontúrokkal kirajzolt jelen- és jövőképe, ami persze éppúgy megosztotta volna a társadalmat, mint bármely más elkötelezett program. E feltevésemet látszik igazolni 1981 kora őszén a Szolidaritás-kongresszus, mely vitáinak irányával, szellemével, nehéz szüléssel világra hozott dokumentumaival már kezdte polarizálni tagságát, híveinek táborát. Igaz, a kifejeletet a hamarosan bevezetett katonai intézkedés (*stan wojenny* - hadiállapot) azáltal is megakadályozta, hogy betiltotta a szakszervezetek működését. A Szolidaritás mindmáig a „betiltottak álmát” alussza - félálomban. (Megjegyzem, ezt 1988 utolsó napjaiban írom.) A program, Wałęsa programja (maradjunk személyes céljainál) közszereplések deklarációrészleteiből mégiscsak egyfajta egészszé illeszthető össze. Ilyen részlet olvasható például a nevezetes Fallaci-interjúban is.

Wałęsa: ...olyan rendszert kellene felépíteni, amely két dolgot kapcsolna össze: az evést a szabadsággal. És mondom még valamit: ötven vagy hatvan évig élünk ezen a földön, talán kissé tovább, és az egyik oldalon találjuk a gazdagokat, akik egyre gazdagabbak lesznek, a másikon pedig a szegényeket, akik mindjobban elszegényednek. Ez így nem mehet. Amink van, azon osztoznunk kell!

Már 1980 őszén, a Szolidaritás bontakozásának igencsak a kezdeteinél akadtak olyan maximalista megfigyelők, akik máris kész programot kértek számon Wałęsán. Ilyen interjú jelenik meg a *Stern* november 13-i számában:

Stern: Van önnek valamilyen válságfelszámoló receptje?

Wałęsa: Természetesen, ám erről még nem kívánok beszélni. Továbbá bízom a barátaimban is. Nagyon sok barátom van, és ők segíteni fognak nekünk.

Stern: És mikor beszél majd a válságtervéről?

Wałęsa: Majd ha benne leszek a kormányban. De ez egyelőre nem fenyeget.

Pontosan ebben az időben, november 10-én délben magam is feljegyzek egy olyan kijelentést, amit a tízezres létszámú Óświęcimi Vegyiművek nagygyűlésén, négyezer munkás előtt tesz: „A Szolidaritásnak teljesítenie kell a demokratikus hatalmi struktúra megalkotásának misszióját, de ő maga nem óhajtja átvenni a hatalmat.” Itt mondja el azt is, egyik kérdésre adott válaszában, hogy ha meghívnák, ellátogatna a szocialista országokba is.

Az elnök és mozgalma leggyengébb pontjára, a célokra, a programra tapintott rá a riporter a Lengyel Rádió 1. műsorában 1981. október 8-án reggel hét órakor. Mielőtt a hangarchívumomban őrzött magnókazettáról lejegyzem ezt a két kérdés-feleletet, bízva a körülmények hitelesítő szerepében, közlöm: a műsor annak a Szolidaritás-kongresszusnak a zárópillanataiban hangzik el, ahová a lengyel rádiós és tévés közvetítőstábokat - a szervezet vezérkari döntése alapján - nem engedték be, megtagadták tőlük az akkreditációt. Tehát forog a kazetta:

- Mit lehet és mit kell tenni a boltok előtti sorban állás megszüntetéséért és az üzletek árufeltöltéséért?

- Pontosan ez a legnehezebb és a legfontosabb kérdés. Csakhogy ez tisztességes tárgyalást igényel, a legmagasabb szintű, alapos vitát, azért hogy valamilyen módon maximálisan segíthessünk az embereken. Ugyanakkor technikai megoldások is alkalmazhatók a könnyítés érdekében, hiszen tudjuk, vannak konkrét lehetőségek, tudjuk, hogy szervezéssel azt meg lehet oldani, hogy az emberek ne ácsorogjanak annyit azokban a sorokban.

- Hogyan lehetne megoldani az élelmiszer-termelés és -elosztás problémáit?

- Az önigazgatás beindítása nélkül és az önbizalom, valamint a mindezekért felelős tényezők, a szakszervezetek iránti bizalom hiányában lehetetlen kilábalni ebből a helyzetből. De úgy gondolom, itt az ideje, hogy asztalhoz ülünk és hozzáállunk az összes ember javát szolgáló munkához.

Több év elteltével, túl a Szolidaritás felfüggesztésén, betiltásán, az internáláson és még a Nobel-díj odaítélésén is, 1984 első napjaiban az osztrák napilap, a *Profil* még mindig a szándékokról, Wałęsa programjáról érdeklődik. A terjedelmes interjúbán azt tudakolják, hogy szándékozik-e ő, a - szerintük - szocialistaellenes oldalon álló ember fellépni a tábornok hídjára. (Jaruzelski mondta: „Hidakat akarunk építeni, hogy emberek átjöhessenek a mi oldalunkra, a szocializmus oldalára.”) Wałęsa így válaszolt: „Nézze a kezemet! Munkás vagyok, engem nem érdekelnek a nagyszabású társadalmi elméletek, a könyvekből vett tézisek. Mint a gyakorlat embere, gyakorlati, vagyis jó megoldásokat szeretnék. Jól tudom, hogy mindenki a legtöbbet magának szeretné. Azt is jól tudom, az embernek nem lehet olyat javasolni, hogy csakis másokért dolgozzon. Szeretnék boldog társadalmat építeni, melyben az egyén lenne boldog. Nálunk ez mindig fordítva volt. A társadalomnak kellett boldognak lennie - az egyén nem számított. Ezt akarom megváltoztatni.”

A tömegben

Aki Wałęsát szemügyre vehette a tömeg gyűrűjében vagy amint szónokolt, eljuthatott arra a már szinte közhelyszerű következtetésre, hogy ő kimondottan ilyen helyzetekben van elemében, érzi magát igazán otthonosan. Virtuóz módon bánik a tömeghangulattal: reagál, és hagyja, hogy reagáljanak.

Egy ilyen alkalommal, az 1980-as őszi stadionon délutánján, a Varsó melletti Ursus-gyári sporttelepen szovjet kollégámmal próbálom megfejteni a tömeget magával ragadó Wałęsát: nagy formátumú munkásvezető lenne ő, vagy csupán a tanácsadótól ráosztott szerep rendkívül tehetséges alakítója? Ott ezt nem tudjuk eldönteni, s még ma, 1989 elején sem vállalkozom a megfellebbezhetetlen ítéletre. Csak magát a jelenséget tekinthetem ténynek. Igaz, amit Mizsei Kálmán a *Medvetánc* című magyar egyetemi folyóirat hasábjain megállapít: „Wałęsa és a többi szakszervezeti vezető óriási népszerűsége októberi országos körútjukon manifesztaálódott. Wałęsát - a pápához hasonlóan - lelkes tömegek fogadták mindenütt.” Több helyszínen az események személyes tanújaként ezt legfeljebb némileg finomíthatom: Wałęsa és bármely más Szolidaritás-vezető között mindig jól mérhető volt a népszerűségi mutató különbsége. Ha bárkivel együtt a tömegek elé lépett, a társ óhatatlanul a kísérők szürke csapatába olvadt.

Mieczysław Rakowski pontos megfigyeléseket tehetett több közös tárgyalásukon. Könyvéből, amelyet többször idézek, kiderül, hogy különös helyzetekben mennyire más és más ez az ember.

„Nem kétséges, hogy Wałęsa a négy fal között nagy tisztelettel viselkedett a tábornokkal. Az üzemek dolgozóival, a stadionok közönségével való találkozókon azonban személyiségének már teljesen más jegyei nyilvánultak meg. Magabiztos volt, a nagyság, a vezérség érzete áramlott belőle, nem takarékoskodott a kormánynak címzett gögös kioktatásokkal stb. Ez azért is volt furcsa tőle, mert 1981-ben komolyan vettük őt, nemegyszer mentünk elébe elfogadható követeléseinek. Nem, Wałęsának ebben az időben nem volt alapja azt állítani, hogy nem vesszük komolyan...

1981 közepén a hatalom dühödt támadásában megnyilvánuló szélsőségeség egyre felfelé ívelt, s Wałęsa is egyre radikálisabbá vált. 1981 első hónapjaiban meggyőződésem szerint még nem volt ilyen...

A kormányban már az első hónapokban találkoztam a Wałęsával való viszonyunk, tehát az én viszonyom bírálatával is. Találkoztam elvtársakkal, akik úgy vélték, túl komolyan vesszük őt, hiszen ez egy kétszínű ember, aki folyton változtatja véleményét, megnyilvánulásai zavarosak stb. Egyszerűen magunk járulunk hozzá egy olyan nagyság megteremtéséhez, ami nem létezik. Nem fogadtam el ezt a kritikát, mert abból indultunk ki, ha észrevesszük is a Wałęsa cselekedeteiben megnyilvánuló minden gyengeséget, nem szabad őt elriasztani, inkább vonzani kell. Intellektuális gyengesége mérföldnyire látszott, de vajon ez arra a következtetésre vezethetett volna bennünket, hogy le kell őt becsülni? Gondolom, nem. Annál inkább nem, mert ha az ember Wałęsát működés közben figyelte meg, nem lehetett eltagadni tőle a tömeggel való párbeszéd lehetőségét. Tudta, hogy hogyan kell eljutnia a tömeghez, képes volt ügyes, kitérő válaszokat adni a kényes kérdésekre, nem egyet ügyes viccel ütött el...”

Wałęsa és a tömegek közti kapcsolat témája kimeríthetetlennek bizonyul, a megfigyelők, értékelők, portré- és interjúkészítők mégis egészen szűk színskálával festik meg a csarnokok, stadionok couleur locale-ját. Sajátos megfigyelést legfeljebb három szerző kínál: a wrocławiai Karol Modzelewski (a Szolidaritás egyik országos vezető személyisége), Stanisław Kałkus (poznańi esztergályos brigádvezető, 1982 óta a LEMP Politikai Bizottságának tagja) és maga Wałęsa.

Modzelewski a *Newsweek* 1981. május 2-i számának adott interjújában épp a tömegekre való hatás Wałęsa-féle mechanizmusa ismeretében áll ki mellette:

- Ön Lech Wałęsát is bírálta, hogy egyeduralkodóként viselkedik, az Országos Egyeztető-bizottságot erőtlen parlamentnek tekinti. Úgy véli, hogy Wałęsának le kellene köszönnie?

- Nem, a szervezet számára nem kínálgózik jobb stratégia, mint hogy támogassa Lech Wałęsát, és ne erőltesse a távozását... Wałęsa rendkívüli módon érzékeli a helyzetet, a tömegpszichó-zist... Távozása hatalmas sokkot okozna, és károsítaná a szervezetet. Hatalmas tekintély, nimbusz övezi őt...

Kalkus a *Ki kicsoda Lengyelországban...* című könyvben kérdésekre válaszol:

- Megismerte ön Wałęsát?

- Személyesen nem, de megfigyeltem őt a Cegielski W-3-as vagongyárban 1981 augusztusában vagy szeptemberében zajlott találkozásán. Én már KB-tag voltam. Nem jó dolog, ha egyik munkás a másíkról kénytelen rosszat mondani, de ő felelőtlenül dumált az emberekhez. Figyelmesen nézegettem őt és a tribünön őt körülvevő személyeket. Felettébb szabadon mozgott. Úgy láttam, viselkedésével lekezelte az ott összesereglett kétezer munkást. Cigarettázott, amikor az emberek kérdéseket tettek fel neki. Amikor meg válaszolt, egy ötven év körüli asszonyka tartotta a cigarettáját. A beszéd után elvette tőle, és újra szívta. De hagyjuk ezt, és térjünk vissza a vagongyári részlegben tett látogatására. Maga a találkozó az én értékelésem szerint ellaposodott. Nem tartalmaztak mélyebb politikai értékelést Wałęsának azok a kinyilatkoztatásai, amiket a résztvevők kérdéseire válaszolva tett. Azt mondanám, hogy a logikus és okos kérdésekre Wałęsa jobbára olyan humoros feleleteket adott, amilyeneket egy kabaréban hálásan fogadtak volna. Ne felejtse el, hogy a mi kollektívánknak ez volt az első élő kapcsolata a Szolidaritás vezérével. A találkozóra a gyár munkásainak tizenöt százaléka jött el.

- De mégis, nem volt ön féltékeny Wałęsára?

- Miért?

- Azért, mert ő vezér, sztár a dolgozók körében.

- Én együttéreztem vele. Hagyta magát behúzni olyasmibe, amihez nem ért, és nem kellett volna ezt tennie.

- Wałęsát ovációval köszöntötték az *olyan* kijelentései után?

- Óriási volt a taps. Így gyorsan megnyerhető a hallgatóság, de hogy is lehetne érzelmek nélkül komolyan venni ilyen kijelentéseket!?

A róla készült portrékötetben a Woźniak házaspár megkérdezi Wałęsától, mitől van az, hogy egy százezres tömeg kész utánamenni.

„- Hozzá kell férkőzni az emberekhez. Ha kevés is az időm, mindig tájékozódok, mi fáj az embereknek, s hozzájuk férkőzöm attól függetlenül, hogy Keleten vagy Nyugaton élnek. Japánban is így történt. Az első három napon semmi sem sikerült. Aki csak az emberek elé lépett, pizsmogott. Bujak is pizsmogott, Rulewski is pizsmogott. Nem sikerült kontaktust teremteniük, nem voltak japánok. Három nap telt azzal, hogy szondáztunk, körülnézegettünk magunkon... Csak a harmadik naptól éreztem magam japánnak, és akkor elébük is léphettem az ő igazságukkal. Mondtam nekik, hogy ők esténként pénzt számolgatnak, s magukat ámítják, no persze, jól vannak lakva, de vajon ez annyit jelent, hogy boldogok is? Megkérdeztem tőlük, elég-e nekik a boldogsághoz a kenyér és a kolbász, érdeklődtem, mit várnak az élettől, mi a céljuk. Ők sem hisznek az istenben - ez az ő dolguk -, de akkor legalább higgyenek a szeretetben, a gyermekeikben vagy akár csak abban a szerencsétlen pénzben. Az embereknek hinniük kell valamiben, másképpen állattá, veszélyes állattá válnának.”

„A tűzoltó”

A Szolidaritás elnökének abból a képességéből, hogy szónoklataival ezrekre, százezrekre tud hatni, egyenesen következik, hogy képes *bármikor* nemcsak fellobbantani, hanem el is oltani a tömeghangulat tűzét, amennyiben meggyőződése, valóságérzékelése, a felfogott vészjelek erre készítetik. (Az iménti mondatomban a *bármikor* szót így kellene módosítani: *többszörre*. Mert ahogyan távolodunk a nyolcvanas augusztus csúcsától, úgy gyengül higgasztó, mérséklő szándékainak hatásfoka.) Egy másik nézőpontból úgy is megítélhetjük, hogy a tömegek egy részének és a Szolidaritás-vezetők többségének radikalizálódását követnie kell Wałęsának is, ha az élen akar maradni. Így az idő haladtával fokozódó anarchián a szakszervezeti vezető vagy nem tud, vagy már nem is akar úrrá lenni. Egészen más paraméterekkel ítélhető meg az a tény, hogy a közelmúltban, tehát az 1988-as nyárutón Wałęsának miért kerül emberfeletti erő kifejtésébe a sziléziai bányászok és a gdański hajógyáriak sztrájkjának leállítása... Erről később.

Wałęsa, „a tűzoltó” hol ilyen, hol amolyan indítékkal lohaszt le egy-egy vadsztrájkot és az ő ízlését is sértő akció lángját: egyszer saját emberei, másszor a hatalom képviselői kérik meg rá, de legtöbbször az ő „józan paraszti eszé” fedezzük fel békéltető kirohanásai mögött. A szocialista ifjúsági szövetség (ZSMP) központi napilapjában, a *Sztandar Młodych* 1981. május 1-3. számában olvashatunk egy jellegzetesen Wałęsa-stílusú magyarázatot: „Ha szüntelen konfrontációra, civakodásra adjuk a fejünket, ha úgy támadunk, ahogyan nem kellene, vagyis frontálisan a rendőrségre, az állambiztonságiakra, a hivatalokra, akkor majd valaki elveszíti a türelmét. És káosz, rendetlenség, verekedés kezdődik sorainkban. És akkor egy harmadikra száll az áldás azért, hogy szétválaszt bennünket...”

A történész újságíró, A. Drzycimski is elmondja róla, hogy az egész országban utazgat, „tüzet olt”, a felkeresett intézmények klubjaiban, konferenciatermeiben, folyosóin beszélget az emberekkel; a bányászokkal a föld mélyén, hatalmas tömegekkel a stadionokban, dolgozószobában az államfővel, a KB első titkárával, miniszterekkel tárgyal. „Győzködik, magyarázza a Szolidaritás tevékenységének elveit, figyelmezteti azokat, akik áthágják a szervezet - szerinte - közös cselekvési szabályait, azokat, akik hagyták magukat »kimanőverezni«, vagy már elhivatalnokiasodtak, elfeledték, hogy »lent« hozzák a döntéseket. Megköveteli, hogy a szervezetben demokrácia uralkodjék.”

Az anarchiának a 18. században eredő gyökerei és a mába átkúszó ágai, a lengyel történelemben *liberum veto* („Nie pozwalam!”) néven ismert alvezéri anarchia aggodalmat kelt a Szolidaritás legjózanabb belső köreiben is. Eerre utal a szervezet akkor vadonatúj hetilapja, a *Tygodnik Solidarność* (1981. április 10.) Wałęsával készített interjújának néhány sora:

- Nem fél ön egy ilyen jelenségtől: Wałęsa fent, a szervezet vezetője, és lent sok-sok regionális, városi, munkahelyi Wałęsa...

- Ha úgy tesznek, mint én - nem kérkedem -, az jó lenne. Mert én megértem, hogy szükség van makacskodásra, de megfontoltságra is. A vezetők egy része azonban csak a makacskodást fogadja el, a megfontolt magatartást nem. No persze fel lehet menni a csúcsra, de amikor látszik, hogy leeshetünk, akkor vissza kell fordulni...

Megnyilatkozásainak, magatartásának sokfélesége miatt a Wałęsa névhez ragasztott minden egyes jelző mögé kérdőjelet tehetünk. Például így: radikális?, mérsékelt?, partner?, apolitikus?, antiszocialista?

Vegyük sorjában!

A radikális

Az idő múlásával ennek a jelzőnek is gazdagodik a fejlődéstörténete. A politikai és az államhatalom ezt a keményedés felé mutató evolúciót nyugtalanul, Wałęsa tanácsadóinak népes csapata pedig éppen az ellenkező reagálással fogadja.

1980. november 13-án a *Stern* interjút közöl, s a benne foglaltakat a Szolidaritás-elnök radikalizálódása első halvány jeleként fogadhatjuk:

Stern: Ön a kormánytól ősszel jelentős engedményeket csikart ki a demokrácia ügyében. Elégedett azzal, amit eddig elért?

Wałęsa: Nem is olyan sok az, amit elértünk. Így hát nem is vagyok túlzottan elégedett. Általában nagyobb az étvágyam.

Stern: Mire?

Wałęsa: Több demokráciára, teljesre.

Az augusztusi nagy sztrájkok vészterhes hetei óta először december első napjaiban válik feszültté a légkör Lengyelországban. Új követelésekkel és a társadalmi megállapodásokba foglalt korábbiak megismétlésével lép fel az első erődemonstrációra gyürkőző Szolidaritás. Ma már tudjuk: nem minden alapot nélkülözött az a korabeli feltevés, miszerint azzal a bizonyos cseppel majdnem túlcsordult a pohár. Annak pedig napjainkig is kiható nemzetközi következményei lehettek volna.

Egy Wałęsa-interjú részlete a *Bild Zeitung* 1980. december 3-i számából:

- Igen sok ember tart attól, hogy önök a követeléseikkel egyetlen lépéssel túlmennek, vagy majd valaki úgy vélekedik, hogy a szövetségi érdekek ellen lépnek fel. Mi van akkor?

- Mi van akkor? Képesek vagyunk győzni, mint azt ön is megfigyelhette. A jövőben is győzünk majd - válaszolja Wałęsa.

A soron következő hasonló vagy talán még robbanékonyabb helyzet 1981 márciusának utolsó harmadában alakul ki az országban: Bydgoszcz vajdasági tanácsülésén a helyi Szolidaritás-vezetőt, Jan Rulewskit a tanácsháza udvarán megverik. Ki tette? Ki kit provokált? Ezek a kérdések totális sztrájkkészenlétbe helyezik az országot, s az egész eset „bydgoszczi incidens” néven tartósan bevonul a lengyel válságévek krónikájába.

Március 23-i sajtóértekezletén ezt mondja Wałęsa: „Én személy szerint a dolgok kemény megfogalmazása mellett vagyok, ugyanakkor a párbeszéd és a tárgyalás mellett is... Gondolom, nem lesz sztrájk, legalábbis kedden nem lesz. Nincs szükség veszteségekre...”

Alig múlik el pár nap a veszélyes, súlyos feszültséget feloldó, a Rakowski-Wałęsa-tárgyalás-sorozatot lezáró és a válságszótárba „varsói megegyezés” néven bevonuló esemény után, Gdańskban összeül a Szolidaritás országos vezető testülete. A *Tárgyaló fél voltam* című könyvében erről így ír Rakowski: „...Nekem úgy tűnik, hogy az Országos Egyeztetőbizottság ülése komoly szerepet játszott Lech Wałęsa nézeteinek alakulásában. Igaz, végül szerencsésen került ki a nehéz helyzetből, de a szélsőségesek hangjában komolyan veszélyeztetve láthatta a szervezetben eddig betöltött, meg nem kérdőjelezett pozícióját. Ettől a perctől kezdve Wałęsa egyre jobban a szélsőségesek felé kezdett sodródni. A tapasztalat, továbbá az önfenntartási ösztön óvatosságra, mérsékletre intette, de hogy a Szolidaritás vezére maradjon - bár időről időre lemondással fenyegetőzött -, éles, lázadó megnyilvánulásokat tett, s ezeket a szélsőségesek táborában meglelégedéssel üdvözlötkék.”

Ismét Rakowski könyvéből idézek, de ez már 1981. október 2-ára vonatkozó részlet. (Ezen a napon sajtókonferenciát tart a Szolidaritás-kongresszuson újra elnökké választott Wałęsa.)

„...meghazudtolta volna önmagát, ha nem mondott volna valamit, ami azonnal kétségessé tette partnerként való kezelését. Arra a kijelentésre, hogy »maga a kompromisszum szószólója...«, Wałęsa azt felelte: »Továbbra sem értjük egymást. Tényleg nem vagyok a kompromisszum híve. Most elismerem a kompromisszumot, de a dologra visszatérek... Valójában radikális vagyok. Csak arra törekszem, hogy ma ne veszítsek.« És legyen itt okos az ember!”

A varsói lakásomban, vagyis a Magyar Rádió mindenkori tudósítójának lakásán lévő telexre október 5-én megkaptam a *Daily Digest*-et, a lengyel PA Interpress sajtóügynökség külföldi tudósítóknak szerkesztett tisztavirág-életű (mert épphogy egy negyedévig megjelent) hírszolgálatát. Ezen a napon sok egyéb válsághír között olvasom a következőket:

„A cigarettaárak százszázalékos emelkedéséről szóló kormánydöntés felháborodást váltott ki a Szolidaritás-kongresszus delegátusai körében. Sokan úgy ítélik meg, hogy a mérsékelt Wałęsa elnöki megválasztása bátorította fel a kormányt, hogy ezt a lépést megtegye. Wałęsa telexet küldött Jaruzelski kormányfőnek, s követelte az áremelés visszavonását. Jaruzelski válaszában közölte, hogy két miniszterét a helyszínre küldi tárgyalni. Marian Krzak pénzügyminiszter és Zdisław Krasinski árhivatali elnök este fél kilenckor érkezett a gdański Oliwia sportcsarnokba. Azzal érveltek, hogy ez az áremelés a gazdasági stabilitást szolgálja. Az érvelés a küldötteket nem győzte meg, állandóan félbeszakították a két minisztert. Éjszaka fél egy előtt öt perccel Wałęsa kért szót: »Miniszter úr, nem ma ismertük meg egymást, maguk jól tudják, mit tesznek, mi is tudjuk, hogy más választásunk nincs, ha egyszer ezt itt kongresszusnak tekintjük és egyáltalán vezetni kívánjuk ezt a mozgalmat. Maguknak sincs más választásuk, nekünk sincs más választásunk. Ezért javasoljuk, hogy miniszter úr azzal a másik úrral együtt menjen át a vajdasági tanácselnökhöz, és ott várjon meg bennünket. Tényleg nincs más választásuk, villámgyorsan közölniük kell a rádió és a televízió útján, hogy: 'Visszavonjuk'... Ha lesz áremelés, akkor felfordulást csinálunk. Azon pedig mi úrrá is leszünk, de hogy maguk elbírnának velünk, abban kételkedem...«”

Október 27-én Wałęsa a żyrardówi sztrájkoló munkások előtt kijelenti: „...közeleg a játszma vége... vagy győzünk, vagy minket győznek le!”

Október 28-án a lengyel demokraták napilapjának, a *Kurier Polskinak* ad interjút a Szolidaritás elnöke:

- Mikor fér hozzá a Szolidaritás a televízióhoz?

- Nem kell sietni. Lépésről lépésre araszolgatunk. Ma már vannak kameráink és szalagjaink, a jövőben, talán nem is olyan sokára, helyet kapunk a műholdas rendszerben vagy valamelyik hajón, nem messze a partjainktól. Akkor a Solidarność-televízió ténnyé válik.

November 3-án Jaruzelski tábornok (a párt első titkára, miniszterelnök) által javasolt nemzeti egységfront megalakításáról a Szolidaritás Radomban tartott országos bizottsági ülésén vezető társai Wałęsa véleményét kérik s kapják: „A döntés: nem! Nincs megegyezés, mert nincs kivel megegyezni.”

Még mielőtt a radikális jelző mellől eltüntetnénk a kérdőjelet, és helyébe e szó tartalmához jobban illő felkiáltójelet illeszténk, a megítélés teljes bizonytalansága jegyében ismét idézem J. Kołodziejcki professzort, a gdański vajdát:

„Wałęsa akkor sem szélsőséges, ha szélsőséges jelszavakat használ; minden tárgyaláson realista álláspontot képvisel, érzékelve nemcsak az igényeket, hanem a másik fél lehetőségeit is. E realizmusát ravaszsággal álcázza. Ravasz ember ő. Amikor tárgyalóasztalhoz ül, egyfajta koncepciót állít fel, többnyire maximalista koncepciót, de azt csak kiindulópontnak tekinti... Ha összehasonlítom az 1980-as augusztusi Wałęsát az 1981-es augusztusi Wałęsával - ez két különböző ember. Nyíltsággal párosuló realizmusa megváltoztatta őt, politikailag megérett,

politikussá vált, aki nemcsak arra figyel fel, amit a soron következő helyzet vet fel, hanem képes előrelátásra is. Természetéből fakadó jellemvonása segíti ebben: van »szimata«, rendelkezik politikai szaglással, politikai ösztönnel. Mindez együtt nála olyasvalamit képez, ami nagyon lényeges a politikában: a képzelőerőt.”

A mérsékelt

Ezt a minősítést a Szolidaritás „sikerfutamának” 1981. októberi-decemberi finisétől eltekintve mindig odaírhatjuk Lech Wałęsa neve elé. Andrzej Wajdának azért tetszett a Szolidaritás elnökének tevékenysége, mert az olyan ember programja, aki ismeri a realitásokat, a kiegyezést, keresi a helyzetből a kiutat, és „mert számára a szélsőséges megoldások elfogadhatatlanok”.

Első személyes találkozásom, szóváltásom Wałęsával számomra is arról ad jelzést, hogy távol állnak tőle az extrém gondolatok, tettek. 1980. szeptember 24-én történik ez, amikor a Varsói Vajdasági Bíróságon az új szervezet alapítói benyújtják a bejegyzési kérelmet. Késő délelőtt a külföldi tudósítók telefonjain futótűzként terjed a hír: Wałęsa sajtókonferenciát tart az Interpressben. Túl buzgó sietségem következménye, hogy két órával korábban érkezem, de ha már így esik, a konferenciaterem első sorába, Wałęsától alig több, mint másfél méterre ülhetek. Jól emlékezetembe vésem ezt a közelképet, s amikor a lengyel vihar későbbi fázisaiban innen-onnan hallok, olvasok egy bizonyos anarchista, terrorista, extrém Wałęsáról, vizuális ellentpontként emlékeim monitorán mindannyiszor feltűnik ez a szelíd portré. És mert a lehető legtolakodóbb helyet választom ezen a negyvenperces konferencián, kis Sony magnómat kettőnk közé tehetem, s elsőként kérdezhetem a Szolidaritás alapítóbizottságának elnökétől:

- Wałęsa úr, ön szerint a követeléseik nem haladják meg Lengyelország gazdaságának képességeit?

A válasz első pár mondata meglepett: Wałęsa előbb a szemembe vágja, hogy - mivel külföldi vagyok - nem jól érti kérdésem lényegét, és egyébként sem túlzottan erős oldala a gazdaságtan. Ha már akkor úgy ismertem volna Wałęsát, mint hónapokkal később, tudhattam volna, hogy ezt a két, nem éppen cáfolhatatlan állítást csupán gondolatainak összerendezésére használja és arra, hogy felkészüljön az igazi feleletre, ami tüstént el is hangzik.

- Tény, hogy némely követeléseink kissé nagyra méretezettek. De mi, dolgozók hiszünk abban, hogy ha a számunkra alapvető követelések teljesülnek, akkor mindent el tudunk érni. Akár második Japánt teremthetünk Lengyelországból.

Kérdésemre az igazi választ - mint kiderül - mégsem itt, hanem a *Corriere della Sera* legközelebbi, 1980. október 10-i számában kapom meg tőle: „...tudjuk, hogy a sztrájkok nem könnyítik meg a gazdasági tervek valóra váltását, de arra számítunk, hogy a jövőben felelősségérzetünk és aktivitásunk véget vet ezeknek...”

Fél év múltán - 1981. március 7-én - ugyanebben az olasz újságban Fallaci készíti önértékelő vallomástételre az elnököt, akinek akkor már mind több idejét lekötik az újabb és újabb okkupációs sztrájkok (például a hatvanhárom napja tartó rzeszówi parasztsztrájk, a lódzi egyetemi konfliktus). Tehát részlet Wałęsa egyik válaszából: „...nem óhajtok olyan árat fizetni, mint amilyen a fegyveres konfliktusé lenne. Ám ha meg kell fizetnünk, senki sem mondhatja majd, hogy gyávák vagyunk. A magam részéről készen állok meghalni. És hozzáteszem: ugyanúgy nem vagyok hajlandó gyilkolni, nem tudok ölni, még a húslevesbe való tyúkot sem tudom megölni, sőt, a látványtól is felfordul a gyomrom. Persze nem haboznék, ha a hazám megvédéséről lenne szó.”

Amikor Wałęsa 1981. március 10-én a minisztertanács varsói székházában először találkozik személyesen az akkor már egy hónapja kormányzó Jaruzelski tábornokkal, ezt az alkalmat is

felhasználja, hogy mérsékelttségét bizonygassa. Közli a tábornokkal, hogy „a Szolidaritás a nyugalomért és a stabilizációért óhajt tevékenykedni, mégpedig többek között úgy, hogy tartózkodik a sztrájkoktól”. Májusban azután, mintha a teljesítménytelenség maradt ígéret okán magyarázkodna, így nyilatkozik a *Quicknek*: „A veszély elsősorban a »héják« részéről jelentkezik, ők ugyanis minden alkalmat szeretnének megragadni a konfrontációra. Bátorságra van szükségünk, de csak bölcsességgel ötvözve. Önmagában a merészség nem pótolja a megfontolt-ságot. A mai helyzetben és a veszélyek láttán még egy ideig itt maradok a szervezetben, hogy minden téren össze lehessen kapcsolni a bátorságot és a megfontolt cselekvést. Akkor majd elmegyek, ha tetszik, ha nem.”

1981. év második felétől mind gyakrabban beszélnek Wałęsa távozásáról, de sohasem konkrétan, sohasem pontos határidő megjelölésével. Nem tudom, mennyire lehet eltökélt Wałęsa lemondási szándéka, annyi bizonyos, hogy az ország sorsáért aggódó realisták nyugtalankodnak miatta. Andrzej Wajda ennek a realista megítélésnek így ad hangot: „Wałęsa pragmatikus ember, és gondolom, a mi ügyünk szempontjából ez a jó. Azon a ponton olyan valakinek kell lennie, aki pragmatikus. Sajnos a lengyelek gyakran hevesebben harcolnak megfoghatatlan dolgokért, mint a dolgok lényegéért. Benyomásom szerint Wałęsa a dolgok lényegéért küzd, és ott enged, ahol engedni kell, de nem hátrál akkor, amikor hátrálni nem szabad.”

A Szolidaritás-kongresszus második fordulója előtt felerősödik a vita az elnök személye körül. Milyen ember ez a Wałęsa? Jó-e ő nekünk ezután is? Mi több, a legradikálisabbak még úgy is fogalmaztak, hogy a mór (alias „a lövészárkok őrmestere”) megtette kötelességét, a mór mehet... Egészen cinikus megfogalmazásban is hallom egy ilyen vélemény parafrázisát: az őrmester kikaparta a gesztenyét... Ennek pontosan az ellenkezőjét üzeni nekünk, a Varsóba akkreditált külföldi tudósítóknak a *Daily Digest* 1981. szeptember 24-i telexében Tadeusz Tim docens, műegyetemi kutató és Jan Knap, a Nowotko-gyár villanyszerelője, akik a főváros delegátusai a Szolidaritás-kongresszuson: „...mint elnök, Wałęsa garantálhatja a Szolidaritás szilárdságát, ő az, aki a felettébb ellentmondásos ügyekben is ráakad a kompromisszumos megoldásokra.”

Lech Wałęsát a kongresszus újraválasztja, nem elsőprő szavazattöbbséggel, ám a szervezet erősödő radikális szárnya egyre nyíltabban támadja a mérsékelt irányzat képviselőit, így magát az elnököt is. Az egyik rivális, az elnöki poszt várományosa, Jan Rulewski, a bydgoszczi regionális vezető a *Daily Digest* október 5-i számában a külföldi tudósítóknak nyíltan bevallja, hogy ő bizony elégedetlen Wałęsa megválasztása miatt: „Új szövetséges nőtt fel a pártpropaganda és a kormány emberei számára. A *Trybuna Ludu* előre látta ezt a végeredményt: a szárnyakról lemetszik a jelölteket, és csak a mérsékelt centrum marad meg.”

Ha el is fogadom azt az állítást, hogy Wałęsa mérsékelt, a kompromisszumok embere, galamb a héják között, arról azért nem kívánom meggyőzni az Olvasót, hogy a Lengyel Egyesült Munkáspárt és a kormányzat lojális partnere lenne ő. Így ezt a Rulewski-nyilatkozatot, a presztízsvesztes nyilatkozatát az „ilyen is van...” feliratú dossziéba javasolom elhelyezni.

A partner

Haladéktalanul hozzáteszem: nehéz, ellentmondásos, sokszor kemény, még többször kiszámíthatatlan (mint már olvastuk: „megbízhatatlan”) partner. Vagyis partner, de a szónak nem a simulékony együttműködőt jelentő értelmében társa a hatalomnak.

Rakowski öninterjúként íródott (*Tárgyaló fél voltam* című könyvében) például ezt olvassuk:

„Február 14-én, tehát mindössze két nappal a miniszterelnök-helyettesi kinevezésem után... Wałęsával négy szemközt találkoztam. A beszélgetés negyvenöt percig tartott. A Miniszter-

tanács épülete előtt televíziósok és riporterek tömege gyűlt össze, akik minden lépésénél követték Wałęsát... Akkor még nem tudtam, hogy a Szolidaritás elnökét a tanácsadók minden lépésénél kísérték. Nem akarták egyedül hagyni senkivel, legyen az miniszterelnök-helyettes, miniszter vagy külföldi újságíró. Mindig ellenőrzés alatt akarták tartani... Nagy kíváncsisággal nézegettem azt az embert, aki fő partnerem kellett hogy legyen a Szolidaritás részéről. Alacsony növésűnek, köpcösnek, bizalomgerjesztőnek tűnt. Kordbársony nadrág és dzseki volt rajta. A dzseki bal oldalára a Szolidaritás jelvényét tűzte ki, de volt ott egy másik, egy ennél is nagyobb a częstochowai Isten Anyja képével. Erről a jelvényről Ciosek mulatságos esetet mesélt. Az egyik találkozó során megkérdezte: »Wałęsa úr! Miért hordja ezt a jelvényt, hiszen ez nem nagyon illik egy szakszervezet elnökéhez?« Erre Wałęsa, lehalkítva a hangját: »A zsidók miatt, miniszter úr.«... Akkor, az ovális asztal mellett, még készpénznek vettem, amit mondott. Csak a következő hónapokban győződtem meg arról, hogy nem kell jelentőséget tulajdonítani annak, ha Wałęsa különféle kötelezettségeket vállal magára...”

Ennek a könyvnek egy másik oldaláról, egy másik találkozóról nyerünk jellegzetes pillanatfelvételt: „...Ami Jaruzelski tábornokot illeti, első találkozására Wałęsával március 10-én került sor a Minisztertanács épületében. A miniszterelnök dolgozószobája előtti helyiségben Wałęsa nagy ámulatára Władysław Iwaniec ezredesbe ütközött. Iwaniec ezredes Wałęsa katonai szolgálata alatt felettese volt. Az, hogy Jaruzelski tábornok meghívta Iwaniec ezredes, kétségtelenül kedves gesztus volt Wałęsa iránt... Jaruzelski értékelte az ország helyzetét, valamint a kormány ebből fakadó szándékait, s számos kívánságot fogalmazott meg a Szolidaritás címére... Wałęsa elfogadta, amit Jaruzelski mondott, s fejtegetéseit többnyire ezzel a rövid közléssel nyugtázta: »Igenis, tábornok úr!« Ünnepeles ígéretet tett, hogy megfékezi a szovjetellenes kilengéseket. »Majd én rendet csinálók ezekkel a mackókkal« - mondta. (A Szolidaritás újságjaiban ebben az időben megjelent szovjetellenes karikatúrák a Szovjetuniót rendszerint medve alakjában ábrázolták.) Természetesen nem tette.”

Wałęsa 1981. június 1-jén egy Krakkó-Nowa Huta-i nagygyűlésén a fémű kollektívája előtt a Jaruzelski-kormány szakszervezetügyi miniszteréről, Stanisław Ciosekről is említést tesz. „Tovább felezem az amúgy is megosztott Lengyelországot, mert Cioseket fogom most védelmembe venni. Ez az ember, ha éjjel tizenkettőkor vagy egykor felhívom, szaltóval ugrik ki az ágyból, és szalad a papírlapjaival. Nem tudom, lehet hogy megváltozik egyszer, de a mi együttműködésünkben szent ember. Mostanában védeni fogom őt, attól függetlenül, hogy ő tényleg ilyen tisztahitű vagy sem. Mindenesetre jól dolgozik. Azt mondja, amit érez.”

Minden jel arra mutat, hogy Wałęsának ezeket a nyilvánosan elhangzott méltató szavait nem ismerte meg a miniszter. Amikor őt is memóriafrissítésre biztatták a *Ki kicsoda Lengyelországban...* interjúkészítő újságírói, a partnert érintő témáról ilyen párbeszéd hangzott el:

- Az a tagja volt ön a mai kormányzó testületnek, aki a leggyakrabban találkozott a Szolidaritás volt vezérével, Lech Wałęsával. Milyen benyomásai maradtak meg ezekről a találkozókról?

- Ugyanazt felelem erre a kérdésre, mint amit már a világ különböző részeiből érkezett újságíróknak válaszoltam: Lech Wałęsa rólam nem mondta el a véleményét, én ugyanazt akarom tenni. Talán hagyjuk meg ezt a naplónak.

Az apolitikus

A történész A. Drzycimski Wałęsáról szóló esszéjében arra emlékeztet, hogy hősünk állandóan elhatárolja magát a politikától, mi több, az 1980-as augusztusi nagy sztrájkok napjaiban kijelenti, hogy őt a politika nem érdekli. „Szakszervezeti ember kíván lenni, de a lengyel helyzet, a körülmények olyan cselekedetekre készítetik őt, amiket ellenfelei állandóan politikai kategóriákkal illetnek.”

„Nem vagyok politikus...” - „A politika nem az én kenyérem...” - „Én csak szakszervezeti vezető vagyok...” - ilyen vagy hasonló vallomásait, ha nem is gyakran, de magam is hallom szerelőcsarnokokban, sajtókonferenciákon, testületi üléseken. Ezek - számomra legalábbis - a legkevésbé hihető Wałęsa-megnyilatkozások, s aligha lehetek e véleményemmel egyedül. 1980. november 13-án így ír erről a *Stern*:

Stern: Ön ugyan azt mondja, hogy nem politikus, de mégis, hova tartozik politikailag?

Wałęsa: Politikailag sehova sem tartozom; most én a szakszervezeti szövetséghez tartozom. De nem zárható ki, hogy valamikor a jövőben más leszek.

Ez a kérdés még ma, nyolc-kilenc év múltán sem zárható le.

Az antiszocialista

Folytatódjon egy újabb részlettel a *Sternből* imént idézett Wałęsa-interjú:

Stern: Kelet-Berlinben és Prágában „szocialistaellenes” erőkről beszélnek az önök szakszervezetében. Kire utalnak?

Wałęsa: Előbb pontosítani kellene, mi a szocializmusellenesség, és ki számít szocialistaellenesnek. Azok lennének-e szocialistaellenesek, akik kifosztottak bennünket, s most nagy hangon a szocializmusról beszélnek, és a mai helyzetbe juttattak minket? Mi, vagyis a Szolidaritás, sokkal inkább a szocializmus talaján állunk, mint azok, akik előttünk jártak errefelé.

A következő, ennél terjedelmesebb fejtegetés egy évvel későbbi keltezésű: 1981. december 3-án a Szolidaritás radomi székházában tanácskozik a szervezet országos bizottságának elnöksége. A heves vitában egynéhány regionális elnök Wałęsára támad, azzal vádolja, hogy a november 4-i hármastalálkozón (Jaruzelski-Glemp-Wałęsa) túlságosan engedékeny volt, most pedig eltitkolja, miről is volt szó a hatalmi trojka megbeszélésén. Rakowski könyvéből idézem a Szolidaritás elnökének választát:

„1970 óta nem hiszek senkinek ebben a rendszerben, senkinek, aki hatalmon van. Ne ismételtessétek mindenhol, de ebben a körben kimondhatom. Valóban ne higgyünk, hiszen manővereznek velünk... Tisztában kell hogy legyünk vele, mi bomlasztjuk ezt a rendszert, végre mondjuk ki ezt! Ha szabadjára engedjük a maszek világot, ha felvásároltatjuk az állami gazdaságokat, ha megalakítjuk a teljes körű önkormányzatokat, már nem is az a rendszer, tehát ne legyenek illúzióink...

Ne legyenek illúzióink, kezdettől lenéztek bennünket, én ezt jól tudtam, de természetesen nem beszéltem róla, mivel játszani akartam, de ma már nincs más kiutam. A dolgok annyira előrehaladtak, hogy az embereknek nyíltan meg kell mondanunk, mire megy ki a játék, milyen nagy a tét, hogy teljes mértékben meg fogjuk változtatni a tényeket, és a játék nem végződhet másként. Semmiféle hatalmi, rendszerbeli változás nem megy végbe a fogak csattogtatása nélkül... Nekünk, felelős embereknek mindenképpen nyernünk kell.”

Amikor ezek a kijelentések elhangzanak, a lengyel hatalom legfelsőbb köreiben már feltehetően megérlelődött a katonai lépésről szóló döntés, már csupán az időpont és az intézkedés lényegi pontosítása szükséges: 1981. december 13-a éjjél - hadiállapot.

Finis '81

Most másfél hónappal pörgessük vissza a naptárat, de csak azokat az eseményeket idézzük fel, amelyekben a Szolidaritás elnöke is fontos, emlékezetes, befolyásoló szerepet játszik.

November 4-én késő délután 2 óra 17 percen át tárgyal a varsói Sulkiewicz és Parkowa utca sarkán levő emeletes épületben, a kormányrezidenciában Jaruzelski tábornok, Glemp prímás és Wałęsa. A külföldi tudósítók csapatában magam is ott vagyok, de így is csak a külsőségekről tudósíthatok: Sötétedik... Egyenként érkeznek öt óra előtt: elsőnek a tábornoki egyenruhás Wojciech Jaruzelski sötét színű, talán fekete vagy mélykék BMV-n, kíséretében két Polonez... A következő Józef Glemp bíboros, fekete Mercedesszel. Utolsóként fehér 125-ös Polski Fiaton Lech Wałęsa érkezik... A három férfit elnyeli az elegáns villa... Mi kint várakozunk. 19 óra 17 perckor fordított a távozások sorrendje: kilép Wałęsa, és kocsijába ül, de még várakozik. A második Glemp és egy másik férfi, bizonyára a tanácsadója vagy a titkára... A két autó együtt indul... Mi is begyűjtjük a kocsikat, utánuk eredünk... erednénk... Egy kis malőr: amerikai kollégánk kocsija Wałęsáéval koccan... Véletlen? Trükk, hogy a kiszálló Szolidaritás-elnököt fotózhassa?... Öt perccel ezután a tábornok is elhagyja a tárgyalás helyszínét... Háromnegyed nyolc lehet, amikor Wałęsa megérkezik szállására, a Hotel Solecbe... Interjút nem ad...

Két nap múlva a PA Interpress sajtóügynökség napi hírszolgálatából megtudom: „Lech Wałęsa a megbeszéléseket kommentálva kijelentette, hogy ami a jövőt illeti, ő maga óvatos és derűlátó. Elmondta, hogy a tárgyalás annak a jelmondatnak a jegyében folyt, miszerint lengyel a lengyellel nemcsak képes, hanem köteles is egyezsége jutni a gazdaság és a társadalom veszélyhelyzetében; ezek minden ember számára közősek Lengyelországban.”

November 25-től december 2-ig intézményüket ún. okkupációs sztrájk alá veszik a BM varsói tűzoltó tiszti iskolájának növendékei. A fővárosi Szolidaritás-MAZOWSZE által irányított, immár kifejezetten politikai színezetű akciónak (követelés: szakadjon el az iskola a BM-től!) rendőri légideszant vet véget. Emiatt Wałęsa Ciosek szakszervezetügyi miniszternél december 2-án éles tiltakozást jelent be, s még ezen a napon, este, a Hotel Solec ablakából szónokol a kétezres létszámú tömeghez:

„A harc csak ma kezdődött... nem engedhetjük meg, hogy az idegeink diktáljanak, mert vannak, akik pontosan azt szeretnék, hogy verekedés legyen, amin aztán rajtavesztenénk...”

A Solec-szállóban ezen a napon a Szolidaritás elnöksége tárgyal a LEMP-pel, az államhatalommal szemben alkalmazandó taktikáról. Másnap már Radom a helyszín, s ott az országos bizottság és a regionális Szolidaritás-elnökök előtt veti el a puhányság vádjának terhe alatt görnyedő Wałęsa a megegyezés lehetőségét: „Nincs megegyezés, mert nincs kivel megegyezni!”

December 9-én a katolikus egyházfővel, Józef Glemp bíboros érsekkel találkozik a Szolidaritás elnöke. Csupán feltételezhető: a nemzeti érdeket minden más fölé helyező prímás ezúttal is józanságra inti a szervezet vezetőjét.

December 11-12-én a gdański Hotel Morskiban tanácskozik a Szolidaritás Országos Bizottsága. A második napon éjjel fél tizenegykor a mintegy százfős testület öt ellenszavazattal, négy tartózkodással meghirdeti „a nemzeti tiltakozás napját” (december 17.), egyben az általános sztrájk kezdetét...

December 13-án éjfélkor a WRON (Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego - A Nemzetmentés Katonai Tanácsa) Lengyelország egész területére hadiállapotot hirdet. A gdański tanácskozásukat éppen befejező Szolidaritás-vezetőket - köztük Lech Wałęsát - őrizetbe veszik. Őket, a szervezet sok vezetőjét, aktivistáját, továbbá az 1980. augusztus előtti párt- és állami vezetők egy csoportját - köztük Edward Giereket - összesen mintegy ötezer embert internálnak ezen az éjszakán.

Sokkal később, 1984 januárjában, a *Profil* című osztrák hetilap bizonyos mérlegkészítésre, tanulságok szintézisének elvégzésére indítja Wałęsát:

Profil: Vajon a kompromisszumkészség, a hatalommal való tárgyalások útja, az a hadi út, amely nem az utcákon, hanem az üzemeken át vonul, egyszóval Wałęsa útja esélyes lett volna, hogy diadalra vezessen, ha nem hiúsították volna meg a Szolidaritás radikális erői?

Wałęsa: Nem. Társadalmi-politikai szempontból ezt a szakaszt nem kellett volna másképpen leküzdeni... Lehet forradalmat csinálni páncélautókkal, de úgy is lehet, ahogyan a Szolidaritás megkísérelte. Arról van szó, hogy kedveli-e az ember a pirotechnikai és az emberi élet veszélyeztetését, vagy inkább a forradalom békés útjának a híve, úgy, mint én. A múltban itt már robbantak bombák, és okoztak súlyos veszteségeket a lengyel népnek. Ám a bombák helyett most sztrájkok voltak, és a veszteségeink nem óriásiak. A 21. század elején csakis ez a második harcmodor lehetséges. Csak ezen az úton érhető el győzelem. Ezt meg kell tanulnia a társadalomnak és az ellenzéknek is.

Az elnök

A Przewodniczący Solidarności - fonetikus: pseводныцсонці szolidárnoscsi - annyit jelent, hogy a *Szolidaritás elnöke*. E két szó, mely hol kiegészíti, hol helyettesíti Lech Wałęsa nevét, a lehető leggyakoribb kifejezése az 1980-1981-es lengyel közéletnek. Napjában legalább egyszer megjelenik olyan hír, amelynek első mondata már-már sajtónyelvi sztereotípiává válik: „Lech Wałęsa, przewodniczący Solidarności oświadczył...” (L. W. a Szolidaritás elnöke kijelentette...)

Mosoly nyakkendőben

A Corriere della Serában megjelent interjúból idézek:

Fallaci: Lech, mit jelent vezérnek lenni?

Wałęsa: Azt jelenti, hogy eltökéltnek, kifelé és befelé egyaránt határozottnak kell lenni önmagunk és mások irányában is. Én mindig ilyen voltam, szegény falusi fiúként is, s amikor pilóta akartam lenni, akkor is. Mindig bandavezér voltam, az a kecske, amelyik a nyáját vezeti, az a bika, amelyik a csordát viszi. Szükség van erre a kecskére, szükség van a bikára, máskülönben a nyáj vagy a csorda szerteszét széled, ahol csak egy kis legelni való füre akad. És egyikük sem választja a helyes utat. A vezér nélküli csordának sem értelme, sem jövője nincs. Mégsem tudom, vezér vagyok-e igazán. Csak annyit tudok, hogy előre megérezem a dolgokat, jó orrom van, s amikor hallgat a tömeg, tudom, mit akar mondani. Akkor azt én ki is mondom, megtalálom a helyes kifejezést. Úgy feltöltődöm, mint egy akkumulátor.

Amikor már jó néhányszor alkalmam volt látni Wałęsát, a vezért, azon kapom magam, hogy szaporítom a róla szóló legendák sorát: a Magyar Rádió egyik külpolitikai riportműsorában enyhe túlzással azt állítom róla, hogy számára a nap huszonnégy órából meg egy ki tudja honnan kigazdálkodott éjszakából áll, s még azt is a szakszervezete ügyes-bajos dolgaival tölti: érvel, veszekszik, tárgyal, szónokol, intézkedik, tüzel, csillapít... Tanácsadónak egyikétől, az akadémiai kutatótól, kérdem a bydgoszczi konfliktus napjaiban, amikor meglehetősen rossz bőrben látom a „przewodniczącyt”: „Nem kap infarktust ez az ember?” - „Nem - kapom a választ -, nincs rá ideje.” Kiderül, hogy ez idő tájt Fallacit is ilyen kérdés foglalkoztatja:

Fallaci: Nos, ezzel az egész dicsőséggel, ezzel a hatalommal kapcsolatban, amit ön megszerzett, sohasem szokta magáról ezt mondani: Istenem, sok ez énnekem, ezt én nem győzőm!?

Wałęsa: Igen, igen! Előfordul ez, akárcsak most is. Fáradt, pokolian fáradt vagyok, s nem csupán testileg, mert sohasem pihenek, és a szívem nem úgy működik, ahogyan kellene, gyötör engem, légszomjat érzek. Belsőleg, lelkileg vagyok fáradt. Nem élet ez nekem! Olyan emberekkel kell találkoznom, akik miatt nyakkendőt kell kötnöm, tudnom kell viselkedni, tanácsokra hallgatni: ne tedd ezt, ne tedd azt, mosolyogj!... A nyakkendő fojtogat, és miért kell mosolyognom, ha nincs kedvem hozzá, ha nem érzem szükségét? Azonkívül nekem most semmit sem szabad. Nem ihatok meg egy stampedlivel, nem csíphetek fel egy lányt, mert akkor aztán vége a világnak! Azt mondják, a fejembe szállt a gőz. Ez igazságtalanság. El kell hogy ismerje, ez igazságtalanság! Az ember akkor is ember marad, ha belekerül a politikába, és az ember vétkezik, elköveti a maga bűneit.

Fallaci: Igen. De én valami másra gondoltam, Wałęsa. Arra a felelősségre, amit hazájával és a történelemmel szemben vett a vállára. Nem esik meg, hogy ez megrémíti önt, hogy nem tartja magát alkalmasnak?

Wałęsa: Nem, nem! Mert hívő ember vagyok, és mert tudom, hogy e pillanatban szükség van rám. Szükséges egy olyan valaki, mint én, aki képes megfontolt döntéseket hozni, óvatosan megoldani a problémákat. Én nem vagyok heveskedő. Tudom, ebben a harminchat évben rengeteg igazságtalanság felgyülemlett Lengyelországban. Persze egyik napról a másikra nem változhat meg a helyzet, és türelemre, bölcsességre van szükség, ellenőrzés alá kell vonni ezt a szent haragot, mert bombaként akar felrobbanni a nemzet. Én pedig tudom, hogyan kell visszatartani, mert képes vagyok érvelni. Ha nincs is képzettségem, beszélni akkor is tudok, és rátalálok az épp odaillő szavakra. Úgy, mint pár napja, a Jelenia Góra-i sztrájk idején is, ahol azt kiabáltam: rosszul csináljátok, idióták, hülyék vagytok, szuperidióták, ellenetek vagyok! És a háromszáz ember kövé meredt, lehiggadt. Ejnye, mondtam a tömegnek, nem kell mindig a sokasággal haladni, néha menni kell velük szembe is...

Könyvem eddigi fejezetei - vélem - elégségesen bizonyítják, mennyi gondja-baja volt Wałęsával a Szolidaritás extrém szárnyain helyet foglaló militánsoknak, ám idézett forrásaim keveset szólnak arról, hogy ő maga miként küzdött meg a szervezet belső nehézségeivel. Mint minden egyes első embernek, a Szolidaritás-elnöknek sem lehetett közömbös, tartósan jó minőségű és szoros lesz-e a kapcsolat közte és a vezetettek között. Hogyan óvja meg magát a Szolidaritás attól, hogy központja el ne szakadjon a tagságától, tehát ne bomoljon a Szolidaritás „fentiekre” és „lentiekre”. E kérdésre Wałęsa a Woźniak házaspárnak azt feleli, hogy amíg ő lesz az élen, addig szó sem lehet megosztásról. Csakhogy a két gdański újságíró ellenvetést tesz: „Ettől egyik nyugati szakszervezet sem volt képes megóvni magát. Mik az ön garanciái?” Wałęsa válasza: „Körbeutazom a stadionokat. Évente legalább egyszer személyesen felkeresek minden egyes körzetet. És ott majd egymás szemébe vágjuk az igazságot. Azonkívül bevezetjük a közvélemény-kutatás rendszerét is. A munkahelyeken akár havonta osztunk kérdőíveket. Papírokat osztunk szét az emberek között a következő felirattal: »írd ide, mit szeretnél, kire van panaszkod és mi az!«”

Riválisok

Amikor a *Profil* 1984 januárjában arra kér választ az akkor már csak „volt” Szolidaritás (pontosabban: a föld alá vonult szervezet) elnökétől, hogy fékezte vagy inkább siettette ő maga a szervezet fejlődését, már réges-régen túl vannak a presztízsharcokon, a frakciók, szárnyak, a Szolidaritáson belüli irányzatok rivalizálásán. Ekkor már látszik, hogy a rövid időszaktól eltekintve mindig mérsékelt Wałęsa az elcsendesedés, talán a tekintélyvesztés, a feledés lefelé ívelő periódusába érkezett. Az osztrák lapnak erre a kérdésére úgy felel, hogy ő a kezdetektől fogva tudja: az első tizenöt hónapban mozgalmuk nem érhet el valódi eredményeket. Ez a tizenöt hónap valójában a Szolidaritás teljes, legális működését jelenti, a többi, az illegalitás ideje pedig ugyancsak a belső ziláltság jegyében telik. Hogy ez így alakul, nagymértékben köszönhető az elnök személyét támadó, mérsékelt magatartását szünet nélkül torpedózó riválisoknak. Úgyszólván már az első pillanatokban világosan előtűnik a mozgalmnak ez az anarchizáló vonulata, de a legszélsőségesebb ellenlábasok úgy igazán 1981. március-április fordulójától rontanak rá az elnökre. A ledorongolás, lejáratás eszköztára nem nevezhető szegényesnek, és tekintélyes azon személyek névsora is, akik rossz néven veszik Wałęsa nem éppen radikális fellépéseit.

Az első demonstratív „fejcsóválás” abban a nyílt levélben jut kifejezésre, amelyet Andrzej Gwiazda (Wałęsa után a második ember a szervezetben) ír, s amelyben türelmetlenül sürgeti az elnöktől a keményebb fellépéseket. Erre, ugyancsak nyílt levélben, a *Głos Pracy* szakszervezeti újság 1981. április 13-i számában felel Wałęsa:

„...Nyílt levelet írtál nekem, amelyben közös harcunkra emlékeztetsz: »szabad szakszervezetek, augusztusi sztrájk és a Szolidaritás.« Nem kell engem ezekre emlékeztetni, jó az én memóriám. Ugyanazt akarom, mint annak idején: azt, hogy Lengyelország legyen Lengyelország, hogy valami rajtunk is múljon, és hogy élni lehessen hazánkban. Ezt kell szolgálnia a Szolidaritásnak...”

Ennek az 1981-es tavasznak egy újabb fagyos forgószele Jan Rulewski bydgoszczi Szolidaritás-vezető felől fúj Wałęsa felé. A következő két mondat a központi ifjúsági lapban, a *Sztandar Młodych* április 17-i számában jelenik meg, kiváltó oka pedig az, hogy Rulewski is elégedetlen az elnök kompromisszumhajlamával: „Az országos sztrájkbizottság Lechkel az élen március 30-án a sztrájk leállításáról határozott, ez pedig a szervezeti demokrácia megsértése volt. Emiatt elégedetlen vagyok.”

A nevezetes Fallaci-interjú egy újabb részlete ugyanakkor Wałęsa nem kevésbé elmarasztaló véleményét tükrözi azokról, akik nem értik meg az idők szavát, a kor realitásait. Az igazi „nehéz embereket” ő az egyetemeken és a szántóföldeken véli felfedezni. Ezt mondja róluk az olasz újságíróknak: „Az értelmiségiektől és a parasztoktól - így mondom - libera nos Domine. Hű de feldühítettek ezek a parasztok a sztrájkjukkal. Rájuk is kiabáltam, hogy egoisták, stupidok, nyakasak vagytok, milyen jogon viselkedtek így?! Az értelmiségiek is egy kicsit olyanok, mint ők. A harc idején nagyon bátrak voltak, tényleg nagyon tiszteltem őket, de most képtelenek alkalmazkodni, szeretnék folytatni régi módszereiket. De nem lehet! Mondom is nekik - vagy inkább ellenkezem velük -, legyetek realisták, így nem lehet! És ez a bizonyíték, hogy nem ők manipulálnak engem. Sem az egyház, sem ők. A KOR-hoz sem tartozom, én a Szolidaritáshoz tartozom. De ön azt mondja nekem: minek tartja ezt a sok professzort, docenst, szakértőt, tanácsadót. Ejnye hát! Azért, mert tudom, hogy ha kitesse őket, vakond módjára elkezdenek a föld alatt ásni, és a maguk útján, alagutakon át jutnak be. Így hát jobb nekik azt mondani, kérem, fáradjanak be, helyezkedjenek el.”

Tudjuk: 1981. október 2-án Lech Wałęsát a Szolidaritás első kongresszusának küldöttei 55,2 százalékos szavazati aránnyal újra megválasztják a szervezet elnökének. Akinek alkalma nyílt arra, hogy a kongresszus napjaiban megismerje a kulisszák mögött lejátszódó eseményeket, a radikalizmus felé tolódó hangulatot, nem lepődik meg, hogy a támogató szavazati arány nem tetszetősebb. Egyik pótolhatatlan tudósítói mulasztásom, hogy az elnökválasztás napján már nem lehettem jelen a gdański Oliwia sportcsarnokban, így újra Rakowski többször idézett könyvéhez, mint forráshoz nyúlok:

„...az elnöki funkcióért négyen versengtek: Andrzej Gwiazda, Marian Jurczyk, Jan Rulewski és Lech Wałęsa. A tájékoztatásból kitűnt, hogy a kongresszus színpalái mögött éles választási harc folyt. A jelöltek - talán Wałęsa a legkevésbé - elkeseredetten küzdöttek a szavazatokért... A szakszervezet elnöki tisztjére jelöltekhez a küldötteknek joguk volt kérdéseket feltenni. Ezt Lech Wałęsa sem kerülte el. Sok kérdés hangzott el... Arra a kérdésre, hogy mi az alapja a Szolidaritás és a LEMP partneri kapcsolatának, Wałęsa röviden és tömören válaszolt: »Nem, kérem, nem kell a macskát a kutyával összeházasítania...« Pénteken 18 óra 15 perckor a teremben levők elénekelték a *Sto lat!*-ot az országos bizottság elnökének, aki Lech Wałęsa lett. 462 szavazatot kapott, azaz a szavazatok 55,2 százalékát. Jurczyk 201-et (24,1 százalék), Gwiazda 74-et (8,84 százalék), Jan Rulewski pedig 52-t (6,21 százalék)...”

Rulewski - ez a legádázabb rivális - még akkor is támad, amikor már a saját pozícióvesztését felismerő Wałęsa is kénytelen-kelletlen bevonul a már-már legdühödtebben rohamozó oszlop sáncai mögé. Jellemző az 1981. novemberi helyzetre, hogy már annak a pusztta ténye is ingerültté teszi a radikálisokat, hogy az elnök és a bíboros tárgyalásba bocsátkozott a tábornokkal. A november 4-i találkozó, a hatalmi trojka varsói megbeszélése, még tart, amikor Rulewski Gdańskban a Szolidaritás Országos Bizottságának ülésén már így kel ki magából: „Azért

utazott ő Varsóba, hogy leállítsa a sztrájkokat. Pedig az a lényeg, hogy tartsanak ezek a sztrájkok, és megteremtsék számunkra az alku pozícióját.”

Mi ez, szakszervezet?

E kérdésre könnyebb megbízható választ találni, mint arra, mi Wałęsa célja, programja... Aligha tagadja, mert a maga korában sem tagadta erőteljesen a Szolidaritás egykori vezető és szakértő gárdája, tagságának felvilágosult része, hogy nem tiszta profilú szakszervezet alakult, formálódott Lengyelországban Szolidaritás Független Önigazgató Szakszervezet néven. Egy 1980. november 13-i keltezésű, a szervezet bölcsőjénél fogant vélemény már nem csak sejtelmes jelzést ad erről:

Stern: Lehetséges, hogy a Szolidaritás szakszervezetből valaha politikai párt lesz?

Wałęsa: Nem, ezt nem akarjuk.

Stern: A távoli jövőben sem?

Wałęsa: Ezt nehéz megmondani. Itt különböző olyan fejlemények történhetnek, amelyekre a legkevésbé sem gondoltunk.

Lech Wałęsa nem kevésbé idevágó nyilatkozata 1981. március 30-i sajtókonferenciáján: „A Szolidaritás még nem szakszervezet, továbbra is inkább társadalmi mozgalom. Az élet kényszerít minket az ilyen dolgok felvállalására, mert hiszen ezzel is kell foglalkoznia valakinek. Úgy ítélem meg, hogy másféle intézményre is szükség van, azok majd foglalkoznak ama dolgokkal is, s akkor mi majd csakis azt csináljuk, ami a dolgunk. Van szakszervezeti alapszabályunk, és az a mi programunk, annak útján kívánunk haladni...”

Ennél nem sokkal többet tudnak meg az amerikai kábeltelevíziós nézők, akik 1981. május 2-án az ABC tévétársaság csatornáján látják, hallják Wałęsát és az őt faggató riportert:

- Milyennek ítéli meg a Szolidaritás belső helyzetét?

- Ami a szervezetünket illeti, mindinkább a szakszervezeti ügyekkel foglalkozunk. Igaz, állandóan meg kell oldanunk bizonyos szélesebb körű társadalmi problémákat is...

A Wałęsa-interjúk füzérét, ha nem is a Szolidaritás lényegét érintő szentenciákkal, inkább egy, a politikai mozgalmak nyugati rendszerét bíráló kitételekkel tűzdelt nyilatkozat bővítheti. Íme újra egy részlet a Fallaci-interjúból:

Wałęsa: Túlzsakba sem kell esni, amint azt maguk Nyugaton csinálják azzal az összes párttal, melyekről azt sem lehet tudni, mit akarnak, úgy, hogy a szocialisták a kommunistákkal számolnak le, a kommunisták a kereszténydemokratákkal, a kereszténydemokraták a liberálisokkal, és mindegyik zavarja a másikat, nem engedi cselekedni, mégis az egyik támogatja a másikat. Mi ez? Én kuplerájnak tartom, és már semmit sem értek belőle. Függetlenül ettől a tényről, Lengyelországban lehetetlen lenne ennyi pártot fenntartani, mivel a dolgok itt úgy állnak, ahogyan állnak. Itt a szakszervezeteknek kell ellenőrzést gyakorolniuk. Ha pedig ez sikerül, jobban fogjuk szolgálni a népet a maguk pártjainál, amelyek az egymás közti marakodással, egymás nevetségessé tételével, kitalációkkal, vádaskodással és azzal töltik az idejüket, hogy pletykákat gyűjtögetnek, ki kivel ment az ágyba, meg miegymás. Nem érzem úgy, mintha a világ másik részében a pártok nagy dolgokat művelnének... De szükségünk van-e arra, hogy megjátsszunk egy pártot és a párt kifejezést használjuk? Mondhatjuk, hogy egyesület, kör, klub! Például kanáritenyésztők klubja, rózsafüzér-morzsolók köre. De mivel kövön gabona nem terem, egyszóval azért, mert Lengyelországban nem létezhetnek másféle politikai pártok, mert az embernek tudnia kell alkalmazkodni, engedjük meg, hogy a kanáritenyésztők

összegyűljenek és elfogadjanak egy működési szabályzatot, olyan szervezeti elveket, melyek szerint másféle klubalapítási kezdeményezés is elképzelhető, mint például a nyúltenyésztők klubjáé, a fácántenyésztők klubjáé, és akkor valamennyien kanári-, nyúl-, fácán-, liba- vagy tyúktenyésztők és magam sem tudom, még mik leszünk. Az a fontos, hogy mindezek a csoportok szabadon létezhesse és hogy a társadalmat szolgálják, azért, hogy az urak jó hangulatával összezsengjen a tenyésztők jó hangulata... Én ezeket az olasz szakszervezeteket sem értem; ezeket a nyakkendőös nyugati szakszervezeteket nem értem! Nem értem meg a sztrájkjaikat, azt az összes sztrájkot, amiben részvételre kötelezik a munkásokat. Azért, mert hatalmas különbség van az ő sztrájkjaik és az általunk Lengyelországban szervezett sztrájkok között, itt ugyanis minket letartóztatnak. Nem, egyáltalán nem értem őket! Azon a címen fizettetnek maguknak, hogy ők szakszervezeti emberek, utána meg nem képesek megoldani a problémákat, és engedik, hogy a helyzet akár a csődig romoljon...

Világlapok címlapképe

Wałęsa-image

Mi tagadás, a vezér arculatának alakításán nem a Szolidaritás sorain belül, nem a szervezet irodáiban munkálkodtak. Nem volt, ám ha lett volna is az új (szak-)szervezetnek public relations menedzsere, nem biztos, hogy Lech portréjának színezésével, rokonszenvessé retusálásával bibelődött volna, mert - mint már tudjuk - Wałęsa nem vette jó néven, ha személyével bárki is manipulálni akar.

Mégis manipuláltak vele. Ezerszínű célok gyakori, alkalmi, néha „eldobható” eszközül is felhasználták. Igaz, számos nagy hírű világlap olyan publicitást teremtett az 1980-1981-es lengyel belpolitikai eseményeknek, de legfőképpen Lech Wałęsa személyének, hogy abban a bizonyos másfél-két évben a címlapok, képernyők sztárja, a rádióhíradásokat verhetetlenül indító személyiség lett.

Ezt az image-kristályosítást nagy hatással szolgálta a világban az a sok-sok interjú, nyilatkozat, fotó, ami tőle, róla megjelent. Díjak, jutalmak, címek, külhoni egyetemek oklevelei, a már említett díszdoktori diplomák, az emigránsok érdemérme és a csúcs, a Nobel-díj, mindez a Wałęsa-jelenség tartósítását, a sztárolást szolgálta, s vele egyenes arányban szaporította az ellenfelek, riválisok számát.

Wałęsa bizonyára nem átlagember. Kiszámíthatatlan lépéseivel, meghökkentő húzásaival olykor bizony úgy látszik, sikerrel rombolja le a mások által szorgos fáradozással felépített hírnevét, ám ugyanezzel a tekintélyrombolással képes egészen új legendát is teremteni maga körül. Ilyen esetről számol be a már többször idézett tanulmányban A. Drzycimski történész. Leírja, hogy Wałęsa 1981-es januári olaszországi útján (élete első külföldi utazása idején) interjút ígér a francia televíziónak, csak hogy a gall tévénézőknek csalódniuk kell, mert ez a beszélgetés, amit még Gdańskban egyeztettek Wałęsával, s amit revelációként harangoztak be, nem jön létre. A Szolidaritás elnökének ez a lépése kétségkívül meglepi a franciákat, a tévés újságírókat pedig egyenesen sokkolja, ugyanis nem fér a fejükbe, hogy ez az ember, akiről ma az egész világ beszél, ír, pusztán azért lép vissza egy több tízmilliós nézettségű adástól, mert olaszországi útját ő a pápához történő zárandoklatának tekinti. Állítólag ehhez hasonló helyzet még nem fordult elő. Az elhalasztott interjúra a pápai audiencia után aztán mégis sor kerül... Később pedig a kommunista napilap, a *L'Humanité* felfigyel az interjúkészítők csalódottságára, azok ugyanis „Lengyelország feletti ítélőszékké” óhajtották átalakítani ezt a találkozót. Wałęsa nyugodt hangvétele ellentéte volt a két francia újságíró izgatottságának, amit csak fokoztak Wałęsa riposoztjai, szemrehányásai, hogy ők nem rendelkeznek alapos tájékozottsággal Lengyelországról és a Szolidaritásnak a „szocializmus melletti” kiállásáról.

Tudósítók kereszttüzeiben

Rajtunk, tudósítókön múlt, milyen embernek ismerték meg honfitársaink Lech Wałęsát. Munkámat - bizonyos önkritikával - ma, nyolc év múltán sem kell megtagadnom: senki sem kért arra, hogy befeketítsem ezt az embert, de hőssé sem tettem őt. Az idő és a műfaj korlátai tették, hogy sokoldalú Wałęsa-képet nem rajzolhattam sem rádiós, sem televíziós tudósítóként. Így hát ezt a mulasztást most nem lelkiismereti okból pótolom.

Wałęsát a külföldi sajtó első rohama 1980 nyarán éri: ott vagyok én is, de tervezett rajtaütésem akkor még sikertelen. A Drzycimski így ír erről: „Az utolsó időszakban kétszáznál is több külföldi újságíró fordult meg a Hajógyár területén. Lengyel akkreditációval érkeztek, jöttek a többi szocialista országból, de a vízumnehézségek miatt úgy is mint turisták. Ők voltak azok, akikhez legszívesebben beszélt. Tudta, hogy amit nekik mond, még aznap bekerül a világ hírügynökségeinek információs szervizébe. A lengyelek többsége is innét tudta meg, mi történt a »hármastvárosban« és a többi lengyel városban.”

Fél év múltán, a Szolidaritás-elnöknek azon az emlékezetes, első külföldi útján már körülötte lebzsel a nagy politikusoknak kijáró slepp: a miniatűr magnókkal, vakus kamerákkal tülekedő hírlapírók szorosan záró gyűrűje. Már a Róma felé tartó gépen igyekeznek vele interjút készíteni az újságírók. A tévé- és filmoperatőrök Wałęsa viselkedésének valamely jellegzetes momentumát ragadják meg. A landolás pillanatában valóságos tömegkommunikációs fesztivál kezdődik. Az üdvözlés tudósítására az olaszok három állami televíziós csatorna operatőreit és újságíróit küldik ki. Egész Itáliára közvetítenek, és a műsort átadják az egész világnak. A fogadás pillanatait háromszáznál több olasz magánhálózat is közvetíti.

Hogy aztán szeretett-e, szeret-e bennünket, újságírókat ez az ember, ma sem tudom. Sok egyéb mellett erre sem találok a feleletet, ám úgy hiszem, épp ezzel a nyitva hagyott kérdéssel újabb vonást rajzolok a Wałęsa-portréra.

A választások Jolly Jokere

Ha - mint tudjuk - Buñuel hitetlenkedik is a Fekete Madonna jelvényt viselő szakszervezeti funkcionárius láttán, ha furcsállja és a munkásmozgalmi elvrendszerektől elütőnek véli is az imádságos munkásvezért, mások éppen ezt a sokféleképpen vagy sehogyan sem magyarázható lengyel jelenséget, ezt a Wałęsa-misztikumot használják fel céljaikhoz. Ettől az országtól földrajzilag, eszmeileg s minden egyéb tekintetben is távoli céljaikhoz. Igaz, nem mindenki a rózsafüzérével együtt építi be például a választási kampányába ezt a Jolly Jokert.

Wałęsa csillaga még épphogy csak elindul népszerűsége zenitjén, amikor J. Carter - noha épp új rohamra indul a másodszori elnöki posztért - már leáldozóban levő sztárja az amerikai közéletnek és a világpolitikának. Választási csatájának fegyvertárában előkelő helyen találjuk a lengyel Szolidaritás-elnököt, egészen pontosan az Egyesült Államokban élő mostohaapját. A Michigan állambeli Saginanban 1980. október 30-án J. Carter választói előtt így szónokol: „Egyik oldalamon áll a republikánus párt jelöltje, aki bírálta politikánkat az emberi jogok tekintetében, mint olyat, ami ellentétes az Egyesült Államok legfontosabb érdekeivel. Amikor ma reggel beszédet mondtam az amerikai lengyelek találkozóján, ott állt mellettem Wałęsa úr - a lengyelországi munkásvezér apja, azé az emberé, aki új megközelítéseket alakított ki abban az országban, és újjáélesztette a lengyel munkások álmait jogaikról. Ma azt mondtam a lengyel származású amerikaiaknak, hogy amíg országunk elnöke leszek, magasra tartjuk az emberi jogok zászlaját.”

Persze hogy Wałęsát - a Nyugat egyes országaiban akkortájt zajló - néhány politikai játszmában a mindent helyettesítő kártyalapként előszeretettel kijátsszák, s ez a legplasztikusabban a francia *Le Soir* 1981. január 15. számában megjelent, a lengyel munkásvezető olaszországi útjáról szóló kommentár egyetlen mondatában érzékelhető: (Wałęsa útját) „könnyedén, cinikusan kihasználhatták a kereszténydemokraták a kommunizmus vereségének igazolására, a kommunisták pedig annak az állítására, hogy az egypárti kormányzást össze lehet békíteni a pluralizmus elveivel”.

„A diplomata”

Legális létének tizenöt hónapjában a Szolidaritás több-kevesebb hivatalos (hatósági) áldással belefogott nemzetközi kapcsolatainak építésébe. Ezek jórészt spontán kialakuló, szolidáris, támogató jellegű kontaktusok voltak. De a kívülről indított biztató, instrukciós akciók alkalmanként a lengyel nemzeti érdekeket és mindenfajta realitást vakon félresöpörő, cinikus heccelődés formáit öltötték. A kapcsolatok irányai és elvei nem mindig estek egybe a Lengyel Népköztársaság külpolitikai céljaival, elveivel, de - talán csak a Kelet-Európa dolgozóihoz intézett kongresszusi üzenet kivéve - ezek a mozgások többnyire elfértek a szélesedő 1980-1981-es türeshatárok között.

Wałęsa külföldi utazásai, meghívások elfogadása is ennek a Szolidaritás-diplomáciának egy-egy megjelenési formája. Ilyennek tekinthető olaszországi (vatikáni) és japán útja, majd az 1981-es genfi fellépése is. Június 5-én a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet éves közgyűlésén beszédet mond: „Szervezetünk független volta, mely új társadalmi helyzetet teremtett hazánkban, olykor különféle nyugtalanságokat éleszt, és mindenféle kommentárokat szül. Itt, erről a nemzetközi tribünről szeretném kijelenteni a világ minden emberének és minden országának, hogy a lengyelek képesek egyedül, maguk között elintézni belső ügyeiket. Egyetemes érdek, hogy semmilyen külső beavatkozás ne zavarja meg a lengyel társadalomban végbemenő konszolidációs folyamatot, mely 1980. augusztus 31-én kezdődött.”

1981 tavaszán a Varsóban velem együtt dolgozó amerikai tévés kollégáim kamerái előtt már törzsvendégnek számít az otthonosan ülő Szolidaritás-elnök. Nem kétséges tehát, hogy a képernyőről jó ismerőse ő minden egyes amerikai családnak. Ezért is kérdezi meg tőle az olasz újságíró:

Fallaci: Hát Amerikába mikor indul, Lech?

Wałęsa: Hat vagy hét hónap múlva, még ebben az évben. Csak rendbe hozom egy kissé a mozgalmat, és elmulasztom azokat a kék foltokat, amiket Rómában a tömeg okozott nekem a csókjaival. Lengyelországnak segítségre van szüksége. Nem dollársegélyre, hanem politikai és gazdasági segítségre. Ahhoz, hogy ezt a segítséget megkapjuk, kapcsolatot kell találni a Nyugattal. Azonkívül Nyugaton rengeteg olyan ember él, aki rideg számításokat végez, és a saját dolgait a lengyelek vérével szeretné megoldani. Igen, el kell utaznom Amerikába, és meg kell mondanom, hogy nekem nem tetszenek ezek a számítások.

(Wałęsa amerikai útja az 1981. december 13-án bevezetett hadiállapot miatt elmarad.)

A világot a Wałęsa-vélemény később is érdekli, bár sokan tudják, ennek az embernek Japán a mintaképe („Japánt csinálók Lengyelországból!”), mi több, a rögeszméje. 1984 januárjában megkérdi tőle az osztrák *Profil* munkatársa, hogy a világ mely országa felel meg leginkább az ő politikai ideáljának.

Wałęsa: Egyik sem!

Profil: Beszéljünk Lech Wałęsa álmországaról. Van-e benne demokrácia és szabad választás, a termelőeszközök magántulajdona, szólás- és gyülekezési szabadság, a külföldi utazások lehetősége, amikor és ahová csak óhajt az ember, s milyen ebben a megálmodott országban a vagyoni tagozódás?

Wałęsa: Megmondom önnek, mi az, ami nekem a Nyugat politikájában nem tetszik. Konjunkturális okokból egyszerűen öt évre bezárnak egy szénbányát, a munkásokat elbocsátják, aztán meg újra megnyitják. Az általam megálmodott országban bizonyosan nem lenne olyan sok munkanélküli, mint náluk... Egyik társadalmi modell sem minden téren jobb vagy rosszabb. Mindkét modell - az önöké a magángazdasággal és a mienk a közössel - rendelkezik

jó és rossz oldallal. De nem szabad megfélekezünk arról, hogy minden ember önmaga előtt magánember, és az is óhajt maradni. És nem szabad őt ebben korlátozni. Olyan rendszereket kell létrehozni, amelyekben az egyes ember magánszemélyként is jól érzi magát. Persze nem arról van szó, hogy valaki csak magának foglaljon le egy egész vonatot, mások meg menjenek gyalog. Ők ezt az embert kihajítanák.

Végül is arról a bizonyos minta Japánról sem a legnagyobb elragadtatással nyilatkozik az elnök, amikor hazatér a felkelő nap országából. Én magam nem lehetek ott az 1981. július 1-jei Nowa Huta-i munkásgyűlésen, mert rádiónk Esti Magazinjában éppen a lengyel kormány-szövívői tájékoztatóról kell beszámolnom, ezért lengyel kollégámtól kapom azt a Wałęsa-beszédet, amelyből könyvében Rakowski is idéz: „Ahogyan én láttam, ott egyáltalán nem munka folyik. Nem tudom, de úgy éreztem, hogy a lengyeleknek ott tényleg nem lehet kibírni. Az egy más szocializmus, mint a miénk, nekik még felkelni is parancsra kell, mert túl szűk a hely. Valóban segíteni kellene ezeknek az embereknek.”

Nem tartom valószínűnek, hogy ez a szókimondás elnyerte az ottani közönség osztatlan tetszését. Az is valószínű, hogy halványított rokonszenves vonásain egyes osztrák olvasók szemében is az, amit a *Profil* riporterének mondott: „A kényelmes és gazdag nyugatiak másként gondolkoznak. Félnék, hogy valamit elvesznek tőlük, és egyre többet akarnak. Ezért nem tudom biztosan, melyik a boldog társadalom.”

Lám, egészen új oldaláról, a nyugati polgárpukkasztó képében is be lehet mutatni Lech Wałęsát. De még akad ismeretlen arcvonása ennek az ezerarcú gdański villanyszerelőnek: a „tárgyaló diplomata” profilja. Ilyen szerepkörben a lengyel külkereskedelmet veszélyeztető, meglehetősen ellentmondásos, pikáns incidens feloldásában vesz részt. Tadeusz Nestorowicz külkereskedelmi miniszter arra kéri Wałęsát: járjon közbe, hogy a „hármasszoros” kikötőjében oldják fel a húsexport bojkottját. Ugyanis a lengyel állam nem képes teljesíteni a Nagy-Britanniával szembeni szerződéses kiviteli kötelezettségét, mert a Szolidaritásba tömörült dokkmunkások konténereket tartanak vissza a kikötőben.

Amikor 1981. november 19-én Wałęsa felhívást intéz Nyugat-Európa dolgozóihoz és szakszervezeteihez, már egészen éles kontúrokkal kirajzolódó hatalmi pozícióból (mi tagadás, érdekképviselési alapállásból is) fogalmaz: „Hozzátok, dolgozókhöz és szakszervezeti tagokhoz fordulunk. Lépjetek fel kormányaitoknál olyan kezdeményezéssel, hogy nyújtsanak rendkívüli, azonnali élelmiszersegélyt Lengyelországnak a legközelebbi öt hónapra! A kormány-tárgyalások meghatározzák majd e támogatások finanszírozási és hitelezési technikáját, a lengyel állam mai lehetőségeinek megfelelő módon. A magunk részéről garantáljuk, mindent elkövetünk, hogy ezt a segélyt társadalmi kontroll mellett használják fel, és hogy az abból fakadó pénzügyi kötelezettségeknek a lehető legrövidebb időn belül eleget tegyenek.”

Szocialista reláció

Tudjuk, hogy Wałęsa nem járt a szocialista országokban, bár ha meghívták volna (vagy meghívnák), a maga részéről... És tény az is, hogy lengyelországi sajtókonferenciáinak többségén a szorosán értelmezett szocialista közösség sajtójának munkatársai nem vettek részt: ki azért, mert nem kapott meghívást, ki pedig azért, mert így szabta meg valamiféle íratlan, képzelte illemszabály: gyakran az tartott vissza bennünket, hogy a hivatalos lengyel szervek talán rossz néven veszik az általuk ellenzéki minősített rendezvények látogatását. Előfordult, hogy maga Wałęsa nem fogadta szívesen a közeledést.

A Wałęsa-vélemények, nyilatkozatok „szocialista relációit” egy teljesen más nézőpontból is be kell mutatni. Úgy, ahogyan ő megítélte a lengyel válság robbanásveszélyes pillanataiban a nyugati sajtó hasábjain rögeszmeként fel-feltörő kérdést: „Lesz-e szovjet beavatkozás, és mi lesz, ha bekövetkezik az intervenció?”

Ez a hipotézis először az 1980-as augusztusi sztrájkok idején (rendkívül halványan és szórva-nyosan) fogalmazódik meg. Az ősz végén az újabb s mind több sztrájk, konfliktus nyomán azonban már gyakrabban elhangzik e sztereotip kérdés. 1980. november 13-án a *Sternben* olvashatjuk:

Stern: Felkészültek a szocialista testvérországok esetleges intervenciójára is?

Wałęsa: Igen, egy ilyen helyzetre is fel vagyunk készülve. Azonkívül vannak barátaink.

Stern: Hogyan készültek fel egy intervencióra?

Wałęsa: Nézze, mi nem hiszünk az intervencióban. Nem keresünk ellenségeket, és az ellenségek se keressenek bennünket. Kérem, ne próbáljanak meg egymás ellen uszítani bennünket!

Úgy látszik, Oriana Fallaci is elképzelhetőnek tartja a beavatkozást, belépést, intervenciót... (a szinonimák sora kimeríthetetlen), 1981 tavaszán ő sem hagyja ki a kérdést:

Fallaci: Elérkezett a pillanat, hogy beszéljünk róla, hogy kimondjuk azt a két szót, amit maguk, lengyelek sohasem mondanak ki, legalábbis sosem világosan, mintha a hallgatás segítene valamin, mintha így akarnák elhárítani a veszedelmet: szovjet beavatkozás. Brezsnyev persze beszél róla. A *Pravda* is, a TASZSZ is, az *Izvesztijja* is. Kania is szóba hozta. Nagyon sokszor, nyilvánosan.

Wałęsa: Ó, az emberek hányszor meg hányszor megemelik a hangjukat, hogy ijesztgessenek vele! Talán mi, ellenzékiek nem ugyanezt tesszük? Nem hiszem, hogy egy erőszakos összecsapás bármin is lendítene, és hiszem, hogy ezt ők is tudják. Akkor pedig nem teszik meg. Vagyis jobban mondva... Hallgasson csak meg, nemrégén valaki arról beszélt nekem, hogy majd minden itt, Lengyelországban kezdődik, hogy mindent vagy majdnem mindent megnyerünk, ám utána hirtelen az egészet elveszítjük. Azért, hogy egy napon feltámadjunk és rájövünk, hogy emberek vagyunk. Különbösen is, én nem fogadok el egyes előrejelzéseket, de feltételezem, hogy ilyen lehetőség is létezik. És mivel létezik, úgy válaszolok, hogy ennyire magas árat nem kívánunk fizetni. És ha egyszer nem akarunk drágán megfizetni, akkor pontosan ezért szállok szembe szenvedélyesen a forrófejűekkel, akik meg akarnák változtatni a Szolidaritás mérsékelt vonalát. Szóval ezért beszélek politikai türelemről, amikor ellentmondok a felesleges, veszélyes sztrájkokat szervező értelmiségieknek vagy parasztnak. Önnel is ilyen óvatosan beszélgetek.

A kérdés (*Bevonulnak...?*) 1981 nyarán még mindig tartja primátusát a többi lengyel vonatkozású sztereotípiában, azután - talán mert kezd közhellyé válni - elhalkul és megszűnik. Jómagam a *Der Spiegelben* június 15-én olvasom utoljára egy Wałęsa-interjúban:

Der Spiegel: Ha minden megfontoltság dacára sor kerülne egy intervencióra, mit tenne a Szolidaritás?

Wałęsa: Mint eddig is mindig, megtalálnánk a helyzetnek megfelelő eszközt.

Der Spiegel: Egyébként milyen eszközök jöhetnek szóba egy ilyen fenyegetés esetén?

Wałęsa: Hatékonyak. Vegyük példának az én személyemet. Tíz tankra lenne szükség ahhoz, hogy szemmel tarthassanak. Pár esztendeje ez hatvan rendőrnek sem sikerült.

A Wałęsa személyével is összefüggő kordokumentumok közül az a magyar-lengyel vonatkozású levél sem hiányozhat, amit a gdański Szolidaritás-kongresszuson felolvastak: a magyar szakszervezetek, egészen pontosan Gáspár Sándor főtítkár levele. (A levél 1981. október 7-én megjelent a *Népszavában* és 9-én a *Tygodnik Solidarnośćban* is.)

Lech Wałęsa Úr!
Gdańsk

Tisztelt Wałęsa Úr!

Mint szeptember 4-i levelemben értesítettem, a kongresszusra szóló meghívást megkaptam, de a késői meghívás, az idő rövidsége miatt utazásunkra nem kerülhetett sor. Ugyancsak jeleztem, hogy a kongresszus második szakaszában való részvételünkre még visszatérek.

Közvéleményünk, a magyar szervezett dolgozók élénk érdeklődéssel várták kongresszusukat, őszintén meg kell mondanom önnek, hogy várakozásunkban csalódtunk. Ellenérzést és megütközést váltott ki a szervezett magyar dolgozókból kongresszusuknak a „Kelet-Európa minden dolgozójához!” intézett üzenete, amelyben a szabad szakszervezetek megalakítására, a lengyel példa követésére szólítanak fel.

Mi ezt az üzenetet hazánk belügyeibe való beavatkozásnak tekintjük, és visszautasítjuk. Ez nem teszi lehetővé számunkra, hogy a kongresszus második szakaszában részt vegyünk.

Politikai elveinkből következik, és ezért természetesnek tartjuk - a nemzetközi munkásmozgalom gyakorlata is ezt erősíti meg -, hogy minden ország munkásosztálya, szakszervezeti mozgalma az illető ország történelmi hagyományai, sajátosságai szerint tevékenykedjen. De ugyanilyen természetesnek tartjuk és elvárjuk, hogy számunkra se írja elő senki, hogyan és milyen keretek között dolgozzanak szakszervezeteink.

Tisztelt Wałęsa Úr!

Emlékeztetni szeretnénk arra, hogy a nemzetközi szakszervezeti mozgalom több mint százestendős történetében mindig nagy jelentősége volt egymás tapasztalatai kölcsönös megismerésének. A munkásmozgalomnak, a szakszervezeti mozgalomnak van logikája és etikája is. Amit és ahogyan önök ajánlanak, az ennek ellentmond, ezzel nem fér össze.

Ami a magyar szakszervezeteket illeti: mi szocialista körülmények között végezzük munkánkat, amely nagy erőfeszítést és felelősséget jelent hazánk sorsáért, a dolgozó emberek érdekeinek képviselétéért és védelméért. Mint új típusú szakszervezeti mozgalomnak, minden értékes tapasztalatra szükségünk van, hiszen egyaránt felelősséggel tartozunk a magyar munkásmozgalomnak és a nemzetközi munkásmozgalomnak. Ezért a magyar szakszervezeteknek rendszeres és gyümölcsöző kapcsolatuk van minden európai és számos egyéb szakszervezettel. Értелеmszerűen hasznosítjuk e tapasztalatokat a dolgozók valós érdekei és munkánk javítása érdekében. De amit önök ajánlanak nekünk, az elfogadhatatlan. Nem titkoljuk, meglep az a bátorság és magabiztosság, ahogyan - egyéves létezésük után - üzenetükben tanácsokat adnak a szocialista országok dolgozóinak.

A magyar szakszervezetek mögött több évtizedes tapasztalatok és valós eredmények vannak. Ezt mindenekelőtt tagságunk, de barát és ellenség egyaránt elismeri. Mégsem mernénk senkinek sem tanácsokat osztogatni és saját gyakorlatunkat példaként állítani. De a történelem során oly sokat szenvedett és jobb sorsra érdemes lengyel nép felemelkedését szolgálni kívánó szakszervezeti mozgalomnak talán érdemes lenne a szocialista országok tapasztalatait legalább megismerni.

Felmerül bennünk a kérdés: miért mi vagyunk a címzettek? Vagy ha már nekünk üzenetek, miért nem üzentek Reagannek is, aki drasztikus eszközökkel törte le a légi irányítók sztrájkját? Vagy miért nem üzentek Thatcher asszonynak, aki magabiztosan kijelentette, hogy határozhat a TUC kongresszusa a dolgozók érdekében úgy, ahogy akar, ő ezt nem veszi figyelembe. Vagy miért nem üzentek a harmadik világba, ahol az elemi szakszervezeti jogok sincsenek biztosítva, ahol bebörtönzik, kínozzák a szakszervezeti vezetőket, üldözik a szakszervezeti mozgalmat?

Mindezek alapján kénytelen vagyok megmondani, hogy az önök kongresszusán - akarták-e vagy sem - szocialistaellenes, szovjetellenes platform jutott kifejezésre. Ilyen programhoz mi nem vagyunk partnerek. Történelmi tény ugyanis, hogy az, aki a munkásmozgalomban komolyan veszi a hivatását, szocialistaellenes platformon nem képviselheti a munkásosztályt, mert ez az út sehova sem vezet!

Tisztelt Wałęsa Úr!

Internacionalista kötelességünk és a hagyományos lengyel-magyar barátság szellemében bármikor készek vagyunk a szakszervezetek szerepéről és hivatásáról tárgyalni és vitatkozni.

Kérem az ön támogatását ahhoz, hogy leveletem felolvassák a kongresszuson.

Mellékelem a Népszava 1981. szeptember 19-i számát, amelynek szerkesztőségi cikkében részletesen kifejtettük álláspontunkat az önök kongresszusával és üzenetével kapcsolatban.

Budapest, 1981. szeptember 23.

Üdvözlettel:

Gáspár Sándor,

a Szakszervezetek Országos Tanácsa főtitkára

Négyen, róla, ma

A világlapok címlapjairól már az évtized közepén, a Nobel-díj utáni hírverés csitulásával lekerül Lech Wałęsa. Most, az 1988-as nyár fel-felvillantja rövidebbre nyírott, deresedő bajuszát, de az új helyzetekben s a gyökeresen más nemzetközi összefüggésrendszerben inkább a volt sztrájkvezér és szakszervezet-alapító egykori szerepeit idézgetik, mert be kellene vallani: ez már nem ugyanaz a Lech Wałęsa!

Népes, rangos nemzetközi társaságban elvégzem talán a világ legszerényebb közvélemény-kutatását: az I. Kelet-Nyugat Public Relations Konferencia (Bécs-Budapest, 1988. november 6-10.) résztvevőjeként négy különböző országból érkezett szakembert, kutatót kérdezek: mit tart ma Lech Wałęsáról?

Barbara Rhode (NSZK): 1981 óta figyelemmel követem Lech Wałęsát. Igaz, csak a tévéből ismerem. Személyisége nagy hatással volt rám. Aztán láthattam Andrzej Wajda filmjét, a Vasembert, mégpedig akkor, amikor az egész világ izgult Lengyelorszáért. Ekkor azt mondtam, jobb volt a korábbi Wajda-film, a Márványember, valóságosabb volt az életben Wałęsa is: itt a film is, az ember is túlzottan színpadias, patetikus töltésű volt, s nem olyan meggyőző számomra, mint az első filmen és a filmszalagon kívüli Wałęsa. Én megértem, kedvelem a lengyel mentalitást, de abban az országban mintha sok minden két külön sínpáron haladna.

Dr. Mihail Nyikolajevics Gouboglo (Szovjetunió): Nálunk, a Szovjetunióban, nem túlságosan ismerik őt. Ám ha ön könyvet ír róla, s az én véleményemre is kíváncsi, azt mondhatom, hogy

maga a lengyel nép, csakis a lengyel nép lehet a hiteles megítélője annak, hogy Lech Wałęsát e nép fiának, hőségének fogadja-e el. Én azt kívánom, hogy az ön könyvében megfogalmazottak essenek egybe azzal a lengyel megítéléssel, amit majd a lengyel történelem hitelesít - utólag.

Inoue Takashi (Japán): Nem... azt nem hallottam, hogy hazájából második Japánt akart csíráztatni. De azt tudom, hogy Lech Wałęsa kiváló ember. Szeretem Wałęsát. Ő is katolikus, mint pár esztendő óta én is vagyok. ...Ma már tudom, hogy azért van ereje, mert isten támogatását magáénak tudhatja. Szeretem azért is, mert törődik a kollégáival. Ebben hasonlít a japán management-hagyományok ápolóihoz. Tisztában van vele, hogy egy bizonyos gazdasági fejlettségi szint önmagában is feszültséget old a munkahelyen és társadalmi méreteken is, tehát konfliktusszüntető hatású lehet.

Tomasz Goban-Klas (Lengyelország): Tudta ő régen is, tudja most is, hogy tornacipőben nem lehet tankok ellen vonulni. Vallásos mivoltából fakad, hogy az egyház mindig jó, csillapító hatással volt rá. Egészen más a helyzet a tanácsadóival. Ő maga született politikus, tehetséges ember, kitűnően érzékeli a helyzeteket, ám doktriner tanácsadói most is megkísérelhetik elválasztani őt a maga által választott középutas iránytól. Régen megvádolták, s most is tart attól, hogy puhánysággal vádolják őt. Wałęsa legnagyobb dilemmája, s ezen most úrrá is kell lennie, hogy elsőként lehetne új az, ami régi. Lech Wałęsa ismeri azt a klasszikus bölcsességet, miszerint kétszer nem lehet ugyanabba a folyóba lépni.

Fekete Madonna a hajtóán

Szűz Mária Rosa Luxemburg képében

Azokban a hónapokban, amikor még nem volt betiltott szervezet a Szolidaritás, egy gdański újságíró megkérdezte Günter Grass-tól, a lengyel származású nyugatnémet szociáldemokrata írótól, mivel magyarázza, hogyan értelmezi a lengyel szakszervezeti mozgalom és a katolikus egyház közötti erős kötődést. Az író azt válaszolta, hogy úgy érzi, mintha a Legszentebb Szűz Mária ereszkedne alá az égből Rosa Luxemburg képében. Grass ezt a történetet a LEMP központi hetilapja, a *Polityka* 1988. november 5-i számának hasábjain mondja el, s hozzáteszi, hogy annak idején ez a mondata nem jelent meg az interjúban.

A szakszervezet és az egyház kapcsolata a létező ideológiák színskáláján nem könnyen helyezhető el. Emiatt hitetlenkednek azok, a lengyel néplélek, a lengyel hagyományok, egyes történelmi paradoxonok ismeretét nélkülöző külföldiek, akik az 1980-as augusztusi sztrájkok idején a Stocznia tábori miséjén térdeplő hajóácsokról készített filmriportot látják, s akik bizarrnak találják Wałęsa zakóhajtóáján a częstochowai Fekete Madonna jelvényt. Még az olasz újságíró is megkérdezi:

Fallaci: Szeretném tudni, miért viseli a hajtóáján a częstochowai Fekete Madonna képét? Talán címke ez is?

Wałęsa: Nem, nem! Nem címke ez, megszokás. Helyesebben, isten áldása. Nekünk, lengyeleknek a częstochowai Fekete Madonna a hálaadás egy fajtája. Nem is emlékszem, ki és mikor adta nekem, önöknek ott, Nyugaton, tudom, nem könnyű ezt megérteni. Önöknek az egyház sohasem volt az, ami nekünk mindig is volt, harci jelkép, az egyetlen intézmény, amely sohasem hajlott meg az elnyomás alatt. És az egyház nélkül ez itt mind nem létezne, velem sem történt volna meg ez a dolog, és nem lennék az, ami vagyok. Többet mondok: ha nem lennék hívő, nem tartottam volna ki. Tudja, asszonyom, hányszor fenyegettek engem? De hányszor! A legjobb barátomat meg is ölték.

Fallaci: Lech, maga mindig ilyen vallásos volt?

Wałęsa: Igen! Mindig! Tanúkkal is alátámaszthatom. Kérem, tudakolja meg a püspöktől! Meg az iskolában! Csak tizenhét és tizenkilenc éves korom között távolodtam el a hittől. Ejnye hát, akkor léptem ki az életbe. Szórakozás, lányok, alkohol. Azután történt egy bizonyos dolog. Egy napon úgy alakult, hogy fáztam és fáradt voltam, helyet kerestem, hogy leülhessek. És mivel a közelben volt egy templom, be is mentem. Beültem a padok közé a melegbe, és mindjárt olyan jól éreztem magamat, hogy e pillanattól abbahagytam a csavargást. Ez nem jelenti azt, hogy most angyal lennék. Könnyörgöm! Angyalok nincsenek, és én sem vagyok angyal. Akkor már inkább sátán. De minden reggel járok templomba, és minden reggel áldozom, ha pedig akad valami nagyobb bűnöm, meggyónom. Gyónok is! Ezt azért mondom, mert általában jó vagyok, és nem sok magamból kivetni való bűnöm van. Születésem óta mindössze kétszer ittam le magam, egyszer akkor, amikor katona voltam és egyszer szakmunkástanuló koromban. Ami pedig a lányokat illeti... Nézze, kérem, nem rossz az én feleségem. Sőt, számomra ő az ideális feleség, mással e pillanatban már elvált lennék, netán halott, hulla, konyhakéssel a hasamban. Meg aztán nincs okom rá, hogy megcsaljam. Ezenkívül tény, hogy van hat gyermekünk, hogy szeretjük egymást és hogy egyetértünk. Nagyon és kellemesen. Bizonyára érthető, amikor pár hétre magam maradok, mint ahogyan a parasztsztrájk idején

történt, előfordultak csábítások. Ejnye! Mondtam már önnek, hogy nem vagyok szent, én már csak ilyen vagyok.

Fallaci: Reménykedjünk, hogy a pápa nem olvassa a riportot!

Wałęsa: Csakhogy a mi pápánk intelligens, megérti az embereket! Az igazat megvallva, nem éreztem magam megilletődöttnek, amikor találkoztam vele. Csak akkor hittem, hogy halálra válok, amikor megfordultam és észrevettem a fényképezőket meg az újságírókat. Mivel semmilyen beszédre nem készültem, nem volt vázlatom sem - igaz, én ilyet soha nem készítek -, és akkor rájöttem, milyen helyzetbe is kerültem. Mondtam is magamban: ebből aztán hogyan keveredsz ki, Lech?! És megijedtem, hogy bajt okozok a pápának. Ezért beszéltem olyan röviden és közvetlenül. Később, amikor az asztalnál újra találkoztam a pápával, már könnyebben ment. Mert nagyon fájt a fejem, enni sem tudtam, s mondtam a többieknek: beszélgessek a pápával, tegyék a magatok dolgát. És nyugodtan mondogattam magamban: nahát, Lech, milyen peches ember vagy! Megadatott neked, hogy a pápával reggelizhetsz, neked meg úgy fáj a fejed, hogy még enni sem tudsz.

Wałęsa mélyen vallásos férfi. Ebben a megállapításban - talán kivétel nélkül - mindenki egyetért, legalábbis akikkel én erről szót válthattam, akiktől nyilatkozatokat hallottam, olvastam. A *Le Point* újságíróját is annyira megragadja ez a hívő lelkület, hogy amikor interjút készít, megkérdezi Wałęsától, nem akart-e fiatalabb korában pap lenni. Ezt a választ kapja: „Azelőtt sohasem, most meg ha akarnék is, más késő.”

Az egyik legkiválóbb Wałęsa-szakértő, A. Drzycimski történész szerint ennek a vallásosságnak nincs semmiféle intellektuális vonatkozása. „Ez a vallásosság egyszerű, őszinte és erős... A vallásos elmélyülésből mindig bizakodást merít. Így volt ez a gdański augusztus idején is, amikor a feszültség közepette és a szóba jöhető »erőmegoldásra« várva egyesek mintha megtörtek volna, ő pedig az ilyen pillanatokban oldalra húzódott, leült, és ha csak egy pillanatra is, elszakadt ettől az egésztől. »Isten Anyja kegyeibe ajánlottam magam. És rábízta a sorsunkat. Ez erőt és bátorságot adott nekem« - mondta erről az 1980. augusztus végi társadalmi megállapodás után.”

Nem sokkal később, a Szolidaritás első heteiben - november 13-án - olvasom a következőket:

Stern: Milyen szerepet játszik a katolikus egyház az új szakszervezetben?

Wałęsa: Egyáltalán nem játszik szerepet. De én is hívő vagyok, mint a lengyel lakosság kilencven százaléka. Az egyház évszázadok óta próbált érvényre juttatni olyan értékeket, mint az igazságosság és az igazság, és ez összeköt minket vele. Mi a szakszervezeti szövetségünkben nem fogunk sem oltárt építeni, sem pedig misét celebrálni. De túl kevés a templom, segítünk, hogy újak épüljenek.

Nem mindenkinek rokonszenves, hogy Wałęsa ilyen erős szálakkal kötődik az egyházhoz, a papokhoz. Amikor az elégedetlenkedők mérlegelni kezdik, meddig maradjon pozíciójában az elnök - s ilyen hangok már 1981 telén, tavaszán is hallatszanak -, a lengyel *Czas* című képes magazinban (1981. március 29.) Lech Bądkowski, a Szolidaritás egyik országos tisztségviselője így nyilatkozik: „Nincs más, megfelelő intellektuális színvonalon álló ember. Nincs ebben semmi furcsa, mert honnan is kerülne ki egy vezéregyéniség ebben a közegben? Veszélyes zsákutcában vagyunk, nem látok olyan embereket, akik képesek lennének tudatosan és felelősen irányítani az eseményeket. Létezik egy erőteljesen hierarchizált egyház, amely fontos szerepet tölt be Lengyelországban, de a Szolidaritással kapcsolatot tartó egyházi emberek sem képviselnek magasabb klasszist. Wałęsa olyan, mintha egy nagy hatalmú plébános bérleménye lenne. Na, köszönöm szépen az ilyen politikai vezetőket!”

Egészen más oldalról közelíti és bontja ki Wałęsa vallásos mivoltát, pontosabban az egyházhoz, a hitélethez való viszonyát a *Profil* munkatársa. Az osztrák újságíró 1983 karácsonyán elmondja Wałęsának, hogy a sírás fojtogatja őt, amikor a lengyel gyerekeknek csokoládét, narancsot ad, mert ott, azon a karácsonyon - Európa közepén - nincs narancs és csokoládé. Az akkor már betiltott Szolidaritás elnöke így felel: „Igen, az 1983-as Lengyelországot úgy is meg lehet élni, mint ön. Ám azon is el lehet gondolkodni, hogy fontosabb a gyermeki átélés, mint a jóllakás. Nekünk másféle kategóriákkal kell gondolkodnunk. Itt negyven éven át az ateizmust hirdették, vallásszabadság nem létezett, abban az időben Nyugaton nagyobb volt a szabadság. És most vegyük számba, hol van több vallásos ember. Tudok a Szovjetunióból egy megtörtént esetről: egy beteg apókat hetven kilométeren át cipeltek áldozásra. Nyugaton az emberek nem járnak templomba, bár csak tíz méterre van tőlük. Mint keresztény, eltöprengek, vajon melyik élet a jobb. Az ember nem csak kenyéren és felvágotton él. Én nem sírok a narancshiány miatt!”

Az évszázad primása

Stefan Wyszyński (1901-1981) kardinális, 1948-tól haláláig Lengyelország primása. Elhunyt után kapja meg az évszázad primása címet tisztelőitől, akik közé Lech Wałęsa is tartozik.

Még az 1980-as nagy nyári sztrájkok csodálatra méltó belső fegyelme tartja a gyárkerítések mögött a gdański, a szzczecini hajógyáriakkal, a jastrzębiei bányászokkal az élen a lengyel munkástömegeket, amikor az országért, a jövőért aggódó bíboros óva inti a sztrájkolókat éppúgy, mint a hatalmi centrumot az erőszakos megoldástól: augusztus 26-án nyugalomra figyelmeztető szentbeszédet mond Częstochowában, a Jasna Góra-i kolostornál. A beszédet a televízió főműsorán is sugározzák, tehát megismerheti az ország. De arról nem tud a közvélemény, hogy egy nappal előbb úgymond magánjellegű találkozót tart Edward Gierek és Stefan Wyszyński. A *Chrześcijanin w Świecie* című lengyel katolikus világi folyóirat 1982. májusi száma is majdnem két évvel később ír róla: „Wyszyński bíboros ekkor pártfogásába vette a sztrájkoló munkások fő követelését: a független szakszervezetek létrehozását, valamint a sztrájkjogot, mely - a katolikus társadalmi tanok szellemében - annak ellenére, hogy költséges érvelés, erkölcsileg mégis megengedhető. Erről a találkozóról és megbeszélésről, melynek során Edward Gierek elismerte Wyszyński bíboros igazát, annak idején csak kevesen tudtak.”

Másnap ezzel szorosan összefüggő két dolog történik: a primás elmondja a lengyelség alapvető érdekeit messzemenően figyelembe vevő szentbeszédét, a Püspöki Kar Főtanácsa pedig kiad egy kommunikét, amely úgyszólván a Wyszyński-szentbeszéd téziseinek foglalataként is felfogható. A legkifejezőbb tétel így hangzik: „A Püspöki Kar Főtanácsa elismerését fejezi ki mind a sztrájkoló munkásoknak és bizottságaiknak, mind a hatalomnak azért, hogy nem hagyták megbontani a közrendet. Ez állampolgári és politikai érettségről tanúskodik. Az eddigi ilyen alapállás reményt ad, hogy a megválasztott sztrájkbizottságok és a politikai, kormányzati szervek delegációi közötti tisztességes párbeszéddel megtalálható az összes vitás kérdés megoldása, ami az egész nemzet érdeke.”

E lefegyverző szándékok miatt később egyes hazai és nyugati körökből átkok zúdulnak a lengyel egyházi vezetés, mindenekelőtt az agg bíboros fejére. Ez a szitokzápor ugyanonnan ömlik, ahonnan a Wałęsát sújtó villámok is le-lecsapnak. De még mielőtt a primás és a Szolidaritás-elnök kapcsolatának egyes mozaikdarabjait felvillantom, ismerkedjünk meg Rakowski véleményével: „...Wyszyński bíboros rendkívül nagy felelősséget érzett a nemzet sorsáért. A Szolidaritás, közelebbről pedig az, ami a vezetőségében zajlott, a püspökök egy részében gyanakvást és félelmet ébresztett. Egészen más volt a helyzet, ami az egyéni parasztok Szolidaritás-szervezetét illeti. Ott nem tevékenykedtek Kuroń-féle tanácsadók.”

Lech Wałęsát nem sok mindennel lehet megsérteni, keményen állja ő a sajtó támadásait, de az olyan állítás, miszerint vele valaki visszaél, manipulál, dróton rángatja, bábfigurának használja stb. ...bizony képes vérig sérteni.

Fallaci: ...Sohasem gondol olyan veszélyre, hogy valaki manipulál önnel? Például tegnap Varsóban egy magas rangú főpap azt mondta nekem: Wałęsa soha nem tesz olyat, amit a bíboros nem óhajt.

Wałęsa: Egy pillanat! Ami Wyszyński kardinálist illeti, ez igaz. Nem teszek soha semmit a hit ellen, az egyház ellen, annál is kevésbé a kardinális ellenében. Mélységes bölcsességgel megáldott nagy ember ő, és a támogatása meghatározó volt számomra. Az emberek nem tudják, hogy pontosan ő tette lehetővé találkozásunkat Gierekkel és Kaniával, és hogy az utóbbi napokban éppen ő segített nekem a rzeszówi és Bielsko-Biala-i parasztok és munkások dolgában. Egyedül ezt nem tudtam volna megoldani, segítséget kellett kérnem a papjaitól. Ő, azt senki sem tudja elképzelni, hogy mennyi mindent tett nekem, nekünk a bíboros. Hülye lennék, ha olyasmit csinálnék, ami neki nem tetszene. Egyébként ő sem engedné, hogy bárki ellenem tegyen valamit. Még ha fekete reverendában jár is az illető. Ám ha valaki reverendában óhajtana visszaélni velem... Kérem, értse jól: nem tudok megesküdni, hogy köröskörül nem próbálkoznak ezzel is. De megesküdhetek, hogy nem engedem meg magamnak és soha senkinek nem engedem meg, hogy velem manipuláljon, sőt azt sem, hogy befolyásoljon engem. És ha ezt valaki megkísérli, pofára esik. Sőt, ha rájövök, magam verem össze a képét.

Természetesen Stefan Wyszyński, az évszázad prímása nem szándékozott és nem is manipulált Lech Wałęsával. Azt persze felesleges lenne tagadni, hogy a vallásos, aktív hitéletet élő Wałęsára, magatartására jótékonyan hatott Wyszyński, II. János Pál és később Glemp szemlélete, magatartása, példája. Így látja ezt A. Drzycimski is, aki szerint Wałęsa „az elhunyt prímásról mindig azt mondta, hogy felettébb bölcs, nagy ember, akiben határtalanul bízok. Őt tartotta Lengyelország legnagyobb erkölcsi és politikai tekintélyének”.

A két lengyel

A *Paris Match*, az ateizmus egyik bástyájaként is számon tartott Franciaország tekintélyes újságja így ír 1981. január 21-én: „Íme két óriás áll egymással szemben, két ember, két legenda, két lengyel, akik csodaként tűntek fel a történelem aureólájában.”

Karol Wojtyła, azaz II. János Pál pápa és Lech Wałęsa áll egymással szemben. A helyszín a Vatikán, az időpont: 1981. január 15. A. Drzycimski az apostoli fővárosból így tudósít: „Wałęsa a Vatikánban is meglepettette közvetlen környezetét, amely - miután tisztában volt a pápai találkozó jelentőségével - arra kérte őt, hogy készüljön fel egy különbeszédre. Csakhogy ő minden ilyen sugalmazást elvetett, mert a sztrájkok befejeztével és az 1970-ben elesett hajógyáriak emlékművének leleplezésekor papírból mondott beszédeinek tapasztalatából tudta, hogy kommunikációs képessége fellépéseinek rögtönzöttségéből fakad. II. János Pál előtt is így tett. Igaz - mint később említette -, egyik pillanatban megrettent, hogy elveszíti a gondolatmenetet, és szégyent hoz a pápára, de gyorsan úrrá lett magán. Így azután »szívéből« szolt, mégis előrukkolt a Szolidaritás valamennyi leglényegesebb céljával.”

Arról, hogy így, papír nélkül, mit mondott Lech Wałęsa a pápának, egy Bécsben kiadott hang-lemez mikrobarázdáiról kapunk információt:

„Szent Atyám, eljöttünk hozzád a mi Szolidaritás-szervezetünkkel, azzal a szervezettel, amely meghatározott körülmények között született meg, amikor is társadalmunk megértette, hogy nem elegendők a külsőségek, hanem egyéb megoldásokra, a szív és az ész megoldásaira van szükség. Ebben a szellemben nevelkedtünk, a vallás, a hit szellemében, és tudjuk, és meg is

győződünk róla, hogy ha az ember ember akar lenni, nem feledheti, hogy az elméje azért van, hogy ezzel az elmével ne csak és kizárólag a minket körülvevő javakat, hanem a belső jót és elégedettséget is vegye észre... és társadalmunk el is jutott ennek megállapításáig. Nem vagyunk és sohasem leszünk politikai csoportosulás. Nem érdekelnek bennünket politikai kérdések. Az emberi jogok érdekelnek bennünket, az emberiséghez, a hithez, a hitvallás szabad hirdetéséhez való jog. Ha ez a jog, az évezredek óta bevált emberi jog fennmarad, akkor az ember határoktól függetlenül is embernek érzi magát, és tudni fogja, mikor képes segíteni a másikon, és segíteni is fog. Ezeket az állításokat éppen Tőled vesszük, Atyám, az egyházunktól, és ezek az állítások vezérelnek bennünket annak ellenére, hogy szakszervezet vagyunk. Szervezetünkben nem fogunk miséket celebrálni, nem építünk kápolnákat, de az igazságosság, a becsület, a bátorság fog vezérelni bennünket. És ha ez kevés, akkor segítünk szentélyeket építeni gyermekeinknek a maguk számára, hiszen a történelemből tudjuk, amikor királynőnk (Mária - a lengyelek védőszentje - Sz. Sz.) mellett voltunk, jól ment a sorunk. Tanácsaidat óhajtjuk, Atyám, és mindig hűséges szolgálid leszünk.”

Tudósítónaplóm 1981. november 10-i lapján is ráakadok egy olyan hevenyészett feljegyzésre, amely, bár kissé áttételes, de a Szolidaritás-elnök és a pápa lelki kapcsolatára utal. Ezen a napon, útban az Oświęcim (auschwitz) Vegyiművekbe, ahol a nagygyűlésre várják őt a munkások, Wałęsa rövid időre megáll Wadowice városában II. János Pál szülőháza előtt; a helybeli templomban elbeszélget a pápa nevelőjével, Edward Zacher lelkésszel...

Még egy feljegyzést találok 1983-ból: a pápa június 23-án, második lengyelországi zarándokútján Zakopanében találkozik Wałęsával és családjával.

Szentségtörés hangszalagon

Az elnök és a klérus viszonya nem mindvégig felhőtlen - legalábbis erre lehet következtetni 1983 őszén-telén. Mi is történt? Kissé bonyolult az ügy, ám az egymásra rétegződő események ok-okozati összefüggéseit mégis át kell tekintenünk.

Az arłamowi kormányrezidenciában, ahol a Szolidaritás-elnök internálásának egy idejét tölti, rendszeresen fogadhat s fogad is vendégeket. 1982. szeptember 29-én meglátogatja őt egyik fivére, Stanisław Wałęsa. Beszélgetésük két figyelemre méltó témát érint. Az egyik: mit kezdjenek Lech Wałęsa dollármilliójával; a másik: magas rangú egyházi méltóságok dehonesztáló megítélése. A testvérek négyszemközti beszélgetése még csak-csak megengedhetett volna egy kis családi véleménylázítást, de a klérus szidalmazása is hangszalagra kerül. Így önmagában ez sem keltett volna botrányt, s a beszélgetés hangdokumentuma talán máig is ott pihenne egy archívumban, ha majdnem egy évvel később nem történik olyasmi a Hajógyárban, ami elővarázsolja bizalmas pihenőhelyéről a hangfelvételt.

1983. augusztus 25-én Rakowski miniszterelnök-helyettes a Stocznia munkáskollektívájával találkozik. Forró hangulatú ez a találkozó. Az eseményen jelen van Wałęsa is, aki április óta újra itt dolgozik, mint villanyszerelő. A betiltott Szolidaritás elnöke - a találkozót közvetítő tévékamerák előtt - Rakowskit cáfolva tagadja, hogy keményvalutában bármilyen vagyona lenne. Wałęsa és a teremben őt körülvevő híveinek csoportja beszólásaival, hangulatteremtő gesztusokkal igyekszik a közvéleményt a miniszterelnök-helyettes ellen hangolni.

Ezután kerül elő az arłamowi beszélgetés hanganyaga, a káromkodásokkal, papszidalmazásokkal gazdagon tarkított tekercs: 1983. szeptember 27-én a Lengyel Televízió 1. műsorán este nyolc órakor sugározzák a *Pieniądze* (Pénz) című műsort, ami nem más, mint ez a hangfelvétel. Másnap a szöveget - az egyházi méltóságok szidalmazásával és a dollárvágyon

ügyleteinek megtárgyalásával (állítólag a legdurvább részleteket kihagyva) valamennyi lengyel napilap közli.

1983. október 4-én az Interpress sajtóügynökségen, J. Urban konferenciáján a szóvivői nyilatkozatot jegyzetem:

„Szeretnék pár szót hozzátenni ehhez az ügghöz némely külföldi tudósítók kétkedése miatt: hogy vajon valódi-e a Wałęsa fivérek közzétett társalgása, és egyéb kétségek miatt is, amiket ez a műsor ébresztett. Nos, először azt szeretném megvilágítani, hogy az országban élő, devizával rendelkező lengyel állampolgároknak a Lengyel Nemzeti Bank devizaengedélye nélkül nem lehet külföldön devizaszámlája... Mivel azonban az újságok közölték, hogy Lech Wałęsának van pénze külföldön, amely különböző forrásokból érkezik a nevére, ennek tisztázása céljából beidézték őt a gdański adóhatósághoz. És mivel azt mondta, hogy sehol semmilyen pénze nincs, bemutatták neki a bátyjával folytatott beszélgetésük szalagját. Azt a szalagot, amelynek származásáról magyarázatot is közölt a *Pieniądze* című televíziós műsor. Azt a nagyobb terjedelmű hanganyagot persze, amit a bátyja vett fel magnóra. A tévéműsor ennek a felvételnek csak egy részét adta közre. Lech Wałęsa a bátyjával folytatott társalgásnak a felvételét képmagnón tekintette meg. Nem tagadta, hogy az ő hangja lenne. Azt állította, hogy a szalag a beszédeiből készített montázsként létrehozott hamisítvány. A kihallgatást végző személy, a gdański adóhivatal igazgatója, kétségét fejezte ki, hogy Wałęsa valóban használt volna ilyen csúnya kifejezéseket azokban az időkben, amikor a Szolidaritás elnökeként beszédet mondott tüntetéseken vagy másutt. Wałęsa azt mondta, hogy talán álmában mondott ilyesmiket, és valamilyen őt lehallgató állítólagos személyek vették azt fel az internálása idején... Felvetődhet a kérdés, vajon a televízió miért ilyen későn élt a műsor sugárzásának lehetőségével. Azt feleltem erre, hogy azért, mert amint én tudom, a tévének nem állt szándékában ilyesmi mindaddig, amíg Lech Wałęsa nyilvánosan, a televízió útján nem nyilatkozott úgy, hogy egy vasa sincsen, és hogy az erről szóló közlések hazugságok, az ellene irányuló kampány részei. Tehát ezúttal itt a Lech Wałęsa vádjára adandó válaszról volt szó.”

Ezután egy amerikai újságíró megkérdezi J. Urbantól, hogy a lengyel törvények értelmében szabad-e valamely állampolgár magánbeszélgetését ilyen formában közzétenni, beperelheti-e az illető a televíziót például becsületsértésért... A szóvivő úgy válaszol, hogy az ilyen bizonyító anyagokat akkor szabad és szokásos is nyilvánosságra hozni, ha az a szerv, amelynek birtokában van, ehhez hozzájárul. „Természetesen Wałęsa bírósági eljárást kezdeményezhet az ügyben, ha becsületében sértettnek érezné magát, vagy ha azt állítaná, hogy ez hamisítvány.”

Az eseménysor érdemi része itt már le is zárul, illetve még egy levélváltás is történik, ugyancsak a sajtó hasábjain, a nyilvánosság teljes bevonásával. December 13-án Jaruzelski tábornoknak ír levelet Wałęsa, melyben üldöztetésének különböző formáiról panaszkodik. Erre január 30-i keltezéssel a Minisztertanács panaszok és levelek irodája válaszol húsz gépelt oldalon. Mindkét levelet közli a *Dziennik Bałtycki* című gdański, az *Express Wieczorny* című varsói és a *Sztandar Młodych* című országos ifjúsági lap.

Még egy megjegyzés idekíváncozik: a papokat szidalmazó kitételekre - tudomásom szerint - az egyház hivatalosan, nyíltan nem reagál, és mind a mai napig nem érzékelhetők a Wałęsa és a főpapság közötti viszony romlásának jelei.

Sztrájk! Sztrájk! Sztrájk!

Nem tudom, létezik-e még egy másik szó, amely annyira összefonódott volna Lech Wałęsa nevével, mint a *sztrájk*. Már hogyné létezne! Ott van mindjárt az 1980-as lengyel nyelvújítás kifejezése, a *walęsówka*. Műfordítók figyelmébe ajánlom e szót, mert ha egyszer majd egy lengyel mű két szereplője a sztrájkokkal kicsikart, sajnos árufedezet nélküli béremelésekről beszél, megeshet, hogy nem a szótári *podwyżka* (emelés), hanem a Szolidaritás elnökének nevéből alkotott iménti szóval emlegetik majd ezt a pénzt. Pár ezer zlotys walęsówkát kapott akkor a hajóács, a dokkmunkás, a bányász, a vasutas, aztán már majdnem mindenki...

Ha csak nyelvészkedünk, etimologizálunk, nem jutunk el a lényeghez: Wałęsa és a sztrájkok (de már korántsem az 1980-as augusztus nagy, igazságos sztrájkjai) viszonyának mélységeihez. Újabb nyilatkozatok, interjúk és egyéb mozzanatok sorát kell végigfutnunk. Figyelmet érdemel mindjárt 1980. október 3-áról az a levél, amit egy lódzi asszony küld Rakowskinak (akkor még a *Polityka* főszerkesztője), ámbár az ilyen hangnem, vélekedés egyáltalán nem jellemzi a korabeli tömeghangulatot: „Feltesszük magunknak a kérdést, ki ez a Lech Wałęsa úr, és kinek a nevében ténykedik. Továbbra is vannak sztrájkok, amikre az emberek többségét rákényszerítik. Az emberek tényleg dolgozni szeretnének, hogy végre legyen igazi megújulás. Annak ellenére, hogy az élelmiszerhelyzet nálunk kilencven százalékkal rosszabb, mint augusztusban volt (hiszen nálunk egyesek két hete egy szelet felvágottat sem vettek - nincs mit adnunk gyermekeinknek az iskolába), úgy gondoljuk, társadalmunk nem nőtt fel annyira, hogy megkaphassa a sztrájkjogot. Wałęsa úr, maga is gondolkodjon el, hogy ezekkel a sztrájkszításokkal, kényszerítésekkel nem vezet-e el minket egyszer a vérontáshoz.”

Az iménti, általánosnak valóban nem mondható aggódó hang már a tizenhat hónapos sztrájk-körförgés első menetéhez fűz kommentárt, s a *Stern* 1980. november 10-i interjújának is valahol itt a kapcsolódási pontja:

Stern: Ön új sztrájkokkal fenyegetőzött Lengyelországban.

Wałęsa: Nem, csupán azzal, hogy felkészültünk a sztrájkra. Ha munkabeszüntetésre kerülne sor, ezúttal új formája lenne a sztrájknak. Előbb a központot és annak közvetlen környékét kívánjuk bevonni a sztrájkba, tehát Lengyelország szívébe, Varsóba hatolunk be. Amennyiben a hatalom nem reagál, a következő körzetben - mondjuk Gdańskban - kezdjük meg a sztrájkot. Ha ez sem hoz eredményt, akkor például Sziléziában állítjuk le a munkát, és így tovább, keresztül az egész országon. Ilyen sztrájk még sehol sem volt a világon, ez biztos!

Stern: Ez általános sztrájk, részletekben?

Wałęsa: Nem. A sztrájk attól függ, mennyire kész a kormány a tárgyalásra. Ugyanis mi a legkevésbé sem akarunk sztrájkolni, ám ha szükséges, meg kell tennünk!

Megszámlálhatatlan az olyan alkalmak száma, ahol a Szolidaritás elnökének közbelépése fékezi, csendesíti a sztrájkok futótüzét. Erről, vagyis „a tűzoltó” Wałęsáról már olvashattak: sztrájkot állít le Radomban is, miután 1981. március 9-én Rakowski miniszterelnök-helyettes-sel és március 10-én Jaruzelski kormányfővel találkozik, majd a hónap végén a *Trybuna Ludu*nak, a párt napilapjának úgy nyilatkozik, hogy „nem szeretné, ha sztrájkra kerülne sor, meg kell találni a kiutat a helyzetből...”. A katolikus *Tygodnik Powszechny* 1981. április 12-i számának adott interjújában ilyen Wałęsa-deklaráció olvasható: „...Egyes-egyedül a szervezetet érő támadás, tagjainak letartóztatása mozgósíthat előzetes egyeztetés nélküli sztrájkra. Más esetekben ez tilos.”

Valamikor október végén ismertté válik egy egészen újszerű hangulati tényező: a Szolidaritás közvélemény-kutató irodája arra a meglehetősen hiteles következtetésre jut, hogy szervezetük tagságának a fele már ellenérzést táplál minden sztrájkkal és tiltakozó akcióval szemben. „Elég! Belefáradtunk!” - ezt feleli kérdésekre az Interpress klubjában a Szolidaritás újságírója is, ilyesmit hallok magától Lech Wałęsától is az országos bizottság november 3-i ülésén: „A lokális sztrájkok tönkreteszik szervezetünket... Tennünk kell valamit, hogy megint együtt legyünk. Önmagunkat győzzük le ezekkel a sztrájkokkal... egymás szemét vágjuk ki... Ha nem leszünk úrrá rajtuk két héten belül, én kilépek. Én vesztésre nem iratkozom fel.” Rakowski *Tárgyaló fél voltam* című könyve ugyanennek a feszült légkörű tanácskozásnak egy másik részletére, egy másik Wałęsa-hozzászólásra mutat rá: „Wałęsának a gdański regionális bizottság ülésén, 1981 novemberében tett kijelentése szerint a Szolidaritás nem engedheti meg, hogy az országban nyugalom legyen, mivel, ha nincsenek sztrájkok, szervezetük elveszti célját és tekintélyét a társadalomban. Ezért egyfelől ő mint elnök utazgat az országban, hogy oltsa a heves tüzeket, ugyanakkor a Szolidaritás tíz csapata szítja az országban a sztrájkokat.” E nyilatkozat szellemében a sziléziai Sosnowiec bányáüzem területén Wałęsa november 11-én támogatja a sztrájkot. Másnap már Wrocławban egy tiltakozó gyűlésen meg is állapítja: „Hatvanöt különféle konfliktus lüktet ezen a napon Lengyelország-szerte.”

Talán éppen ez a kijelentés ihleti meg Krzysztof Teodor Toeplitz neves lengyel publicistát, amikor az *Autentyzm* (Eredetiség) című tárcájában így ír: „A lappok állítólag kétszáz kifejezést ismernek az őket körülvevő hó különböző fajtáira és nedvességtartalmukra vonatkozóan, nekünk pedig, lazán számolva, körülbelül tíz nüansz áll rendelkezésünkre a sztrájkot illetően, mint például: sztrájkkészültség, sztrájkkészzenlét, figyelmeztető sztrájk, tényleges sztrájk, szolidáris sztrájk, okkupációs sztrájk, váltósztrájk stb.”

Internálás után Nobel-díj

A Wałęsa-életrajzban a címbe applikált két szó (internálás - Nobel-díj) más ember életében az elérhető mélypontot és csúcst, politikai pályájának zenitjét jelentené. Nem így a Wałęsa-életrajzban! Az 1981. december 13. és 1983. december 10. közötti két év a stadionok, az üzemcsarnokok ünnepelt emberét leszállópályára állította.

Białolęka, Otwock, Arłamow

Ezek a nevek Lech Wałęsa tizenegy hónapos, 1981. december 13-tól 1982. november 11-ig tartó internálásának állomásai. A hivatalos lengyel tájékoztatás szerint az internálás ideje alatt felesége és gyermekei tizenkét alkalommal látogatták meg, összesen hetvenhárom napot töltöttek vele ebben a csonka esztendőben. A látogatástatisztika rögzíti továbbá Zygmunt és Stanisław, a két fivér, Izabela, a nővér és a sógor hat látogatását. A rokonságon kívül járt nála Z. Pręgowski svájci gyáros, Valticos úr, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet képviselője és a Nemzetközi Vöröskereszt megbízottai. Két püspök és hat pap kereste fel őt 1981 karácsonyától összesen ötvennégy alkalommal. Amit ezek a látogatók kiszivárogtattak, s ami az Interpress varsói hírbörzsjére is bejutott az internálás helyszíneiről, az annyi, hogy Lech Wałęsa egészsége jó, bár elhízott... Korlátlanul televíziózhat, rádiózhat és olvashat, sétál, horgászik... Rendelkezésére áll asztalitenisz, biliárd, filmeket is vetítenek számára.

Wałęsát, miként a szervezet országos vezérkarát - kivéve a katonai szolgálata idején kommandóskiképzésben részesült Zbigniew Bujakot és a fővárosi Szolidaritás-MAZOWSZE elnökét, akinek sikerül megszöknie - 1981. december 13-án éjfélkor őrizetbe veszik: ez a hadiállapot életbe léptetésének első intézkedése. Ugyanezekben a percekben az ország minden szegletében a fegyveres erők és a karhatalom veszi át az irányítást.

Néhány nap múlva, 21-én, a kormány szóvivő tájékoztatóra invitál minket az Interpressbe. Egy hang a teremből: „Mikor bocsátják szabadon Wałęsa urat?” „Mihelyt lehetővé teszi az ország helyzete” - válaszolja J. Urban.

Vakvágányon?

Mindvégig zsákutcában haladt ez a kocsi? Eleve vakvágányra állították a váltót a Szolidaritás előtt? A történészek megfelelő távlatból előbb-utóbb válaszolnak erre a nem túlságosan bonyolult talányra. A napi politika eseményközele, friss reagálása - ha felidézzük a történeteket -, máris támpontul szolgálhat. Az 1980-as augusztus végi nevezetes három társadalmi megállapodás egyikének (a szcczininek) aláírója Kazimierz Barcikowski, a LEMP KB titkára (akkor miniszterelnök-helyettes) a *Ki kicsoda Lengyelországban...* című könyv szerzőitől a következő kérdést kapja:

- Vajon a Szolidaritásnak mindenképpen veszítenie kellett?

- Nem, nem kellett, vagyis attól függ, melyik irányzatának. Továbbra is úgy gondolom, hogy a Szolidaritás nem volt egységes, a legkülönbözőbb irányzatokat és erőket egyesítette. Különbösen én nem a Szolidaritással, hanem a sztrájkolók képviselőivel írtam alá megállapodást, és később ott voltam abban a bizottságban, amely a szcczini megállapodás megvalósítását felügyelte. Nos, ha az újonnan alakuló szervezetek megtartották volna azt a társadalmi-politikai jellegüket, ami a megállapodásokból következett, akkor Lengyelország óriási esélyt

nyert volna a hetvenes évek kórjának kigyógyítására és az egész fejlődési folyamat dinamizálására, a szocialista rendszer keretei között megvalósítandó társadalmi változásokra.

- Volt-e esélye a gyorsításnak?

- Először is minden eddiginél teljesebb módon meg lehetett volna tölteni tartalommal a meglevő kereteket és azokat, amelyeket létre lehetett volna hozni.

- Miért történt hát másként?

- Az egész folyamat fordított irányba haladt, „szembe”. Ez az irány pedig kezdettől fogva vesztésre volt ítélve.

Korunk nagy tekintélyű lengyel irodalomkritikusa, Artur Sandauer professzor többnyire ugyanazt a lelkes rokonszenvvel induló és a keserű kiábrándulással végződő utat járja be a Szolidaritás születése és betiltása között, mint igen sok (ha nem a legtöbb) lengyel. Mindenesetre erre enged következtetni a *Tu i Teraz* című lengyel hetilapban 1982. október 27-én megjelent Sandauer-interjú, melyben a professzor megkérdezte Wałęsát, hogy mi vonzotta ehhez a mozgalomhoz. Wałęsa így válaszolt:

„Olyat mondok, ami meglepi: az, hogy a gdański sztrájkolók kilocsolták a vodkát. Ez észbontóan imponált nekem. Ki nem állhatom az alkoholizmust; az iszákosságnak Lengyelországban politikai jellege van, a kétségbeesés kifejezője ez. Mi annak a legjobb módja, hogy megszabaduljunk a valóság érzékelésétől? A leittasodás. Vajon miért itták le magukat az emberek a 18. század első felében? Elhinni azt, hogy egy anarchisztikus állam fennmaradhat, nos, ahhoz részegnek kellett lenni. Úgy éreztem, hogy a Szolidaritás-mozgalomban ott volt a reális gondolatok csírája. Ez az első. Másodszor - ellenzem a totalitarizmust. Azt hittem, a Szolidaritás, ez a független és önigazgató szervezet, képes lesz elejét venni az olyan ficamnak, amilyenekhez a korábbi politika vezetett. Feltételeztem, hogy barátságos együttműködést és kölcsönös kontrollt alakít ki a két erő. Helyette szakadatlan harc kezdődött. Nem akarok belemenni, ki a hibás. Védelmére mindkét fél ezernyi érvet talál, és számomra nem is ez a lényeg. Bydgoszcz óta egyszerűen megrémültem mindattól, ami Lengyelországban végbement.”

Milyen messzire távolodott ez a Wałęsa első fellépésétől!

Wałęsa-riadó!

Szó ami szó, az 1981. december 13-án életbe léptetett hadiállapotot nem köszönti kitörő öröm, lelkesedés Lengyelországban. A társadalom reagálása a tehetetlen dühtől a letargikus belenyugvásig, az ellenállástól a tökéletesen megértő, egyetértő támogatásig széles érzelmi és tevékenységi skálán húzódik szét. A hőmérőkön is, a közélet hőfokán is érzékelhető kemény fagyokban, december második felében, mindenféle hír felröppen ebből az országból. A rémtörténetek forrása a hézagos tájékoztatás.

A hadiállapot bevezetését követő sajtókonferenciákon J. Urbantól többnyire csak azt tudhatjuk meg, hogy nyugati kollégáink egymást túllicitálva miként fújnak riadót az internált Lech Wałęsáért. Korántsem az internálás valóban nem rokonszenves ténye okán. J. Urban az 1981. december 29-i varsói konferenciáján ekképpen tájékoztat minket, külföldi tudósítokat: „Szeretném röviden felvázolni, mert lehet, hogy önök, uraim, nem tudják, hogyan is fest Lengyelország képe ma a nyugati tömegtájékoztatási eszközökben. Például *La Stampa*: »Wałęsa szökést kísérelt meg abból a házból, ahová internálták«; a *BBC*: »Wałęsa szombaton éhségsztrájkot kezdett«; az *AFP*: »Wałęsa szívrohamot kapott, miután tudomást szerzett a Wujek-bánya áldozatairól«. Ami itt érdekes: az éhségsztrájk és a szívroham mintha kizárnák egymást...”

Feltehető, hogy ezekben a rémhírdús napokban határozzák el, hogy „antológiát” szerkesztenek az 1982-es külföldi sajtócsomagokból: a harmincoldalas brosúra, a kormány sajtóirodája kiadásában *Képtelenségek panoptikuma* (Panoptikum bzdury) címmel 1983 elején jelenik meg. Ízelítőül elég ebből pár sor:

„...a Lech Wałęsa körül keltett kampány és hangoskodás jellegzetes példája annak, ahogyan a lengyel vezetés számára minden egyes kedvezőtlen tényt interpretáltak. 1982 januárjában a francia *Le Quotidien de Paris* és más nyugati országok lapjai is riadót fújtak, hogy Wałęsát »a rezsim mindenféle presszióknak aláveti«, habár Nyugaton tökéletesen tudták, akár a lengyel papságtól is, hogy jól érzi magát, és jó körülmények között van. Később azért aggódtak, hogy Wałęsának »túl jól megy a sora«. Arról is írtak, hogy az internálólhelyen szándékosan hizlalják és narkotizálják Wałęsát. Ezeket a rémhíreket Wałęsa felesége cáfolta.”

Az pedig már nem a rémhírek kategóriájába tartozik, hanem az amerikai bel- (kül-) politika híre, hogy 1982. március 10-én Ronald Reagan elnök a Fehér Házban újságírók előtt kijelenti: „...az Egyesült Államok kormánya mindent elkövet, ami erejéből telik, hogy kiszabadítsa az internált Lech Wałęsát, és ez ügyben konzultál az USA szövetségeseivel.”

A tizedes a tábornoknak

A következő levél - melynek eredetijéről készült kópiáját a képmellékletben megtalálja az Olvasó - 1982. november 8-án kelt:

*Wojciech Jaruzelski tábornoknak
Varsó*

Úgy vélem, hogy elérkezett már egyes dolgok tisztázásának és a megegyezés irányába ható cselekvéseknek az ideje. Időre volt szükség, hogy sokan megértsék, mit lehet és mennyi lehetséges még mindkét oldalon.

Találkozót és az érdeklődésre számot tartó témák megvitatását javaslom; jó szándékkal pedig bizonyára megoldást találunk.

Lech Wałęsa tizedes

Miután Jaruzelski tábornok megkapja a levelet, elküldi a feladóhoz, az otwocki palota foglyához Czesław Kiszczak belügyminisztert, aki azóta jó néhány alkalommal lesz tárgyalópartnere Wałęsának. A látogatás után a miniszter utasítja a gdański rendőrkapitányt, mint az ügyben illetékest, hogy szüntesse meg a betiltott Szolidaritás elnökének internálását.

Jerzy Urban a november 11-i sajtókonferencián bejelenti, hogy Wałęsa szabadon bocsátása az ország helyzetének normalizálódásából következik, és alaposan feltételezhető, hogy szabadon bocsátása nem veszélyezteti a köznyugalmat, a *The Guardian* tudósítója megkérdezi:

Hella Pick: Meg tudná mondani, miről beszélt Lech Wałęsa a belügyminiszternek, amivel rávette őt az internálás megszüntetésére? Vállalt valamilyen kötelezettséget, tett valamilyen ígéretet vagy ahhoz hasonlót?

Jerzy Urban: A beszélgetés menetéből egyszerűen arra lehetett következtetni, hogy jelenlegi magatartása úgy ítélhető meg, aminek alapján elbocsátható az internálásból.

Hella Pick: Wałęsa felkínálta munkakészségét az új szakszervezeti struktúra keretei számára, például úgy, hogy az új szakszervezetek is megválaszthatják őt vezérüknek?

Jerzy Urban: A kommunikéből az derül ki, hogy a belügyminiszter volt a beszélgetőpartnere. Nem megfelelő tárgyalópartner ő a szakszervezeti posztokra való jelölés tárgyában.

A Los Angeles Times tudósítója is az elbocsátott internáltnal kapcsolatos kérdést tesz fel:

Dan Fisher: Jelentkezett-e Wałęsa úr valamilyen javaslattal a sajtókapcsolatokat illetően?

Jerzy Urban: Nem nyújthatok át önnek semmi olyan információt, miszerint önt meghívta volna, ám Wałęsa úr egyszerűen szabad ember lesz, és azt tesz e tekintetben, amit jónak lát.

Nemcsak a lengyel, hanem az Egyesült Államok kormány szóvivője is nyilatkozik: november 12-én kijelenti, hogy kormánya meglegedetten fogadta a Wałęsa internálásának megszüntetéséről szóló hírt, mégsem segíti elő az amerikai szankciók visszavonását.

Miután Gdańsk, illetve a „hármasváros” lakói a rádióból hírül veszik, hogy Wałęsa kiszabadult, november 12-én, pénteken gyülekezni kezdenek gdański Zaspá-telepi lakása környékén. Eleinte ötszáz-hatszáz, szombat estére már vagy kétezren lehetnek. Telefonon hív Gdańskban tartózkodó varsói kollégám: „Gyere ide, érdemes!” A kolléga három-négyezresre is becsüli a Lechre várakozók létszámát, elmondja, hogy a lakónegyedet „behangosították”, és az Igaz Dalok Fesztiváljának nótái szólnak. A tömeg gyanakvóvá válik, találgatásba fognak az emberek, hol és miért késlekedik Wałęsa?! Vasárnap délután fél hat előtt érek oda kocsimon Varsóból: látom, a tömeg még mindig ott várakozik... Elmúlik este tíz is, amikor autóval megérkezik a „przewodniczący”. Tüstént felmegy otthonába, de a tömeg skandálva szólítja. Wałęsa megjelenik lakása ablakában, rövid beszédet mond, válaszol az embereknek. Valamilyen tévényilatkozatról is beszél. Ez meghökkent mindenkit, mert itt valami félreértés lehet: a tévében senki sem látott Wałęsa-nyilatkozatot... Távozásra szólítja fel híveit, s az emberek haladéktalanul szót is fogadnak. A Zaspá-negyed elcsendesedik.

Hétfő, délelőtt tizenegy óra. Wałęsa sajtókonferenciát tart a lakásán. Kisebb csoportokban jutunk be hozzá. A konferencia több részletben zajlik. Én magam déltájban léphetek be az AFP- és a Reuter-tudósítókkal, az UPI munkatársával és még néhány kollégával együtt. A házigazda - gyóntatópapja és a Szolidaritás ügyvéd tanácsadója társaságában - pár perces bevezetőt mond: a tizenegy hónapos elszigeteltsége miatt, kevés információ birtokában nem mondhat nekünk sok lényeges dolgot. Előbb megismerkedik a helyzettel. „Annyi bizonyos, hogy hű maradtam az augusztusi megállapodások szelleméhez, nem tettem semmilyen ígéretet, nem írtam alá semmiféle kötelezvényt... tizenegy hónapig a békés eszközökről gondolkoztam...” Villámkérdések és ugyanolyan stílusú feleletek záporoznak:

New York Times: Üzen valamit a Szolidaritás tagjainak?

Wałęsa: Előbb meg akarom ismerni a helyzetet.

Egy japán újságíró: Épít-e második Japánt?

Wałęsa: Szerettem volna, úgy, mint azt egy szakszervezet teheti, de nem úgy, mint a kormány tehetné.

Reuter: Miért ilyen későn érkezett haza?

Wałęsa: Szombaton, tizenharmadikán Arłamowból átvittek Otwockba s ott éjszakáztam. Vasárnap Varsóba szállítottak, ahol a katonai főügyészségen tizenegy-től fél háromig a hadiállapot szabályait ismertették velem. Visszavittek ebédre Otwockba, ahonnan három kocsival indultunk és négyel érkeztünk Gdańskba.

Belép a szobába Danuta asszony, figyelmeztet, fejezzük be a konferenciát. Mi még néhány kérdés-feleletet kierőszakolunk. „Milyen az egészsége, Wałęsa úr?” „Jól vagyok” - válaszolja röviden.

Tíz perccel később kocsimmal Varsó felé tartok. Arra gondolok - s még fogalmam sincs arról, mennyire irreálisak a gondolataim -, hogy ezzel a találkozással a Wałęsa-életrajznak lezárult az Internálás - szabadon bocsátás alcímmel jelölhető fejezete.

November 16-án, a szokásos keddi déli sajtókonferencián J. Urban szavait jegyzetelem. A Lech Wałęsa körüli spekulációk hihetetlen méreteket öltenek, találgatások lavínja szabadult el - mondja a kormánysszóvivő, majd példák sorát említi, melyekből kiderül, hogy az internálás megszüntetését egyes nyugati kollégák szerint „moszkvai ráhatásnak”, mások szerint „pápai közbenjárásnak” kell betudni, de egy egészen egyedi hipotézis szerint azért engedték őt szabadon, hogy megmentse a gazdaságot. Valaki megkérdezi: Várható-e Jaruzelski-Wałęsa-találkozó? J. Urbannak ebben a válaszában hangzik el először az 1988-ig gyakorta ismételt tétele: „Lech Wałęsa magánember...” A szóvivő még ezt is hozzáteszi: „... ma még nem lehet tudni, hogy egy volt szervezet vezetőjeként részt kér-e majd a közéletben.”

Ezen a konferencián kapom meg a magyarázatot annak a tévéinterjúnak a sorsáról is, amiről Wałęsa hazaérkezésekor gdański lakása ablakából hallottam. J. Urban azt a magyarázatot adja, hogy a Lengyel Televízió valóban forgatott egy beszélgetést Wałęsával, de nem sugározzák, a felvétel archívumba kerül, mert meg akarják őt kímélni a lejáratástól. Tudniillik az interjút a betiltott Szolidaritás elnöke tizenegy hónapos intellektuális magány után, a szükséges információk hiányában adta.

A kormánysszóvivői tájékoztatón a legnagyobb érdeklődéssel kísért párbeszéd az ABC (Chicago) riportere és J. Urban között zajlik le:

ABC: A lengyel diplomáciai szolgálat egyik munkatársa külföldön a múlt héten azt mondta nekem, hogy bizonyos szerepet szánnak Wałęsának az új szakszervezetekben. Egyetért ön ezzel?

Jerzy Urban: Semmit sem tudok róla, de lehetséges, hogy a lengyel külügyi szolgálatnak vannak tervei. Én annyit állíthatok, hogy a Wałęsa személye körüli spekulációk elérik a paranoia szintjét. Olyan találgatást is hallunk, hogy ő lép Ciosek szakszervezetügyi miniszter helyébe, meg hogy szabadon bocsátása a Kreml bizonyos direktívája alapján történt. Mind-ezeket a külföldi sajtójelentésekből veszem, melyekből van itt bőven. Voltak olyan spekulációk is, hogy azt a levelet, amit Jaruzelskinek írt, tollba mondták neki, de legalábbis pápai sugalmazásra íródott. A legkülönbözőbb találgatások érintik e levél megírásának okát; tévesen összekapcsolják a Glomp-Jaruzelski-találkozóval; azt jósolgatják, hogy Wałęsa menti meg a Jaruzelski-rezsimet, mások azt mondják, menthetetlenül a földalatti mozgalom élére áll. Nos, én csak sztoikusán fogadhatom a szenzációnak ezt a lavínját. Feltételezem, hogy majd szertefoszlik, mert ez egyszerűen napi szenzáció. Lengyelország lényeges problémái, a nemzeti egyetértés problémái nem lesznek látványos lépések, találkozások eredményei, s most sem azok, hanem nehéz, bonyolult, mozgásban levő politikai folyamat következményei.

Ezekben az 1982-es év végi hetekben olyan magasra szökik a Wałęsa körüli szenzáció láza, hogy teljesen érthető az egyházi vezetés diszkréciója: József Glomp november 20-án ebédet ad az egy hete kiszabadult szakszervezeti vezető tiszteletére, de Wałęsa és tanácsadóinak kérése ellenére sem járul hozzá, hogy ez a találkozó nyilvánosságot, propagandát kapjon. Másnap a gdański Szt. Brigitta-templomban közel ötezres tömeg várja vasárnapi misére Wałęsáékat, ilyen kiáltások hangzanak fel: „Lech tábornok, veled vagyunk!” - ám a miséző lelkészre vár a feladat, hogy megnyugtassa a híveket, ugyanis a Wałęsa család a lakásukhoz közelebb levő templomba megy ezen a délelőttön...

December 7-én este egy felettébb érdekes, akár elegánsnak is mondható aktussal lezárul a Wałęsát, az internálását és az elbocsátását kísérő többdimenziós kampány. J. Urban abba az otwocki barokk palotába, a kormány vendégházába hívja meg a Varsóba akkreditált külföldi tudósítókat, ahol 1982 júniusáig töltötte házi őrizetét a Szolidaritás elnöke.

A kecses tornyokkal ékesített palota a régi Visztula-meder helyén keletkezett festői tó partján épült a 18. század végén. Szépsége mellett kiváló funkcionális erénye lehet bizonyos esetekben az, hogy az épület háromszögletű szigeten áll. A palota falait a lengyel történelem viharainak szele többször is megérintette. A második világháborút követő évektől, s még a hetvenes évtizedben is, leány-javítóintézet volt benne. Utána lett a kormány külföldi vendégeinek háza, s néhány hónapig - amint már tudjuk - Wałęsa zárt luxusbirodalma.

A Nobel-díj

Csendesnek, eseménytelennek ígérkezik Wałęsa életében az 1983-as év: csillapodik a szenzáció, ritkulnak a róla szóló hírek, az őt ábrázoló fotók. Néha felröppen egy-egy információ az illegális Szolidaritásról, máskor egy valódi, vagy részben igaz, vagy éppen hamisnak bizonyuló Wałęsa-kijelentést idéznek imitt-amott. Tavasszal az egyetlen dokumentum értékű esemény híre az, hogy április 25-én villanyszerelőként munkába áll a gdański Lenin Hajógyárban. Egy-két napig beszélnek is a dologról, még hozzá pikánsra fűszerezve: úgy hírlík, sofőr testőre kísérte el, elegáns autón érkezett első munkanapján...

Valamelyik lengyel képes magazinban megjelenik egy riport: az a bizonyos testőr sofőr, a háborús Honi Hadsereg (ÁK) veterán partizánja beszél a Wałęsa melletti önkéntes szolgálatról, mert ami igaz, az igaz, a Szolidaritás-elnököt saját emberei is őrzik, no meg a provokációkat elkerülendő, óvják őt a hatóság hivatásosai is.

Telik-múlik az esztendő, s az új, gyorsan múló szenzációt ismét csak az év vége hozza. A norvég Storting (parlament) három férfit jelöl az 1983-as Nobel-békedíjra: *Jimmy Carter*t, az USA elnökét, *Robert Mugabe* zimbabwei elnököt és *Lech Wałęsát*. Egyszer csak megtudja a világ a verdiktet: a betiltott lengyel Szolidaritás elnöke a kitüntetett.

Egy időre megint címlapfotók és interjúk szériája, aztán találgatás következik arról, hogy személyesen veszi-e át a díjat vagy valakit küld maga helyett. És ebben a néhány hétben születnek meg azok a kommentárok is, amelyek szerzői kimondottan politikai gesztusnak minősítik az oslói döntést. December elején már tudjuk, Wałęsa olyan indokkal nem vállalkozik a kiutazásra, hogy a lengyel hatóságok - szerinte - nem engednék visszatérni hazájába.

December 10-én, Alfred Nobel halálának évfordulóján Gdańskban és Oslóban párhuzamosan zajlanak a nap eseményei: reggel fél tízkor olasz, amerikai, spanyol újságírók részvételével Wałęsa gdański otthonában tart sajtókonferenciát, majd egy órakor gyóntatópapja, Jankowski atya plébániai dolgozósobájában nyugati tévétársaságok stábjainak nyilatkozik. Ide érkezik gratuláló levelekkel két munkás Poznańból és három varsói orvostanhallgató. Este fél hétkor a Szt. Brigitta-templomban kétezer hívő, Wałęsa és több nyugati diplomata jelenlétében Jankowski hálamisét celebrál a Nobel-díjas lengyelek üdvösségéért - pro memoria: Marie Curie Skłodowska (1903), Henryk Sienkiewicz (1905), Władysław Reymont (1924), Czesław Miłosz (1980), Lech Wałęsa (1983) -, majd a nyugati tévések kamerái előtt a templomban a különböző országrészekből érkezett Szolidaritás-delegációk virágot nyújtanak át Wałęsának.

Lássuk, mi történik ugyanezen a napon a norvég fővárosban: ott veszi át férje magas elismerését Danuta Wałęsa asszony - akit ekkor az egyik újságíró jókora túlfűtöttséggel, „Lengyelország királynőjének” nevez.

Véletlenül csöppenek az események középpontjába december 12-én. Ezen a napon Wałęsa barátjával, gyóntatópapjával az Oslóból érkező felesége és fia elé megy a varsói repülőtérre. Ugyanoda, tehát az Okięcie nemzetközi repülőtérre tartok magam is, mert azt a kollégát várom, aki fél évvel később utódom lesz a Magyar Rádió varsói tudósítói posztján. Amikor gépünk tekintélyes késése tudakozódásra késztet, megtudom, hogy előbb a Wałęsánéval érkező gépet fogadják, s csak azután a többit... A parkolóból autóm üvegén át, mint egy dokumentumfilm nyersanyagát, nézhetem végig az eseményszámba menő percek: a reptéri csapóajtón kilép Danuta asszony és a kamaszodó fiúcska... a járdán ott várakozik a püspökség fekete autója... mielőtt beszállnak, az asszonyka magasra emeli a Nobel-díj oklevelét magába záró hengeres tokot... Nincsenek sokan; az érkezés hírért nem tették közzé a sajtóban, rádióban..., aki mégis tudta, nem jutott át gondtalanul egy bizonyos zónán... (Máig sem tudom, hogy mehettem be a reptéri parkolóba. Talán mert már megint túl korán érkeztem?)

Az osztrák *Profil* röviddel ezután bizarr, mégis logikus kérdést szegez Wałęsának:

Profil: Lehet, hogy a Nobel-díj helyreállította az önbizalmát, de mit kezd vele? Minket Nyugaton aprólékos részletekkel tájékoztattak a díj odaítéléséről és a felesége, Danuta által mondott beszédéről... A feleségét én láttam a televízióban, ön nem.

Wałęsa: Kapok egy videoszalagot a díj átadásáról készült felvétellel. Lejátszom majd a barátaimnak, és még két évig fogok neki örülni. Eljön mindenki, nézni fogják, sokszorosítják a szalagot.

Ebben az 1984. január elején napvilágot látó bécsi interjúban egy mind a mai napig érvényes kérdés és felelet található:

Profil: El tud képzelni olyan helyzetet, amelyben a Nobel-békedíj tulajdonosa erőszak alkalmazására szólítaná a tömegeket?

Wałęsa: Nem! Én csak az érvek ütköztetésére tudok ösztökélni. A fizikai harc és az erőszak útján való megoldások ellen vagyok. A jobb érveknek kell győzniük, és győznek is!

Friss vonások a fáradt arcon

Könny - tormától

Másfél év múltán, 1983. július 22-én, a Lengyel Népköztársaság nemzeti ünnepén megszüntetik a hadiállapotot. A Szolidaritás ekkor már kilenc hónapja parlamenti határozattal betiltott szervezet. Lech Wałęsa ekkor már nyolc hónapja elhagyta az őt fogva tartó palotát, és immár negyedéve újra a Stocznia villanyszerelője, és - mert most egy kicsit visszacsavarjuk az órát a történelmi időgépen - még csupán fél esztendő múlva kapja meg a Nobel-békedíjat.

Tehát az 1983-as év és Wałęsa. Kezdi már mondogatni, hogy ennek az embernek nincs jelentősége, nincs jövője... Wałęsa a múlté, csakis a múlté. Azért persze történik vele olyasmi is, amitől megint egy-egy sajtóhír, tudósítás főszereplője lesz. Ilyen például az amerikai Christopher Dodd demokratapárti szenátornak augusztus 8-10-i lengyelországi látogatása, amikor a vendég Wałęsával is tárgyal a két ország kapcsolatairól. Augusztus 21-én a szenátor az NBC-tévében kijelenti: „Az Egyesült Államoknak még nem kell visszavonnia a gazdasági szankciókat.” Azt állítja, hogy Wałęsa is ellenzi a szankciók leállítását.

Jóval később, október 11-én már a Nobel-díj utáni egyik sajtókonferenciáján J. Urban a *Los Angeles Times* tudósítójának azt mondja, hogy sem a Nobel-díj, sem egyéb díjak nem változtatnak az események menetén Lengyelországban. Az AP hírügynökség munkatársa - miután Lengyelországban kiadtak egy négy bélyegből álló sorozatot az eddigi Nobel-díjas lengyelek tiszteletére - az iránt érdeklődik, elképzelhető-e, hogy így köszöntik majd az utolsó Nobel-díjast is. A szóvivő igencsak lakonikus válasza: „Kétlem.”

Újra hallat magáról a „magánemberré lefokozott” Wałęsa december 5-én, s másnap, a heti szóvivői konferencián már így kérdezősködik Robert Strybel, az USA lengyel emigráns sajtójának állandó varsói tudósítója: „Miniszter úr, azzal összefüggésben, hogy tegnap Wałęsa úr a nyugati szankciók visszavonását sürgető felhívást tett közzé, mérlegelik-e, hogy az ön kormánya és a Wałęsa személye közti viszonyt módosítják?”

J. Urban válasza: „Nem látom okát ennek. Emlékeztetni óhajtom, hogy Jaruzelski tábornok bányásznap beszédében azt mondta, visszataszítóbbak azok a lengyelek, akik a szankciók ügyében hallgatnak, de leginkább azok, akik támogatják az amerikai restriktókat.”

Az év utolsó, december 20-i sajtóértekezletén is szerepel a betiltott Szolidaritás elnöke a szóvivő egyik témájaként: „A mai Lech Wałęsa már jobbra a nyugati tömegtájékoztató eszközök kreációja... Mivel a nyugati újságírók törekvései ellenére Wałęsa személye Lengyelországban mindinkább feledésbe merül, úgy határoznak, hogy gigantikus propagandatámogatást nyújtanak számára. Nobel-díj! Wałęsa a világ száján! A Nobel-díj Wałęsáné asszony kezében, a Nobel-díjak történetében soha eddig nem látott méretű propagandaparádé volt...”

Ilyen megítéléssel nem áll egyedül a szóvivő. Gdańskból, mintegy városbéli lakótársként is szemlélheti Lech Wałęsa magatartását, közéleti szerepét Stanisław Bejger, aki 1981-ben tengergazdálkodási miniszter, 1982-től a LEMP Politikai Bizottságának póttagja, gdański vajdasági első titkár, így vall a *Ki kicsoda Lengyelországban...* című könyvben:

„- Wałęsa úr szerepe 1980-ban vagy 1981-ben végérvényesen lezárult. Sőt, már az internálásból való visszatérésének sem volt nagyobb jelentősége a »hármasváros« társadalmi-politikai helyzetét illetően. De tulajdonképpen az, hogy elkülönítésének luxuskörülményeiből tért vissza hozzánk, segített nekünk, mert hirtelen kiderült, hogy a dolgozók számottevő tömegei-

nek támogatására ő már nem számíthat. Igaz, Wałęsa úr gyakran intéz felhívásokat, ír alá különféle jelentéseket, leveleket, amiket mások fogalmaznak számára, ha pedig táppénzen van, olykor gombát szed vagy különféle furcsa interjúkat ad a nyugati sajtónak, de összességében az őt nap mint nap látó gdańskiak meggyőződhetnek róla, hogy olyan ember ő, akiről a személyes találkozáskor szertefoszlanak a mítoszok. Wałęsa úr egyszerűen nem az az egyéniség, akit a szocialistaellenes propaganda manipulátorai megalkottak.

- De megkapta a Nobel-díjat.

- Ez a Lengyel Népköztársaság ellen irányuló különös manipuláció volt. Wałęsa urat különböző alakban, változatos alkalmakkor használják fel a velünk szemben álló ellenséges központok. Szükségük van arra, hogy fenntartsanak egy mítoszt, mely szerint ő a lengyel társadalom élén áll a szocialista hatalom elleni lázadásban, hogy ő valamiféle hatalmas ellenzéki mozgalmat vezet, amely nemsokára társadalmi-politikai változást idéz elő Lengyelországban, és átvezeti hazánkat a nyugati demokrácia berkeibe. Ezeknek a lengyelelles központoknak az intenciói túlságosan is átlátszóak ebben a dologban.”

A *Profil* 1984-es januári interjújából már olyasvalami szivárog ki, mintha a Nyugat is - a friss Nobel-díj ellenére - kezdené belátni, bevallani, hogy Wałęsa arcán megjelentek a fáradtság (még nem az öregedés!) első szarkalábai. Nos, az osztrák lap így közelíti ezt a témát:

Profil: Az utóbbi időben a tüntetéseken Bujak nevét gyakrabban skandálják, mint Wałęsát. Ön már elveszítette a vezér szerepét? Féltékeny?

Wałęsa: Nem. Elégedett vagyok, hogy valaki felnő, aki engem követhet. Nem az a fontos, hogy ki áll az élen. Az a fontos, amit a mozgalom megkíván. Boldogan adom át az örökséget, de kényelemszeretetből nem hagyom el a mozgalmat. Nem tekintem magamat a legbölcsebbnek, a legkiválóbbnak, mindazok, akiknek erőteljesebbek az érvei, megkapják a támogatásomat. Kicsiny pont vagyok én. Nem értékelem fel magamat.

A *Profil* hírlapírója arról is faggatja Wałęsát, hogy tud-e még nevetni.

Wałęsa: Természetesen. Az élet most olyan nehéz, hogy nem kell még magunknak is gondot okozni. Még a rengeteg probléma sem képes rontani derűs lelkiállapotomon. Életfilozófiám szerint azért vannak a problémák, hogy megoldjuk őket. Rosszul is érezném magamat, ha nem lenne belőlük ennyi. Az életet le kell élni s nem átszenvedni. Az élet önigazolás. Élni annyi, mint folyton keresgélni és választásra kényszerülni. Hogy itt sikerem van-e, az már egészen más dolog. És hogy abban a korban, amelyben élek, a problémákat helyesen oldom-e meg, az is más dolog. De én megkísérlem! Minden kornak megvannak a maga törvényei és gondjai. Csak a történelem mutatja meg, jól vagy rosszul oldottuk-e meg őket. Amit manapság jónak tartunk, azt holnap, történelmi távlatból nézve rossznak nevezhetjük.

Profil: Előfordul, hogy sír?

Wałęsa: Csak amikor hagymát vágok vagy tormát reszelek.

Urbi et orbi

A lengyel munkásvezető közéleti hattyúdalát komponáló osztrák újság egyik kérdésével már meg is kondítja a lélekharangot.

Profil: Mint munkásvezér, mint politikus, de úgy is, mint a Nobel-békedíj kitüntetettje, ön vereséget szenvedett. Nincs már az ön számára és a lengyel nemzet számára remény és szabadság. Lengyelország már veszve van. Az ön számára csak az emigráció és a lemondás alternatívája maradt.

Wałęsa: Nem! Nem így van, ez túlzottan kényelmes szempont. Olyan ez, mintha egy öt hónapos kisserélethez eltenne egy félkilós súlyt és kijelentené: ezzel sohasem birkózik meg, ezt sohasem emeli fel. Pedig amikor felnő és edzett lesz, könnyedén elbír majd vele. Így kell az életre tekinteni. Engedje meg, hogy még két évig edzzek, aztán majd meglátjuk!

A „tréninghez” a Nobel-díj és még néhány más, keményvalutában is kifejezhető külföldi elismerés mellett a következő kondíciókkal lát hozzá Lech Wałęsa 1983 és 1984 fordulóján: 21 189 zlotys hajógyári villanyszerelői fizetés, 136 négyzetméteres lakás, két gépkocsi, titkárnő, sajtósóvivő, háztartási alkalmazott, testőrsofőr. Gondolom, ezeket az adatokat ismeri a *Profil* munkatársa, amikor megkérdezi Wałęsától: hogy megy a sora egy lengyel átlagmunkásnak?

Wałęsa: Becslésem szerint a lengyelek harmada a szociális minimum alatt él. A legközelebbi áremelés után, mely talán 1984. január végén lesz, a lakosság kétharmada így él majd. Mégsem halunk éhen. Nem tudom majd megvenni a második pár cipőmet. Ebben, ami most a lábamon van, a munkába és onnan haza fogok járni. Templomba is ebben megyek majd. Szőnyeg helyett sima padlóm lesz. Nem lesz háromégős lámpám, csak olyan, amiben egy körte van. Világos, hogy nem kellett ennek bekövetkeznie, ha csak azt vesszük tekintetbe, micsoda szellemi és anyagi tartalékokkal rendelkezik Lengyelország.

Hírcsend következik: varsói tudósítói utolsó fél évemben alig írom le, s nagy ritkán mondom ki a Szolidaritás elnökének nevét. A nyár elején, a közelgő képviselő- és tanácsügyi választásokat megelőző kampányban a „föld alatti” hangok felerősödő hullámai azután újra és újra a felszínre dobják őt. A választás után - 1984. június 19-én - egy Wałęsa-nyilatkozat okán a nemzetközi sajtókonferenciáján a következőket mondja J. Urban: „Az *Agence France Presse* és más nyugati hírügynökségek, sőt számos újság is közölte Lech Wałęsának a választások előtti ünnepélyes nyilatkozatát, amit urbi et orbi közzétett. Idézem a *Washington Post* című napilapot: »Wałęsa a múlt héten úgy nyilatkozott, hogy a választások után felfüggeszti tevékenységét, amivel azt ismerte be, hogy lemond ellenzéki ténykedéséről, ha a választási bojkott nem hoz teljes sikert.« A szó elhangzott. Wałęsa úr kötelezte magát önök előtt, nyugati tudósítók előtt, önök pedig, mint mindig, továbbították olvasóik és hallgatóik százmillióinak azt, amit hallottak. Menjenek hát, és kérdezzék meg, teljesíti-e az önökkel szemben vállalt kötelezettségét, és jegyezzék fel, hogyan bújik ki most is, mint azelőtt már százszor, ígérete alól. Ha pedig századszor is bolondot csinál magukból, kérem, gondolkodjanak el rajta...”

(Csak így, zárójelben jegyzem meg: ez az utolsó keddi Urban-konferencia, amin varsói tudósítóként szolgálhatom a magyar közvéleményt, az utolsó noteszlapom ez, amire itt, a helyszínen felírom Lech Wałęsa nevét.) Két év múlik el, s újra Varsóba utazom, hogy 1986. április 3-án a válság évekről szóló könyvem lapjaira interjút kérjek a minisztertől, J. Urbantól. Az egyik kérdéssel azt tudakolom, be tud-e illeszkedni Wałęsa a konszolidációs folyamatba. Egyáltalán, mi van Wałęsával?

„A Wałęsát övező legenda teljes mértékben szertefoszlott - válaszolja J. Urban. - Félig-meddig megmosolygott személy lett, noha sohasem volt komoly vezető ember, függetlenül attól, hogy határozott ellenségünk ő. Természetesen ismerünk más, komoly, eszes ellenfeleket, de Wałęsát képességei inkább a tüntetéseknek amolyan néptribunájává tették, s mivel már nincsenek tribunok, ez a sajátsága az enyészetbe veszett. Körülbelül két éve mérték nálunk Wałęsa népszerűségét. Nem emlékszem, hogy is szólt pontosan a kérdés: „Bízik-e ön Wałęsában?” Vagy: „Játszhat-e még Wałęsa fontos szerepet?” - mindenesetre a megkérdezettek öt százaléka adott igenlő választ. Úgy vélem, ez az arány ma még kisebb lenne, csak hogy napjainkban senki sem végez ilyen közvélemény-kutatást. A Wałęsa név jobbra mosolyra fakasztja az embereket. Ehhez mi is hozzájárultunk azzal, hogy nem ültettük őt börtönbe, nem vitáztunk vele túlságosan gyakran. Ő maga persze nagyon szeretne mártírrá válni. Mai helyzetéhez őnmaga is jócskán hozzájárult: rendkívül beszédesnek bizonyult, igen könnyen ad inter-

júkat a külföld számára. Ostobaságokat beszél, naponta mást és mást mond, ellentmondásokba keveredik önmagával. Bejelenti, hogy egy hónapon belül szenzációs programot hirdet, aztán ez elmarad. Ez tehát annyit jelent, hogy önmaga munkálkodik népszerűtlenségén. Teszi ezt úgy is például, hogy elegáns, nyugati márkájú gépkocsiján, biztosító kíséretével érkezik munkahelyére, a gdański hajógyárba, ahol most is, mint azelőtt, villanyszerelő. Gyakran van táppénzen, sok gyermeke van, valamelyik gyermek mindig betegeskedik, tehát az év jó részében Wałęsa nem dolgozik, de ezt hivatalosan teszi így. Egyébként, amikor dolgozik, jól dolgozik, nincs kifogás villanyszerelői munkája ellen.”

Úgy vélem ekkor, hogy Lech Wałęsa sorsát ezekkel a táppénzes napokkal és a kifogástalan villanyszerelői teljesítménnyel nincs értelme tovább figyelemmel kísérni. Könyvet írni róla? Ugyan már! Kit érdekel ez az ember?

Szimpatiamutató: tizenhat, tizennyolc, huszonkét százalék

„Úgy ítélem meg, hogy Lengyelországnak az a szerencséje, hogy mindenütt vannak olyan hazafiai, mint Bujak úr, Wałęsa úr és Jaruzelski tábornok. A maga posztján mindegyik betölti a lengyelség őrzőjének történelmi szerepét” - mondja ezt 1988 elején a PRON népfrontmozgalom *Konfrontacje* című újságának a francia Bernard Margueritte, aki meggyőződése szerint Lengyelországot manapság a legkitűnőbbben ismerő külföldi tudósító. Ilyen névsor - Bujak, Wałęsa, Jaruzelski -, közös nevezővel, akárcsak egy évvel korábban is elképzelhetetlen lett volna a hivatalos lengyel sajtó hasábjain. Hogy ez minek köszönhető, arról némi eligazítást ad a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (1988. február 4.) szerzője A. Luks: „Jaruzelski és csapata dilemmáját Lech Wałęsa a jelen cikk szerzőjével 1987. november 18-án folytatott személyes beszélgetés során így jellemezte: ez a csapat rendkívül nyitott a reformgondolatokra, ám dolgukat megnehezíti, hogy a hadiállapotot ők vezették be. Így aztán nehéz saját döntésüket érvényteleníteni. Másként alakultak volna a dolgok, ha egy másik vezetőség rendelte volna el a hadiállapotot, és ismét egy másik számolná fel a következményeit.”

Már-már felébred a gyanúm: Lech Wałęsa megint részt vesz a közéleti szereposztásban... csakhogy elsietett feltevésemben megingat Stanisław Kwiatkowski docens, a varsói CBOS közvélemény-kutató központ igazgatója, akivel február 11-én Budapesten készíték interjút: „Wałęsa a szimpatia tekintetében a társadalom huszonkét százalékát tudhatja magáénak, de az utóbbi időszakban ez a tizenhat-tizennyolc százalékgig esett.”

Mi tagadás, az állítás igazát néhány lengyelországi utamon magam is tapasztalom, mégsem vonom kétségbe A. Luks logikáját. Olvassuk hát tovább az imént idézett frankfurti hírlapíró: „A Szolidaritás-mítosz olyan mélyen ivódott bele a nemzeti tudatba, hogy már aligha lehet egykönnyen eltávolítani onnan... Lech Wałęsa egyedülálló teljesítménynek nevezte azt a tényt, hogy a Szolidaritás nem erőszakkal válaszolt az erőszakra... Wałęsa mérsékelt irányvonalát persze érik támadások a szervezeten belül. Mindazonáltal úgy tűnik, hogy ma is jórészt ő határozza meg a Szolidaritás politikáját. Kérdéses, hogy az állami vezetőség hosszú távon lemondhat-e arról az erőről, amelyben a társadalom politikailag legaktívabb részei képviselik magukat.”

Egy másik idézet már előre veti annak a kudarcnak az árnyékát, ami az 1988-as év második felében a lengyel városok utcáin mind keményebben, mind erőszakosabban fellépő fiatalok részéről éri őt (is). Wałęsának, legalábbis így látszik, az év vége felé, el kell fogadnia azt a valószínű ténnyt, hogy ez a fiatal csapat már nem őt, a mérsékelt ellenzékit, a békés megoldásokat szorgalmazó Nobel-békedíjast választja vezérlő csillagának: „A politikai ellenzék mérete Lengyelországban most sokkal szerényebb és súlypontja áthelyeződött. A »Szabadság és béke« (WiP) nevű mozgalom több száz idealista fiatalból áll, akik környezetvédelmi

elvekért, pacifizmusért és a katonai szolgálat megtagadásának jogáért szállnak síkra... Sajnos nagyon kevés idősebb lengyel lelkesedik a WiP-ért; ...Lech Wałęsa sem volt hajlandó arra, hogy a szervezetet erkölcsileg támogassa: »Én is szolgáltam a hadseregben, ugyanúgy, mint az apám, és ugyanúgy, mint ahogyan minden lengyelnek szolgálnia kellene a hadseregben.«” (Abraham Brumberg: Új ellenzék. - *Europäische Rundschau*, 1988. II. negyedév.)

Veszélyre figyelmeztet M. Rakowski a Szejm társadalmi-gazdasági bizottságának május 6-i ülésén: „Nemegyszer halljuk az utóbbi napokban, hogy mindannak, ami mögöttünk van, talán meg kell ismétlődnie. Talán újra kezdődik nálunk a sztrájkkörforgás, a szüntelen nyugtalanság?” Amikor ezt idézi a *Reporter*, már lezárul az a kéthetes, 1988. április 26-tól május 9-ig tartó sztrájkhullám, ami megrázza az 1980-as robbanások főbb helyszíneit: Gdańsk, Lenin Hajógyár - sztrájk; Krakkó, Nowa Huta Fémmű - sztrájk; Stalowa Wola Fémmű - sztrájk; Rudna szénbánya - sztrájk; Wrocław, Pafawag-vagongyár és Dolmel-gyár - sztrájk. Varsói Egyetem - röpcédulák, tüntetés, sztrájk. (A lengyel lapok néhány jelszót is idéznek: „Le a kommunizmussal!”, „Le Jaltával!”, „Bolsevikokat a hullaházba!”)

Az OBOP közvélemény-kutató intézet e napokban megszondázza a lengyel társadalmat: miként vélekedik az új sztrájkokról? A fővárosban végzett reprezentatív felmérés eredménye: a kérdezettek hatvankét százaléka helyteleníti, huszonöt százaléka helyesli a sztrájkreneszánszot, tizenhárom százaléka nem nyilvánít véleményt.

A nagy tekintélyű Krzysztof Teodor Toeplitz, a *Polityka* publicistája arra a mondásra emlékeztet, hogy ha egy eset kétszer megtörténik, akkor az egyszer tragédia, másszor bohózat lesz. „Az 1980. év sztrájkjai reményt keltettek, mely társadalmi és gazdasági változások igényére mutattak rá, olyan időszakban zajlottak, amikor az egész táboron a sorvadás és a konzervativizmus ömlött széjjel, végezetül azt ígérték, hogy a sztrájkok időszakát a hatékony munka és az új sikerek ideje követi majd. Ám a mostani sztrájkok vagy sztrájkkísérletek bohózatra emlékeztetnek. Nem a reformgyorsítás, hanem a -fékezés jegyében zajlanak, olyan pillanatban, amikor keleti határainkon túl az új gondolkodás és az új cselekvés diadaláért folyik a drámai küzdelem.”

Mintha ezt Lech Wałęsa is tudná, látná, s ahogy közeledik az 1988-as év vége, egyre tisztábban értené... Erre utal mozgása a nyugtalanságok új szlalom pályáján és a nemzeti megegyezés kerekasztala körül.

Új augusztus, nehéz szerep

Mégiscsak igaz lenne: 1988 augusztusában, nyolc év múltán előlről kezdődik minden? Wałęsa megint beleszól a lengyel belpolitikába? Eltűnik a Szolidaritás neve mellől a „betiltott” jelző?

Negyedévnyi szünet következik, a lappangó feszültség három hónapja, ami a tavaszi és a nyári sztrájk sorozatot egymástól elválasztja, aztán augusztus 22-én újra sztrájk indul a Hajógyár területén, persze ekkor Szilézia több bányájában már napok óta áll a munka. Wałęsa támogatja az akciót, mert - mint mondja -, nem kezd vele tárgyalásokat a kormány. A szcczecini kikötő bejárait járművekkel torlaszolja el a sztrájkolók.

Íme a sztrájkkalendárium:

Augusztus 23. - J. Urban véleménye szerint Wałęsa illegális sztrájkot irányít, ezért nehéz párbeszédet kezdeni vele. További munkaleállások: Poznań - Cegielski-művek, Wrocław - Vasúti Járműjavító, Gdańsk - Kikötő, Nowa Huta - Fémmű, Stalowa Wola - Fémmű. Kijárási tilalom Jastrzębie Zdrój bányászvárosban. A LEMP Politikai Bizottságának üléséről kiadott hírügynökségi közleményből: „A súlyos életkörülmények, az indokolt kritizmus és a hata-

lomnak címzett követelések sem szentesítik a törvényszegést.” Egy-két bányában a sztrájk abbamarad.

Augusztus 24. - Újabb bányauzemek dolgozói lépnek munkába. A nyugati újságírók sorra figyelmeztetnek varsói tudósításaikban, kommentárjaikban: a lengyel sztrájkok közvetlenül veszélyeztetik a szovjet peresztrojka sikerét.

Augusztus 26. - Sok helyen tovább tartanak a sztrájkok. Czesław Kiszczak belügyminiszter nyilatkozatban tesz javaslatot olyan kerekasztal-tárgyalás előkészítésére, amelyen különböző társadalmi és szakmai rétegek képviselői vennének részt. Jasna Góra-i (Częstochowa) homiliájában Józef Glemp bíboros az érzelmek lehűtését, a kijózanodást és mindkét oldalon az értelmes cselekvést sürgeti.

Augusztus 27. - Újabb bányában veszik fel a munkát. Ugyanitt hamarosan tűz üt ki.

Augusztus 28. - A kormány megkísérli a tárgyalások megindítását a gdański és a szczecini sztrájkolókkal. Ezen a napon a közvélemény hangulatát méri a CBOS közvélemény-kutató központ azzal a kérdéssel, hogy milyen a lakosság viszonya ezekhez a mostani sztrájkokhoz. Kwiatkowski docens, a központ igazgatója: „...a megkérdezettek negyvenhét százaléka augusztus 28-án a támogatását deklarálta, negyvenegy százalékuk nem támogatta a sztrájkokat, tizenegy százaléknak nem volt véleménye. Meglehetősen általános (hetven százalék) volt az olyan vélemény is, hogy a legutóbbi sztrájkok nem keltenek rokonszenvet Lengyelország és a lengyelek iránt a világban.”

Augusztus 29. - M. Łaskowski ezredes, a Minisztertanács Hadiipari Bizottságának titkára a lengyel tévéhíradóban egyes paramilitáris üzemekre utalva figyelmeztet: „Ezekben a gyárakban nem tolerálható a helyzet a végtelenségig.”

Augusztus 30. - A LEMP KB határozata leszögezi: „A sztrájkszervezők indítékaira való tekintet nélkül destruktív jellegű a tiltakozásnak ez a formája. A sztrájkokkal csak szegénység érhető el, törvénytelenséggel társadalmi kötelékek szakíthatók szét.” A sztrájkoló üzemekben a helyzet változatlan.

Augusztus 31. - Czesław Kiszczak és Lech Wałęsa megbeszélései Varsóban. Megvitatják azokat az elveket, amelyek alapján megkezdődhetne a kerekasztal-megbeszélés a lengyel társadalom eltérő nézeteket valló képviselői között. Gdańskban megemlékeznek az 1980-as augusztusi sztrájkokat lezáró megállapodás aláírásának évfordulójáról. A helyi párt-, tanácsi vezetők és a Stocznia dolgozói virágot helyeznek el a hajógyári munkásemlékműnél. A kormány munkáját ellenőrző parlamenti bizottság ülésén felvetődik a Messner-kormány iránti bizalmatlanság kérdése.

Szeptember 1-jén, mint nyolc esztendeje is, Lech Wałęsa felhívására befejeződnek a tizenegy napja tartó sztrájkok. Igaz, most sokkal nehezebb a dolga: végül is azzal érvel, s ez még hat a sztrájkolókra, hogy a kormányzat hajlandó tárgyalni vele a betiltott Szolidaritás legalizálásának kérdéséről. Több nyugati újság beszámolója közli, hogy a mostani akciókat irányító sztrájkbizottságok képviselői Wałęsával együtt többször kijelentették: „Nincs szabadság Szolidaritás nélkül!”, „Szülessen végre igazi válságellenes megoldás!”

Most persze azt is észre kell venni, hogy ezúttal a régi sztrájkvezérek nem kezdeményeztek, nem irányítottak igazán. Ez már egy új generáció akciója volt. A *L'Espresso* megjegyzi: Wałęsa mozgó szerelvényre ugrott fel. Am ő maga azt vallja; ez nem csak a fiatalok ügye. Sőt, ilyet is mond: „Nem akarok én lenni »a vezető«. Magam is az új Wałęsát keresem... Boldogan köszöntöm majd, amikor itt lesz.”

Mieczysław Rakowski, a LEMP Politikai Bizottságának tagja, KB-titkár szeptember elején a *Der Spiegel*nek ad nyilatkozatot. Egy kérdésre felelve elmondja személyes véleményét is:

„...nem fér hozzá kétség, karizmatikus egyéniség ő, az utóbbi hét esztendőben politikailag vitathatatlanul megérett. Ez már nem ugyanaz a Wałęsa, mint volt 1980-ban vagy 1981-ben. Ellenben változatlanul gyenge oldala, hogy egyik nap így, a másik nap meg amúgy beszél. S ebben, sajnos nem változott.”

A varázsgömb visszatér?

Régi ötletem, hogy megírom mindazokat a meg nem élt élményeket, amelyeket újságíróként terveztem. Mennyi ilyen van! Közöttük tartom számon - könyvem utolsó fejezeteként tervezett - el nem készült 1988-as Wałęsa-interjúmat, amelynek útját jó barátok eredménytelen önzetlenséggel egyengették a Nyíregyháza-Róma-Gdańsk-tengelyen. Pótinterjúhoz, egy izgalmas beszélgetés anyagához azonban mégiscsak hozzájutok két fiatal lengyel kollégám, Piotr Gabriel és Karol Jackowski jóvoltából, akik a *Reporter* munkatársaiként 1988. szeptemberben bejutnak Wałęsához, és az új Gdańsk-Oliwa-i házában beszélgetnek vele. A házigazda tíz percet ígér... fél óra lesz belőle, s a következő interjú születik (teljes terjedelmében, szó szerint adom közre).

- Önök, uraim, 1981. december 13-a óta az első lengyel újságírók a hivatalosan kiadott sajtótól, akik interjút kérve fordulnak hozzám.

- Ez önnek jelent valamit?

- Talán annyit, hogy holnap majd további kollégáik is megjelennek itt.

- Mintha megváltozott volna a személyét körülvevő légkör? Tegnap Varsóban Czesław Kiszczak vezérezredessel tárgyalt. Talán ez is egyik példája e változásoknak. Milyen benyomásokkal távozott erről a megbeszélésről?

- Három óra, nagy dolog - no mert ennyi ideig tartott. Minden olyan ügyet érintettünk, ami az általam irányított mozgalmat, sőt - mint gondolom - valamennyi lengyelt érdekli. Végeredményben a következőképpen összegezhetném: tárgyalás volt ez a következő tárgyalásokról. Többet nem árulhatok el, mert akaratlanul is túl sokat mondanék, az pedig ártana a jövőbeni megbeszéléseknek.

- Következésképpen ez a találkozó megfelelt az ön várakozásának?

- Ki kell mondanom: vagy egy nagy játszma ez, amelyben még egyszer ki akarják cselezni Wałęsát, vagy tényleg a lengyel történelem új fejezetének nyitánya. Remélem, a második feltételezés a helytálló! Hogy végre kezdjük beszórni a bennünket szükségtelenül elválasztó árkokat, úgy, hogy a végeredmény a gazdasági, politikai és társadalmi élet javulását hozza. Minden azon múlik, hogy korunk, melyben élünk, feltételezi-e a pluralizmust.

- Mit ért ön a pluralizmus fogalmán?

- Három alakban jelenik meg előttem: gazdasági, politikai és társadalmi alakzatban. A gazdasági pluralizmus szférájában például alapvető kérdés a szektorok egyenjogúsága: a magán-, a szövetkezeti és az állami szektoré. A gazdasági folyamatokat a piaci mechanizmusoknak kell szabályozniuk. Semmit sem szabad erőltetni, és így igaza is van J. Urbannak, amikor azt mondja, hogy nincs programunk. A piaci önszabályozás állapotában nem is lehet. A programok, a precíz tervek a tervutasításos elosztási rendszer részei, attól pedig igyekszünk eltávolodni, de legalábbis beszélünk róla. A jelen feladata egy olyan rendszer megalkotása, amelyben az embert nem lehet majd utasítani, hogy legyen cipész, és készítsen havonta ötven pár cipőt. Meg kell teremteni a lehetőséget, az általános kereteket, azokat meg az élet és az emberi vállalkozókedv maga korrigálja.

- Vajon a pluralizmus minden egyes lengyel problémára receptet kínál?
- Csak a pluralizmusban látom a haladás és a jobb élet esélyét. Felelős emberként arról kell vitáznunk, hogyan távolodjunk el a be nem vált modelltől, attól, amely ma már nem építhető. Miként szabadulhatnánk meg attól a modelltől, amely bedugult, amely nem hatékony, amelyet át kell alakítani. És miként csináljuk, hogy minél kisebb legyen az anarchia és a szükségtelen civakodás? A pluralista mechanizmusok beindításával minden korlátot le kell rombolnunk.
- Hogyan értelmezi a nemzeti egyetértést?
- Megint csak a pluralizmus beindítását említem, annak egyidejű felidézésével, hogy ez destrukcióvá és anarchiává is alakulhat. Ezért kell korlátokat, zsilipeket, torlaszokat állítani. Léteznie kell egyfajta csoportnak, amely a demokratikus elvekből nem engedve gyorsan és ügyesen eltünteti az összes akadályt.
- Milyennek látja szerepét a nemzeti megegyezés tető alá hozatalában? Például elfogadna-e meghívást az Államtanács elnöke mellett működő Konzultációs Tanácsba, amely a Nemzeti Egyetértés Tanácsává alakulna át?
- Gyakorlati és nem elméleti ember vagyok, tehát mint a gyakorlat embere, mindenekelőtt azt mondanám: annak a pár embernek, akiket minden oldalról jól ismerünk, akiknek rengeteg bölcs mondanivalója van, találkozniuk kell, és meg kell határozniuk a tanács célját és formáját, el kell helyezniük azt a politika rendszerében. Amikor ez megtörténik, maguktól is előkerülnek a vállalkozók. Annyian lesznek, hogy korlátozni kell majd a tanács létszámát. *(Kérem az Olvasót, hasonlítsa majd össze ezt a gondolatot Wałęsa 1988 karácsonya előtti kezdeményezésével, az állampolgári bizottság létrehozásával! - Sz. Sz.)*
- Azzal a feltétellel, hogy az új tanács formális kereteit elég szélesre tárják majd.
- Úgy van. Ha ismertté válik, mire való, mit lehet tenni benne, és milyen tényleges befolyása van az ország sorsára. Akkor aztán helyet látok benne mindenekelőtt azon szakemberek számára, akiknek a saját területükön van mondanivalójuk.
- Ez a Wałęsa vajon már csupán jelkép vagy még mindig tényleges politikai erővel rendelkezik? Élvez-e reális támogatást? Ha igen - miként?
- Semmiféle támogatást nem észlelek. Főleg azért, mert ez nem mérhető. Támogatásra akkor tehetünk szert, ha meghatározott várakozásnak felelünk meg. Akkor, ha például hangosabban kiáltozunk és szebben énekelünk, és az adott pillanatban éppen erre van igény. Ugyanakkor nehéz és keserves vagy egyenesen népszerűtlen és konstruktív ténykedést igénylő dolgokban igen nehéz támogatást szerezni. Noha az 1980-1981-es évekből származó bizalmi mandátumom révén sikerült a mostani gdański sztrájkokat lecsillapítanom, és tárgyalásban vagyok Stalowa Wolával és Jastrzębiével, mégis tartok tőle, hogy ez már utoljára történt meg.
- Akadtak nehézségei, amikor a hajógyáriakat rábírta, hagyják abba sztrájkjukat?
- Hatalmasak. Ugyanis nem hoztam magammal Varsóból semmiféle garanciát. Nem kaptam ilyeneket, és én ezt meg is értem. De nem mindenki így közelíti meg és nem mindenki így értelmezi ezt. Nem mindenki veszi észre, hogy valami változik, valami kezd mozdulni. Hogy mi? - egyelőre nehéz ezt közelebbről meghatározni. Hét év telt el legális tevékenységünk lezárása óta, és mások vagyunk. Mindannyian változtunk. Változik a helyzet, így hát arra is másként kell tekinteni, amihez Varsóban hozzákezdünk. Várni kell. Én megengedhetem magamnak a türelmet. Másrésztől észrevettem, hogy ezt nem mindenki teheti meg, mert nincs hol laknia és anyagilag nem tart ki elsejéig.

- Tehát tényleg olyan nehéz volt véget vetni annak a sztrájknak? Ugyanis a PAP hivatalos közleménye szerint Gdańskban a sztrájkolók, válaszul az ön felhívására, elhagyták a Hajógyárat és a kikötőt is.

- Még egyszer tapasztaltam a saját bőrömön, hogy senki sem lehet próféta a saját hazájában. Életem huszonöt évét adtam ennek a hajógyárnak - igaz, különböző megszakításokkal, leginkább kényszerszünetekkel -, és úgy tűnt, elég ezekre az emberekre ránézni, s röptében felfogják, mire gondolok. Sztrájkot vezettem 1970-ben. Sztrájkot vezettem 1980-ban. Egyedül kitarítottam minden viharban, mialatt körülöttem az emberek egymást váltották. Úgy véltem, elég nyomatékosan bizonyítottam, hogy nem vagyok lefizethető, és nehéz engem megfélemlíteni. Hogy csak az ügy érdekel, nem pedig a karrier. Ugyanakkor ezek a sztrájkoló fiatal hajógyáriak nem tisztelik a tapasztalatot, a semmiből szereznek érdemeket. Nekik csak a konkrétumok számítanak. »Klassz volt Wałęsa apó, de az akkor volt, mi pedig ma élünk, és az ilyen élet nekünk nem tetszik!« - mondják. Ezzel hát melléfogtam. Semmi tisztelet a veteránok iránt! Van saját látomásuk, saját céljuk - és azokat meg akarják valósítani. Ott, ahol azt gondoltam, hogy a legnehezebb lesz, viszonylag könnyedén ment a dolog. A kikötő nem az én erődom, ott mégis elénekelték nekem a »Sto lat!«-ot, méghozzá kétszer. Tartottam a Hajójavítótól is. De ott is felhangzott a »Sto lat!«, igaz, csak egyszer. A Lenin Hajógyárban pedig a legnagyobb erőbedobással sikerült áttörni az érveimmel: hogy még egyszer (a biztosíték hiányában is) megegyezésre kell nyújtani a kezét, mert Lengyelországnak egyetértésre van szüksége. Nem volt ez kellemes ütközet, de úgy ítélt meg, hogy ez a kötelességem. Nehéz velük szót értenem. Ezek a fiatal emberek, akiket annyi gumibotozás ért, akik meg vannak fosztva életperspektívájuktól, már nem az én nemzedékemhez tartoznak. Néha megkísérlem meggyőzni valamiről az idősebb fiamat, aki tizennyolc esztendő, s érti is amit mondok. Ám amikor ő akar nekem valamit megmagyarázni, olyan gondolati lerövidítéseket használ, hogy végül legyint, és azt mondja: »Apu engem nem tud követni.« És ez így igaz. Más az ő gondolkodásmódja. Más utat járt be. Éppen az ilyen fiúknak kell segítenünk, de nem szabad eltúlozni a kioktatást. Az ő cselekvésbeli másságuk, indulatosságuk, determináltságuk korántsem érettségük hiányát kell hogy tükrözze. Sőt, talán épp ellenkezőleg!

- Tanult-e ön valamit az elmúlt hét évben?

- Igen. A kompromisszum még nagyobb szükségességét és valamennyi igazság megértését, de legalább az arra irányuló törekvést. Az építő kompromisszumot, azzal a feltétellel, hogy nem becsapásról, hanem realitások figyelembevételéről van szó, és arról, hogy mindent megfelelően mérlegelünk. Térjünk vissza az 1981-es évhez, vagy inkább ahhoz, ami utána megmaradt a társadalmi tudatban. A Szolidaritás annak idején óriási varázsgömb volt, amelyhez valamennyi társadalmi csoport meghatározott reményeket fűzött. Jókat vagy rosszakat - ezek nem teljesültek. És lehet, hogy abban az időszakban egyszerűen nem is lehetett ez másként. Ám rögtön utána beállt a blokádnak, azt pedig lehet vitatni, hogy helyesen vagy helytelenül. Mivel lehetetlenné vált a legális ténykedés, elméleti viták bontakoztak ki. Az egyik így, a másik úgy, a harmadik amúgy látta a jövőt. Gyakorlatilag ez sehová sem vezetett. E pillanatban kezdenek túlsúlyba kerülni a realisztikusabb hangok, figyelembe véve az országban végbemenő változásokat. Szóltam arról, hogy mások vagyunk. Ez igaz. Talán egy kissé magam is más vagyok, mint hét évvel ezelőtt. De ami az elveket illeti, mindvégig kitartok a magamé mellett.

- Az utóbbi hét évben a sajtó nem bánt önnel kesztyűs kézzel.

- Ennek nincs jelentősége. Számomra csak a megállapodásnak van jelentősége és a tagadás gondolatának. Nem ismeretlen ötlet az, amihez folyton visszatérek - a pluralizmus gondolata ez.

- Véleménye szerint mikor volt a megegyezésre nagyobb az esély, most vagy 1981-ben?

- Volt esélyünk 1981-ben is, bár - ez talán meglepően hangzik - kevesebb, mint manapság. Akkor túlságosan gyengék voltunk a demokrácia művészetében. Egyetlen év alatt vettük át a demokrácia meglehetősen felgyorsított és kényszerűen lerövidített tananyagát, ugyanazt, amit más országok harminc vagy még több év alatt dolgoztak fel. Valóban hosszú idő után most először látom az esélyét, hogy Lengyelországban rövidesen megindulhasson valami bölcs dolog.

- Családi házában beszélgetünk önnel. Nemrégiben költöztek át ide a Zaspá-negyedben levő szövetkezeti lakásból. Lengyelországban a saját tulajdonú ház éppúgy, mint az autó, még mindig az átlagon felüli anyagi státus szimbóluma - és bizonyára még sokáig az is marad. Nem gondolja, hogy ez is nehezíti az ön számára a megértést azzal az ifjabb nemzedékkel, amely e jövőjüket meghatározó javak megszerzésének minimális esélyétől is meg van fosztva?

- A szememre vethetik az emberek, hogy maszekoltam, hogy csendesen megszédtem magamat, s egy ilyen mozgalom elnökeként nem kellett volna ezt tennem. De igazolásul elmondhatom, hogy akartam és kénytelen voltam anyagilag függetlenné válni. Sohasem kezeltem a szervezet pénzeszközeit, erről mindenki tud. Könyvet írtam, és kiadását felajánlottam az egyik állami kiadónak, hogy javítgassam általa nagy létszámú családom anyagi helyzetét. Mivel Lengyelországban nem óhajtották kinyomtatni ezt a könyvet, Nyugaton adtam ki. De a honorárium háromnegyedét így is a szervezet céljaira szántam.

- Hogyan értékeli a hatalom demokráciaalakító ténykedéseit?

- A hatalomnak voltaképpen nincs választási lehetősége. Határozatlanságának ára ugyanakkor mindannyiunkat érint. Félek, nehogy már késő legyen. Nagyon gyorsan kell konkrétumokat tární a fiatal nemzedék elé. Mert, mint már említettem, nekik nem előrejelzések és ígéretek, hanem konkrétumok számítanak.

- Ha egyszer minden egyes nap számít, miért nem élt azzal a tárgyalási ajánlattal, amit Sadowski miniszterelnök-helyettes tett önnek az idei április és május fordulóján? A hiba önben volt?

- Ez hosszú történet. Először is, akkor az volt a benyomásom, hogy a hatalom egyrészt meghívott, másrészt félt; másodszor, magam sem különösen sürgettem a dolgot, hiszen tudtam, hogy nem sokat érünk el.

- Ebből netán az következik, hogy a tárgyalásokhoz szükséges légkör e három hónap alatt ilyen radikális javuláson ment át?

- Nem nekem kell ezt megítélni, de az tény, hogy sor került az első találkozóra.

- Tehát ön úgy látja, hogy a »kerekasztal« meggyógyítja a lengyelországi állapotokat?

- Lehet, hogy vannak a világban olyan országok, amelyek képesek súlyos gazdasági helyzetükből tisztán közgazdasági műveletekkel kiemelkedni. Ez nálunk már nem elegendő. Nálunk egyidejűleg kétféle pluralizmusra is szükség van - gazdaságira és társadalmira. Ez utóbbi nélkül, mely társadalmi szabadságot jelent, mely a ma befagyasztott emberi energia hatalmas potenciálját jelenti, nem mozdulunk ki e helyről. A politikai pluralizmussal még várhatunk.

- Miféle energia lenne az?

- Véleményem szerint például lakosságunk körülbelül tizenöt milliárd dollárt tart a »szalmazsákban«. Ezt nem mobilizálják, ha a magánkezdeményezés előtt továbbra is váltakozva villog a zöld és a piros lámpa, ha nem kapja meg a szabadság biztosítékát érdekeinek és érdekvédelmének kialakítása. Jó kiegészítés lenne az idegen tőke.

- Vajon a kerekasztal-beszélgetésben, ha azon ön is jelen lesz, a Szolidaritás 1981-es szervezeti modelljét fogja erőltetni, vagy ezt a kérdést ön is nyitottnak tekinti?

- Szolidaritásnak lennie kell! Ez az első. Természetesen ez nem jelenti, hogy az 1981-esnek a másolata legyen. A pluralizmus is lehet destruktív, veszélyes, azt pedig el kell kerülni. Ami pedig a szervezetünket illeti, tisztán szakszervezeti funkciót akkor tölthet be, ha teljesebb módon kezd hatni a társadalmi és politikai pluralizmus. Akkor majd nem fognak hozzánk tapadni különféle csoportok, amelyek önmaguk ténykedése számára a legálisan működő szervezetekben, politikai, társadalmi szövetségekben és mindenféle művelődési körökben találnak menedéket. Közös feladatunk a társaságba szerveződés lehetőségeinek megteremtése, szervezetek alapítása, valamint programok terjesztése és ütköztetése. Hadd sűrűlődjanak, hadd marakodjanak! Ha öten hasonló nézeteket vallotok, alapítsatok szövetséget vagy klubot! Ha nem vagytok képesek magatok köré gyűjteni híveitek nagyobb többségét, hamarosan úgyis tönkrementek. Visszatérve a szakszervezetek jövőbeni szervezeti modelljéhez, azt hiszem, érdemes figyelmesen tanulmányozni a nyugatnémet modellt. Minden egyes munkahelyen üzemi tanács működik. A tanácsban ott vannak az üzem területén ténykedő különböző szakszervezetek képviselői, a taglétszámukkal mérhető reális erejük arányában. Az üzemen belül a tanács szolidárisan tevékenykedik, kívül mindegyik szakszervezet önálló politikát folytat. Arról van szó, hogy vita esetén az igazgató egyetlen szakszervezeti képvisellel tárgyalhasson, hogy ne legyen a szakszervezetek között torzsalkodás és egymás kölcsönös kijátszása a kollektíva kárára. További két modell is létezik, amiket ugyancsak figyelembe lehet venni. Az első, az egy üzem-egy szervezet, a másik szerint pedig az egy üzemben tevékenykedő különféle szervezetek az igazgatósággal történő minden egyes találkozás előtt újra kidolgozzák közös álláspontjukat.

- 1980 augusztusában, annak ellenére, hogy a társadalom anyagi kondíciója a mainál kissé jobb volt, a sztrájkokban összehasonlíthatatlanul többen vettek részt, mint ebben az évben. Annyit jelent ez, hogy lakosságunk most jobban megosztott, mint annak idején volt?

- Nem. Ez így nem igaz. Már akkor rájöttem, miről is van szó, amikor a második vagy a harmadik bányában tört ki a sztrájk. A kollektívák politikailag feleszmélt része egyetlen jelszó alatt sztrájkolt: »Nincs szabadság Szolidaritás nélkül!« Úgy értik ők ezt, hogy az ország társadalmi és politikai rendszerében a radikális átalakulás hiánya tehetetlenséget okoz a válságból való kilábalás és az egyéni anyagi helyzetük javítása terén. Ugyanakkor a lakosság hatvan százalékának, sőt még többnek, kutya fülét sem jelent Wałęsa, a pluralizmus és a Szolidaritás. Ők máris, azonnal akarnak jobban élni. Lehetséges lenne hát - tisztán gazdasági követeléseket megfogalmazva - hatalmas sztrájkhullámot kelteni. Ebbe nem mentem bele, mert hiszen nem erről van szó, ezen valamennyien veszítenénk. Gondolom, hogy az általam kiválasztott út helyes volt, s ennek közvetett bizonyítéka a Kiszczak tábornokkal létrejött első találkozó.

- Elégedett hát azzal, ami 1988. augusztus 31-én történt, az augusztusi megállapodások nyolcadik évfordulóján?

- Előre láttam, hogy ez valamikor bekövetkezik. Derűlátásra hangol, hogy a valóság teljes három hónappal megelőzi a prognózisomat. Az olcsó derűlátás persze olyan, mint a könnyű győzelem: könnyen jön és könnyen szertefoszlik.”

Polonéz az asztal körül

Emlékeztetek a néhány oldallal előbb leírt eseményre: 1988. augusztus 26-án - az országszerte még tartó, nehezen kihunyó sztrájkok közepette - Kiszczak vezérezredes, belügyminiszter kormányzati kezdeményezést jelent be: üljenek össze kerekasztal-megbeszélésre a legkülönbözőbb társadalmi, szakmai rétegek, csoportok eltérő nézeteket valló képviselői az új nemzeti egyetértés összekovácsolásának szándékával.

Hetekkel később már a jókora asztal is elkészül, felállítják a Lengyel Tudományos Akadémia Varsó környéki palotájában, fényképét a sajtó, a televízió is bemutatja.

A tánc a „kerekasztal” körül, a Polonéz közelítő-távolodó lépéseit váltva, hol a kormányzat, hol az ellenzék koreográfiáját követve, tart egészen 1989. február első hetéig...

Ami ezekben az 1988-as őszi napokban Lengyelország politikai, közéleti képén éles vonásaival szembeötlik, az a mélységes megosztottság. Jelét adja ez a sztrájk napjaiban is. A Stocznia munkásai közül már nem mindenki tesz eleget fiatalabb társai „Gyertek velünk!” gyülekezésre biztató kiáltásainak úgy, mint korábban, amikor két pártvezetőt is megbuktattak: Władysław Gomułkát 1970-ben, Edward Giereket 1980-ban. (A lengyel párthetilap, a *Polityka* 1988. szeptember 10-i számában ír erről Michael Dobbs, a *Washington Post* munkatársa, akivel az 1980-as forró augusztus napjaiban még együtt is jártunk Gdańsk utcáit, ám nyolc évvel később kettőnk közül sajnos csak neki adatott meg a helyszíni összevetés alkalm.)

A Magyar Rádióban ugyancsak szeptember 10-én hallok egy interjút, melynek egyik eleme sajátos prófécia hordoz. Bronisław Geremek professzor, a Szolidaritás, illetve Lech Wałęsa egyik legfőbb tanácsadója a 168 órának nyilatkozik - többek között - arról, hogy Lengyelország úgymond robbanásveszélyes helyzetbe került... és ha a robbanás bekövetkezik, anti-kommunizmus fogja motiválni vagy kísérni... (Ezt a véleményt a következő két hónap gdański utcai eseményei gazdagon illusztrálják.)

A Szolidaritás egy másik ismert tanácsadója, a Gdańskban élő negyvenegy éves történész, Adam Michnik így ír a *Der Spiegel* (1988. 20. sz.) *A hideg polgárháború* (Der kalte Bürgerkrieg) című cikkében: „Lech Wałęsa, a Szolidaritás elnöke ismét hangsúlyozza önnön szerepét. A szakszervezet, amit ő vezet, nem az összecsapás és nem a forradalom útjára lépett, inkább a kompromisszum, a párbeszéd és a reform szóvivőjeként lépett fel.”

A LEMP központi napilapja, a *Trybuna Ludu* főszerkesztője, Jerzy Majka pontosan ezekben az augusztus végi napokban tartott sajtókonferenciáján arra a kérdésre, hogy lát-e a hatalom tárgyalópartnert Wałęsában, így felel: „Ami Lech Wałęsát illeti, a múltban összefüggéstelen nyilatkozataival és lépéseivel volt dolgunk... Tehát Wałęsa úr úgy mint Wałęsa úr, egyike a meghívottaknak, és csak tőle és a Lengyel Népköztársaság jogrendjét tisztelő szándékától függ, óhajt-e részt venni azon a »kerekasztalon«.”

Nevezetesen az augusztus 31-i nap Varsóban: a belügyminiszter a hadiállapot bevezetése óta másodszor találkozik Wałęsával. (1982 novemberében is Kiszczak tábornok tárgyalt vele házi őrizetében, s a megbeszélés után haza is térhetett Gdańskba...) J. Urban 1988. szeptember 6-i konferenciáján kifejti, hogy a kormányzat Wałęsát változatlanul magánembernek tekinti, de ebben nincs semmi sértő, mert a Szolidaritás elveszítette létezésének törvényes alapját.

A *Reuter* ugyanekkor arról számol be varsói keltezésű táviratában, hogy Wałęsa kijelentette: a betiltott Szolidaritás legalizálása nélkül Lengyelország problémáit nem lehet megoldani. A brit hírügynökség azt is közli, hogy a munkásvezér három nyugati újságíró előtt sztrájkokkal fenyegetőzött arra az esetre, ha a kormány meggátolja a Szolidaritás megfelelő közéleti szerepének kibontakozását. (Visszaköszön a múlt: ezzel a kijelentésével azokat a radikálisokat kívánja megnyugtatni - vélekedik a *Reuter* -, akik a múlt héten árulással vádolták őt, amikor a sztrájkok beszüntetéséért szállt síkra.)

Úgy ítélem meg, hogy most egy lépéssel odébb táncolt a „kerekasztaltól” Wałęsa, pedig az is tény, hogy a Kiszczak-Wałęsa-találkozó óta egyre többen beszélnek Lengyelországban a szakszervezeti pluralizmusról. Érdemes egy pillantást vetni a működő szakszervezet (OPZZ) figyelmet keltő lépéseire is: Alfred Miodowicz, az elnök szeptember 7-én kijelenti, ha a Messner-kormány nem mond le önként, a szakszervezet bojkottálni fogja a vele való munkát,

és minden politikai felelősségtől elhatárolja magát ezzel összefüggésben. Miodowicz sajtó-értekezletén azt is elmondja, hogy hajlandó találkozni Wałęsával.

Újabb kerekasztal-előkészítő megbeszélést tart szeptember 14-én a belügyminiszter és Wałęsa, a magánember. Úgy hírlík, ha ez eredményes lesz, napokon belül érdemi tárgyalások kezdődhetnek. Két nap múlva kiderül, hogy az iménti közelítő lépést egy másik, még ennél is határozottabban előrevivő mozdulat követi: megállapodás születik arról, hogy október közepén leülnek a „kerekasztalhoz”, és megvitatják az ország politikai, gazdasági ügyeit a kormány, a mozgalmak, a szervezetek (a feloszlott Szolidaritás is), valamint az egyház képviselői.

Engedtessek meg egy kis ugrás Európa térképén: Róma. Az OK P lapja, az *Unità* ünnepségén részt vevő Sławomir Tabkowski, a LEMP KB propagandaosztályának vezetőjét valaki arról kérdezi, bejuthat-e Wałęsa a Szejmbe. A lengyel pártmunkás válasza: „Maga Wałęsa nem tanúsított érdeklődést ez iránt, de feltételezhető, ha a párbeszéd folyamata normális és eredményes lesz, akkor a Nemzeti Egyetértés Tanácsában találhatja magát, ebből következően pedig - talán - a Szejmben is, természetesen, ha megválasztanak.”

Őt magát - amint a szeptember 18-i częstochowai nyilatkozatból kiderül - most inkább a szervezet érdekli, s szerinte a Szolidaritás újraengedélyezése „már nagyon közel van”. Ám ennél még sokkal közelebbi egy esemény, melynek előszele mind erőteljesebben fúj: szeptember 19-én a Szejmben benyújtja lemondását a Messner-kabinet, miután elvesztette a társadalom támogatását, s ezáltal nem képes hatékonyan végrehajtani a reformot.

Az új kormányalakítást megelőző várakozás jegyében telnek a következő szélcsendes napok, s mintha feledésbe merülne a kerekasztal-kezdeményezés. Stanisław Ciosek, a PRON (népfront) főtitkára a túlzott várakozástól óv, naiv feltételezésnek nevezi azt, hogy elég lenne visszatérni az 1981-es szakszervezeti formulához. Szerinte modern megoldásokat kell keresni a nemzeti megegyezés eszméjének megvalósítása útján.

Mieczysław Rakowski az új kormányfő - a hírt a Szejm szeptember 27-i üléséről adja ki a PAP. Témánk (helyesebben: alanyunk) szempontjából megjegyzendő, hogy Wałęsa régi tárgyalópartnere alakít most kormányt, fogalmazza programját, tervezi lépéseit.

A Szolidaritás egyik tanácsadója, az 1981-es *Tygodnik Solidarność* volt főszerkesztője, Tadeusz Mazowiecki a főváros délutáni lapjának, az *Express Wieczornynek* (1988. szeptember 30.) fejti ki azon véleményét, hogy magánemberek nem ülhetnek a nemzeti „kerékasztal” mellé, így hát „világosan le kell szögezni, hogy Lech Wałęsa nem „magánember”. A PAP-nek adott nyilatkozatában mintha erre is reagálna Józef Czyrek KB-titkár (október 11.): a kerekasztal-megbeszélések a reformot támogató erők koalícióját hivatottak megteremteni.

Újabb kemény és távolító „tánclépések” tanúja a gdański utca: vasárnaponként - például október 16-án II. János Pál pápává szentelésének évtizedes jubileumán is - rendezavarásokkal végződik a Szt. Brigitta-templom miséje. Fiatalok a centrumban barikádokat emelnek, meg rongálják a középületeket. A krakkói Jagelló Egyetemen, majd a műszaki főiskolán is diákok bojkottálják a honvédelmi oktatást. A szaporodó incidensek, konfliktusok nyomán 23-án a kormányzóvivő arra figyelmeztet: a várható megbeszélések eredményességének az a feltétele, hogy nyugodt légkörben folyhassanak. Igaz, a már-már biztosnak látszó időpontra (október közepe) ekkor már túl vagyunk, de 25-én a biztonságnál is hihetőbb közelségbe kerül a nagy esemény: bejelentik, hogy a kormányzat 1988. október 28-át javasolja a nemzeti kerekasztal-megbeszélés kezdő napjának.

Október 26-án hajnalban útnak indulok Lengyelországba. Ott kell lennem... Helyszíni riportot szeretnék hozni ebbe a könyvbe. Ha minden jól alakul, Wałęsával is találkozhatom... Csakhogy: még ezen a napon újabb szervező-előkészítő tárgyalás zajlik. A Szolidaritás (Wałęsa)

ragaszkodik ahhoz, hogy Jacek Kuroń és Adam Michnik is üljön asztalhoz... Emiatt október 28-án nem jön létre az első megbeszélés...

Pár nappal később a Lengyel Tudományos Akadémia jabłonnai palotájában széjjelszedik a hatalmas asztalt... Hazautazom Lengyelországból... Azóta a Lengyel Rádió híradásait figyelem: mikor hangzik fel a polonéz (= mérsékelt, háromnegyedes ütemű lengyel nemzeti tánc; ebben a definícióban - szorosan vett témánk szempontjából - a *mérsékelt* szón lenne a hangsúly).

Wałęsa lapzártáig

Kedves Olvasó! Ma, amikor a Nobel-békedíjas gdański villanyszerelőnek „menet közben” rajzolom a portréját, közölnöm kell, hogy 1989 februárjában írom könyvem utolsó mondatait. Ami e pillanatig történt Lech Wałęsával, annak minden lényeges eseményét megírtam. Legalábbis azt, amiről tudok.

Olasz kollégám, Oriana Fallaci akár ma is megkérdezhetné azt, ami iránt 1981 elején érdeklődött: „Lech, meddig tart ki Wałęsa?” Persze nem tudom, hogy manapság is úgy válaszolna-e a munkásvezér, mint akkor: „...ha nem ölnek meg, ha minden rendben lesz? Hm, hideg számításból azt mondanám, hogy e pillanattól fogva csak lefelé haladhatok előre, fokról fokra vagy hirtelen. Megmagyarázom, hogy miért. Mert nem vagyok a normális időhöz szokott ember, és képtelen vagyok szabályokhoz, játzmákhoz görnyedni. Mert halálosan fáradt vagyok, és a szívem, a májám, az egészségem tökéletesen lerobbant; mert nem tudom megismételni önmagamot, vagyis nem tudom megismételni azt, amit augusztusban s azóta csináltam. És végezetül: mert ha kupleráj lesz Lengyelországban, a nép egész haragja a fejemre száll. És majd ugyanazok, akik ma tapsolnak engem, akik ma oltárt állítanak számomra, kövel fognak megdobálni. Fenéken rúgnak. Még azt is elfelejtik, hogy a javukért és jó szándéktól vezérelve cselekedtem.”

Hogyan vélekednek Lech Wałęsáról, lépéseiről és pozíciójáról honfitársai? - e kérdésre az 1988-as nyárutón kereste a választ a varsói CBOS-intézet. Dr. Stanisław Kwiatkowski igazgató a *Politykában* október 8-án tárja a nyilvánosság elé a közvélemény-kutatási eredményt: „Az utóbbi időben szűnik iránta a közömbösség, visszatér a feledésből. Pedig még tavaly közömbösen viszonyult hozzá a társadalom egyharmada, most pedig csak minden negyedik lengyel felnőtt viseltetik iránta közönnyel... A Wałęsa iránti rokonszenvet a lakosságnak kb. húsz százaléka vallja, ám harmincnyolc százalék szemében nem népszerű, s huszonhat százaléknak közömbös. A Szolidaritás volt tagjainak csak körülbelül harminchét százaléka viszonyul pozitívan egykori elnökéhez. Azok, akik szimpatizálnak vele, leginkább huszonöt év alatti személyek, értelmiségiek, tanulók, szakmunkások, valamint a kereskedelem és a szolgáltatóágazat dolgozói. Ellenszenvet a leggyakrabban a hatvan éven felüliek, a nyugdíjasok, a nem dolgozó nők, a középszintű műszaki és szellemi irányításban dolgozó nők táplálnak iránta.”

A közvélemény-kutató központ főnöke az augusztus végi adatokból arra is következtet, hogy „a társadalom tekintélyes hányada Wałęsát és a körülötte tömörülő embereket közös nevezőre hozza a mai politikai realitások ellenfeleivel... Noha látják az emberek a reform iránti igényt, Wałęsa és a Szolidaritás egész káderállományának radikalizmusa félelmet kelt bennük. Az ilyenfajta politikai tevékenység iránt a társadalom nagy többsége tartózkodást mutat.”

Vélemények, több-kevesebb hitelt érdemlő feltevések ezek. Nem venném a bátorságot, hogy Wałęsát tévedhetetlenül „katalogizáljam”, hogy például radikálisnak nevezzem, hogy a mai Wałęsára a régi, ismerős Wałęsa vonásaiból következtessék. Hiszem továbbra is: az eseményekben felbukkanó, a történeket (történelmet) alakító emberről maguk az események mondanak a legtöbbet.

„Az év végéig felszámolják a gdański Lenin Hajógyárat, amely az utóbbi időben sokkal kevésbé hajóiról, mint inkább arról volt híres, hogy a legkülönbébb gazdasági és politikai sztrájkok tűzfészkeként működött” - jelenti Varsóból az MTI még 1988. október 31-én. Megtudjuk azt is, hogy a Rakowski-kormánynak ez a döntése nem politikai, hanem kizárólag

gazdasági alapú elhatározás, meg azt is, hogy a Stocznia tizenegyezer munkását a gdański vajdaságban harmincezer állás várja. Még egy mondat távirati irodánk híréből: „A Hajógyárról hozott mostani döntés az első komoly lépés az évek óta hirdetett változás, a rendkívül nagy energia- és anyagigényes, általában veszteséges ágazatok visszaszorításának irányában.”

A Katowicében megjelenő képes hetilap, a *Panorama* 1988. november 27-i számának Karol Madeja gdański riportjából az első mondatot idézem: „Lenin wasz - stocznia nasza!” (Lenin a tietek - a Hajógyár a mienk!) Ez a jelszó ma már több tüntetésen felhangzik. Lech Wałęsa reagálását egy másik forrásból, a *Reutertől* tudjuk meg ugyanezen a napon: „Lech Wałęsa, a betiltott lengyel Szolidaritás szakszervezet vezetője szerint a varsói kormány nem gazdasági, hanem politikai okokból szándékozik bezáratni a gdański Lenin Hajógyárat, azért, mert »ez az üzem a Szolidaritás bölcsője«. Hétfőn, röviddel a gyár tervezett bezárásáról szóló hivatalos bejelentés után Wałęsa nyugati hírügynökségeknek nyilatkozva közölte, hogy a Hajógyár többi dolgozójával együtt »harcolni fog a gyár fennmaradásáért, és ehhez a harchoz megpróbálja elnyerni más üzemek dolgozóinak a támogatását is«. Wałęsa úgy vélekedett, hogy a Rakowski-kormány döntése ellentétes a nemzeti közmegegyezés eszméjével, akadályozza a nemzeti kerekasztal-megbeszélések létrejöttét, és újabb belpolitikai konfliktushoz vezet.”

Ismét a kormány lép: J. Urban nyilatkozik a tévében november 2-án este. Arról szól, hogy az ellenzék sokallja a programokat, kevesli a cselekvést, s ebben van is igazság, ám ha konkrét lépés történik, azokkal szembeszáll. „A reform nem mehet végbe akadálytalanul, konfliktusmentesen.” Rakowski miniszterelnök felhatalmazásával azt is közli, hogy a kormány ismételten sürgeti a kerekasztal-megbeszélést, s a belügyminiszter fel fogja kérni Wałęsát, együttesen hárítsák el az akadályokat a megbeszélések útjából.

Varsó magas rangú vendéget vár: többszöri halasztás után, november elején, Margaret Thatcher brit miniszterelnök érkezik. A látogatás alkalmából a *The Guardiannak* nyilatkozik Wojciech Jaruzelski, a LEMP KB első titkára, az Államtanács elnöke. Itt olvasható, hogy a Szolidaritással kapcsolatos kormányzati álláspont nem változott. Hella Pick, a brit lap diplomáciai főmunkatársa (a nyolcvanas évek első felében varsói tudósítótársam) egyik kérdésére a következő választ kapja a lengyel államférfitől: „Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy Nyugaton érdeklődést tanúsítanak bizonyos lengyel személyiségek és csoportok iránt. De már megbocsásson szarkasztikus megjegyzésemért, időnként szürrealisztikusnak tűnik, amikor a saját szakszervezeteik iránt barátságosnak aligha minősíthető politikusok követelik, hogy Lengyelország olyan jogokat biztosítson, amelyek ellen ők maguk, saját hazájukban, harcot folytattak.” (MTI-jelentés)

Azután a látogatás harmadik napján, november 4-én reggel Margaret Thatcher asszony megérkezik Gdańskba. Előbb a Westerplattén, a második világháború első csatájának helyszínén, Jaruzelski társaságában, virágot helyez el a hősi emlékműre. Városnézés következik, s a brit miniszterelnök a Hotel Heweliuszban találkozik Lech Wałęsával és Jankowski lelkésszel, majd együtt látogatnak el a Szt. Brigitta-templomba s a parókiára.

Amint a magas rangú vendég elutazik, Wałęsa bejelenti, hajlandó találkozni a belügyminiszterrel, hogy a kerekasztal-megbeszélés előkészítéséről tárgyaljanak, de azt is megjegyzi, hogy a Hajógyár bezárása esetén sztrájkkészültséget rendel el, majd egy héttel később meghirdeti az általános sztrájkot. Azután mégis győzedelmeskedik a megfontoltság: november 8-i hajógyári tömeggyűlésén több ezer munkás előtt Wałęsa mégsem szólít sztrájkra. Tiltakozó levelet küldenek a Stocznia bezáratási szándéka miatt az alkotmánybírósághoz. J. Urban pedig újra elmondja a keddi nemzetközi sajtókonferencián, hogy a kormány döntése végleges a Hajógyár felszámolásáról. November 9-én Varsóban ezer egyetemi hallgató nagygyűlésen terjeszti elő követelését: ne számolják fel a Hajógyárat.

Úgy hírlik, Wałęsa pozíciója erőteljesen inog a Szolidaritás szülővárosában. Igaz, hogy az országos kiterjedéssel fenyegető hajógyári sztrájkot már megint leállítja, de vannak kisebb vadsztrájkok, például a Hajójavítóban, ahol az általa teremtet, vezérelt Szolidaritás új, fiatal (illegális) aktivistái már „kétfrontos harcot” indítanak: az egyik arcvonala a hatalom, a másik Wałęsa ellen fordul.

Igen jól jellemzi a helyzetet K. Nyirő József helyszíni tudósításának néhány sora, mely a *Nép-szabadság*, 1988. november 11-i számában jelent meg: „...a sztrájk Wałęsa detronizálása is, ami egyébként már ősz óta a levegőben lóg. Ma már ugyanis nem az a generáció a hangadó, amely a nyolcvanas évek elején volt. S a legújabbak mind a mai napig nem bocsátják meg Wałęsának, hogy szeptemberben ő volt az, aki leállította a sztrájkokat. Beszélik, hogy szeptemberben, amikor Wałęsa visszatért Gdańskba Sziléziából - ahol az utolsó sztrájknak véget vetett - szülővárosában nem a legbarátságosabb fogadtatásban részesült.”

A PAP jelentése újra a lengyel fiatalok bizonyos csoportjainak radikalizálódásáról számol be: november 12-én és 13-án több városban megkísérik megzavarni a Lengyelország függetlenségének hetvenedik évfordulója alkalmából tartott ünnepségeket. Államellenes jelszavakat kiáltoznak, pusztító cselekedetekre ragadtatják magukat. A helyszínek: Varsó, Gdańsk, Krakkó, Wrocław.

Keményedik az álláspont a hatalom, pontosabban a kormányzat részéről is. Ez M. Rakowski-nak az osztrák televízió számára november 23-án adott nyilatkozatából derül ki: a lengyel kormányfő szükségesnek minősíti a politikai pluralizmust, egyidejűleg elképzelhetetlennek tartja a betiltott Szolidaritás ismételt törvényesítését, tehát a Wałęsa és hívei által értelmezett szakszervezeti pluralizmust.

Ezt mondja Bécsben Rakowski, és mert néha a szemlélő azt hihetne, hogy az új lengyel kormányfő az árral szemben úszik (a Hajógyár bezáratása), hasznos lehet a már többször idézett CBOS-közüvélemény-kutatás egy újabb részletének elemzése:

„- Vizsgálta-e a közvélemény-kutató intézet a Szolidaritás megújításának követelését támogatók arányát?

- Igen. Ez sűríti a legtöbb ellentmondást. Augusztus végén túlsúlyban voltak az olyan hangok, melyek szerint ez irreális (negyvenhét százalék) és helytelen (negyvenhárom százalék) követelés. Majdnem minden negyedik megkérdezett úgy felelt erre a kérdésre, hogy »nehéz megmondani«. A különféle kérdőíveken csaknem minden negyedik lengyel felnőtt közli, hogy ő tagja volt a Szolidaritásnak a hadiállapot előtt. Az idők folyamán ez a csoport megfogyatkozott, ám nőtt azoknak a száma, akik állították, hogy semmilyen szakszervezethez nem tartoztak. Ez most a lakosság ötvenhét százalékát teszi ki.”

November utolsó harmadában megújulnak a kerekasztal-előkészítő megbeszélések. Kilátásba helyezik, hogy Wałęsa és Alfred Miodowicz, az OPZZ szakszervezeti szövetség elnöke a Lengyel Televízió kamerái előtt élőadásban vitázik majd, de ezt is, mint a „Kerekasztal” ügyét, alááshatja, hogy Wałęsa továbbra is erősen ragaszkodik a két szélsőségesnek minősített tanácsadó, A. Michnik és J. Kuroń részvételéhez.

Új feszültséget szít november utolsó vasárnapja, miután híveinek kétezres csapata előtt a Szt. Brigitta-templom kertjében Wałęsa kijelenti: „Kenyértörésre kell vinni a dolgot, a szocialista rendszernek nincs jövője.” A PAP-hírügynökség emlékeztet: olyan hangulata van ennek, mint az 1981-es radomi Szolidaritás-tanácskozásnak, amely a hadiállapot bevezetését előzte meg. A tömeg ilyen jelszavakat kiált: „Máglyára a kommunistákkal!”, „Le a kommunizmussal!”, „Szabadságot Lengyelországnak!”

A legtöbb november 30-án keltezett varsói tudósítás ezzel a bevezetővel kezdődik: „Hosszas huzavona után... jó légkörben...” Valóban, videofelvételről utólag végignézve magam is ilyennek ítélem meg a Miodowicz-Wałęsa-tévévitát. A látott-hallott negyven perc a rossz előjelek dacára a politikai kultúra reneszánszát ígéri, de - e könyv szerzőjeként - nem léptethetem elő magam a vitapartnerek kritikusaként, nem kívánom megítélni, kettőjük közül ki volt a jobb, hatásosabb, rokonszenvesebb. Legyen ez a lengyel lakosság „magánügye”. Ami persze a lengyel nemzet sorsáért aggódó idegen számára mégsem lehet közömbös: talán egy lépés (kis lépés) újra közelebb vitte az ország népét az egyetértés ekkor még darabokra szedett, de még nem romokban heverő asztalához.

December 10. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát negyven éve írták alá. François Mitterrand elnök meghívására Párizs díszvendégei: Andrej Szaharov, Lech Wałęsa, Elie Wiesel és Hortensia Allende. Nevük - amint Mitterrand beszédében rámutat - „azonosult az önkény, a türelmetlenség, az elnyomás, a jogfosztottság, a népszuverenitás megtagadása elleni harccal”.

A lengyel tévéhíradó után ezen az estén Mieczysław Rakowski miniszterelnök a gondok megoldásához a lakosság bizalmát kéri, óva int a karácsony előtti felesleges felvásárlásoktól. Újra megerősíti, hogy ő is híve a közmegegyezésnek, tehát a kerekasztal-megbeszélésnek. Rakowski ezután a nyugatnémet *Die Welt*nek is nyilatkozik: Lengyelország a pluralizmus felé halad. Elképzelhető, hogy a jövőben lesznek ellenzéki pártok Lengyelországban... a Szolidaritás nélkül.

December 13. A hadiállapot bevezetésének hetedik évfordulóján több lengyel városban tüntetnek. A főváros és a sziléziai Wrocław utcáin, terein a Solidarność Walcząca (Harcoló Szolidaritás) zászlai alatt fiatalok kommunistaellenes jelszavakat kiáltoznak, rátámadnak a karhatalmi egységekre.

Délben az Interpress varsói sajtóklubjában J. Urban a sajtókonferencián megdicséri Lech Wałęsát, akinek Párizsban tett nyilatkozatai úgymond a megegyezés óhaját érzékeltetik. A szóvivő a kormány hasonló szándékáról szól.

December 17. Wałęsa kijelenti, hogy szívesen vállalkozik Miodowicz OPZZ-elnökkel újabb tévévitára. Íme, egy magyar vonatkozású hír: a Tudományos Dolgozók Demokratikus Szakszervezetének első küldöttgyűlését táviratban köszönti Wałęsa.

A lengyel lapok nyilvánosságra hozzák a LEMP Politikai Bizottságának téziseit: ebben olyan önálló lengyel szocialista modell mielőbbi kidolgozását, majd megvalósítását tűzik ki célul, amelynek alapja a pluralizmus, a szocialista parlamenti demokrácia, az állampolgári önszerveződés, az egyén szabadsága, az emberi jogok tiszteletben tartása és a hatalom központosított sztálini modelljének végérvényes felszámolása. A dokumentum a párt és az ellenzék viszonyának meghatározására is vállalkozik: a LEMP célja, hogy a konstruktív ellenzék közreműködésével alakuljon meg a *Nemzeti Közmegegyezés Tanácsa*. A kerekasztal-megbeszélések megindításának persze továbbra is feltétele a konstruktív ellenzék nyílt elkülönülése a szocialista rend lényegét, az ország nemzetközi kötelezettségeit támadó szélsőségesektől.

December 18. Wałęsa körül ezen a vasárnapon sok ismert értelmiségi, alkotó (köztük Andrzej Wajda), ellenzéki személy létrehozta az *Állandó Állampolgári Bizottságot*. Két nappal később J. Urban kormányzóvivő korainak véli e tény kommentálását, értékelését, azt mondja, hogy e szervezet megítélése attól függ, hogy a jövőben a közmegegyezést vagy az ellenzéki különállást szolgálja-e.

December 20-21. Tanácskozik a LEMP Központi Bizottsága. A második napon Jaruzelski első titkár váratlan javaslatára a további vitát és a politikai reformokról szóló határozathozatalt 1989. január 10-e utánra napolják el. Rakowski, a Politikai Bizottság tagja, miniszter-

elnök a plénum vitájában nem tartja kizártnak, hogy a kerekasztal-tárgyalásokon majd megállapodásra lehet jutni a szakszervezeti pluralizmusról is, továbbá a mind több együttműködési szándékot mutató Wałęsával is.

December 22. A Szejm ülésén is határozott reformszándékok körvonalazódnak: a piaci mechanizmus erősítése, a jegyrendszer megszüntetése a kormányzat gazdaságpolitikai szándékait jól példázó egyik cél.

Az 1988-as karácsony körüli hétköznapi elhangzó hírmagyarázatok - a lengyel lapokban csakúgy, mint a világsajtó hasábjain - azt a tényt emelik ki, hogy Pożoga belügyminiszter-helyettes továbbra is bizalmatlan az ellenzék iránt: szerinte a radikális körök az évtized eleji forgatókönyvet megismételve rendszerváltoztatásra törnek, s a döntő ütközetet 1989 tavaszára tervezik. Véleménye a központi bizottsági ülés „első felvonásában” hangzik el.

Utána - mint az esztendőfordulókon általában - a szélsőségesek és a realista közép is egyfajta hallgatólagos egyezsége jut. Beáll a közéleti szélcsend; politikai szilencium köszönti az 1989-es évet.

Az esztendő első hetének végén a *Polityka* első számában teljesoldalas Wałęsa-interjú lát napvilágot. Ez pedig kimondatlanul is hozzászól a párt felső régióiban dúló igen éles vitához: új gondolati adalékokat kínál a LEMP KB-ülés két „felvonása” közti szünetben. A párt hetilapjának két munkatársa beszélget a betiltott Szolidaritás elnökével. Az interjú címe: „Ezért kell megegyeznünk...” A leglényegesebb részleteket a következőkben idézem:

- December 13-ára esett a szükségállapot bevezetésének hetedik évfordulója. Másnap J. Urban miniszter sajtókonferenciáján kijelentette, hogy „...majdnem mindennel egyetért, amit Lech Wałęsa Párizsban mondott.” Ugye elismeri, hogy ez szinte hihetetlenül hangzott? Hogyan értékeli J. Urban miniszter bókjait?

- Ő dicsért engem, én meg bizony neheztelek rá. Ha valaki azt hiszi, hogy leválaszthat, elszigetelhet engem a Szolidaritástól, szörnyű hibát követ el. Csak az idejét pazarolja, és magára haragít bennünket. Az ilyen bomlasztás nagymérvű anarchiához és a helyzet feletti uralom elvesztéséhez vezethet. Aki engem rossz szándéktól vezérelve dicsérne, mindannyiunk ellen cselekedne, no persze, ha ebben az egészben nem lenne csalárdság, oké, ám legyen. Szerintem a magunk szennyését itthon kell mosnunk. Külföldön én talán ezért is beszélek kissé másképpen. Szóval moderálom magamat.

- Nemrégiben az ön tévétalálkozóját Alfred Miodowiczcsal húszmilliónál több lengyel nézte. Milyennek értékeli e találkozót? Elégedett vele?

- Azon a napon épp rosszul éreztem magam, betegen érkeztem a televízióba. De talán jobb is, hogy olyan nyugodt voltam, és nélkülöztem kissé normálisabb reflexeimet. Nem a harc vagy a győzelem szemszögéből értékelem nagyon jónak ezt a találkozót. Ennek most valamit elő kell segítenie; ennek a Lengyelországban tapasztalt és manapság is meglevő sorvadásnak meg kell szűnnie, mert ezen valamennyien csak veszíthetünk. Hiszem, hogy ettől a találkozótól fogva történnie kell valaminek. Mozdulatlanságunkban ez a vita egyfajta fuvallatot hozott, egy kis szelet csaltunk a vitorlákba.

- Pár hete, talán a „kerékasztal” ürügyén, ön ezt mondta: vagy egy nagy játszma ez, amelyben ki akarják manőverezni Wałęsát, vagy a lengyel történelem új fejezetének nyitánya. Ma mit gondol: játszma ez, vagy tényleg új szakasz lenne?

- Még akkor is, ha ez csak játszma, pozitív hatásokat kelt. Egy kicsit, minimális mértékben, kifelé lábalunk a sorvadásból. Meggyőződésem, hogy egy bizonyos új szakasz nyílik, bár még nincs kézzelfogható hatása, egyelőre csak esélyek vannak.

- Térjünk át a Szolidaritásra. Mi ma a Szolidaritás? Mozgalom, szervezet, nézetek gyűjtőfogalma?

- 1982-ben, miután néhányan kiszabadultunk az internálásból, elbeszélgettünk egymással. Az internálás idején különféle dolgokon gondolkodtam, de nem tudtam, igazam van-e. Megkérdeztem hát tőlük: most aztán milyen koncepciót válasszunk? Olyan egységre törekedjünk-e, mint amilyen 1981-ben volt, vagy egy másféle koncepciót fogadjunk el: amaz már történelem, most pedig célozzuk meg a pluralizmust? Annak idején én három vagy négy panelről beszéltem - politikai, társadalmi, gazdasági, jogi panelekről -, amelyek keretei között a pluralizmusért kell küzdenünk. Ám amikor kiderült, hogy a számunkra oly fontos gazdasági pluralizmus nem válik be, kezdtek előtérbe kerülni a politikai pluralizmus hangsúlyai; valamilyen politikai pártok vagy ilyesmik. Nos, tehát ma a Szolidaritás továbbra is olyan reform, amelynek több oldala van...

- Reformsegítő mozgalom?

- Igen. Olyan széles körű mozgalom, hogy még a hatalomnak is helye van benne. A fő vonala szakszervezeti jellegű és az is marad. A Szolidaritás üzemi bizottságokat, regionális szervezeteket, újságokat és kiadókat, országos végrehajtó bizottságot jelent. De mindenekelőtt emberekről van szó, akik önmagukat tekintik a Szolidaritásnak. Lehet, hogy egyesek már bele sem férnek, s átlépnek azokba a különféle politikai klubokba. Ők persze változatlanul a Szolidaritás gyermekeinek érzik magukat. A Szolidaritás törekvéseiből pluralisztikus irányzatok alakulnak ki - szakszervezetiek, gazdaságiak, politikaiak -, és meg kell adni szervezeti létük és programmegvalósító munkájuk esélyeit.

- Csak részben válaszolt a kérdésünkre: mi is manapság a Szolidaritás? Üzemi szakszervezeti bizottság lenne, avagy egy „reformpárti mozgalom” szimpatizánsait jelentené, netán olyan szimbólum, mely különféle ellenzéki csoportokat kapcsol össze...?

- A kormány úgy is mondhatja, hogy a Szolidaritás nem egyéb, mint a hatalom elleni harc vagy az anarchia veszélye. És igaza van. Valaki más meg azt mondja, hogy harc a reformért. És úgyszintén igaza van. Számomra olyan küzdelmet jelent, amely megújításra kényszeríti a hatalmat, több irányból indított, s nem egy helyszínen folyó harc, mint azelőtt volt, hanem bizonyos társaságokból, klubokból, gazdasági mozgalmakból, na és a fő állásból, a szakszervezetekből vezérelt harc ez.

- Thatcher elnökhelyettes nemrégiben mondta, hogy a Szolidaritás nem annyira szakszervezet, mint inkább az ellenzék magja.

- Nem, ez nem egyéb, mint a reformokhoz, egy másféle Lengyelországhoz vezető többféle út. Ezek egyike sem Szolidaritás - ez mind együttvéve a Szolidaritás. A jövőben ezen a néven talán csak egy szakszervezet marad fenn, a többi szakszervezetnek és irányzatnak csak a szolidaritási családfája marad.

- Vagyis ebből az következik, hogy ön egyetért ama hivatalos vagy félhivatalos koncepcióval, miszerint a Szolidaritásnak jobbat tenne, ha elhatárolódna azoktól a politikai köröktől, pártformációktól stb., amelyek a szakszervezetekből elvinnék a főleg politikai beállítottságú embereket, s a szakszervezeteknek azt hagynák meg, ami szakszervezeti?

- Gyanítom, ha a hatalom ilyen koncepciót terjeszt, akkor meg akarja fosztani a szakszervezeteket az értelmüktől. Azután meg csak vitatkozzassanak a politikai pártokban, klubocskákban, ilyen-olyan csoportokban. Oszd meg és uralkodj! Mi meg azt mondjuk: nem! Eljutunk oda, de a másik irányból. Előbb létre kell jönnie annak az egyetlen erőnek, amely majd e kisebb szervezetek függetlensége fölött őrököl, és megkönnyíti a létüket. Ám a reform biztosítója, vagyis annak a biztosítója, hogy nem csapnak be minket, egyedül a Szolidaritás lehet. A hata-

lom így gondolja: nem, adjunk csak nekik egy kis helyet a Szejmben, egy miniszterelnök-helyettest, néhány minisztert, akkor majd megosztjuk, legyengítjük őket.

- Ezek szerint a Szolidaritásban szakszervezeti embereknek és szakszervezeten kívülieknek is ott kell lenniük, mindenkinek, aki a hatalom ellen van és védelmet keres vele szemben? Miben különbözik ez az 1981-es modelltől?

- Kérem, uraim! Lengyelországban most rengeteg szervezet van, mi több, létezik három hivatalos párt is. Csakhogy vajon függetlenek-e, felléphetnek-e a Lengyelországot negyven éve irányító hatalom ellen? Ami van, az mind erőtlen, védekezésre képtelen szervezet. Így hát mi, e rendszer gyermekei nem hagyhatjuk, hogy kicselezzenek bennünket. Ez most nem az a „helyzet”, mint ami 1981-ben volt. Egyetértünk: nem tarthatnak folytonosan a sztrájkok, a harcok, szó sem lehet hatalomátvételi kísérletről, erről biztosítékot adhatunk. Mégsem engedhetjük, hogy megosszanak bennünket, nem maradhatunk a függetlenség megőrzését ígérő biztosíték nélkül.

- Ha kívülállóként szemlélnénk a helyzetet, többé-kevésbé ezt látnánk: egyrészt az ön által képviselt mozgalmat, mely attól tart, hogy kicselezik, becsapják, másrészt azt, hogy a hatalom az ország destabilizálásától tart. Vajon megalapozottak ezek a félelmek?

- Igen.

- Kérem, akkor mondja meg, milyen garanciákra van szüksége Lech Wałęsának a „kicselezés” ellen, továbbá ő maga mivel tudná megnyugtatni a hatalmat? Ha kompromisszumot kívánunk kötni, bele kell éreznünk magunkat a másik szempontjaiba is. Hol látja ön a Szolidaritás és a hatalom közti kompromisszum határait?

- Ne tréfáljunk, uraim! Társadalmi mozgalom kívánunk lenni. És hát mi most a hivatalos szakszervezet? Kádereinek kilencvenöt százaléka a párté, Miodowicz úr a párté. Mi ez? Ez a legpolitikusabb szakszervezet, amit életemben láttam. Segíti a hatalmat? Segíti. Ha nekünk ugyanilyen, legfeljebb csak a másik oldalon áltó szakszervezetet kellene csinálnunk, akkor inkább ne tegyük.

- Elnézést, de a kérdés valami másra vonatkozott...

- Jól értem én. Önök, uraim, azt kívánják bizonyítani, hogy én ezt a hatalmat fel akarom falni...

- Nem, ellenkezően, a két fél egyetértéséhez nélkülözhetetlen biztosítékokról tudakozódunk...

- Azt mondják, hogy a destabilizáció fenyeget, ha újra engedélyezik a szakszervezetünket. A hatalom, akarva-akaratlanul, meg fogja adni nekünk ezt a szervezetet! Erővel vagy anélkül, de mi lesz az ára? Számomra ez a kérdés! A tankok sem segítenek, mert egyszer már nem segítettek. Nem engedi az ifjúság. A farkuk alá gyújt, méghozzá hamarosan. Lengyelországnak sürgős egyetértésre van szüksége. A garanciák is szükségesek. Csakhogy róluk nem fogunk nyilvánosan tárgyalni. Néhány olyan pasas asztal melletti tárgyalása lesz, akik értik, hogy így nem lehet tovább kormányozni. Ismétlem - az OPZZ politizál, s mi is azt tesszük majd. Ők legfeljebb akarják is, mi meg nem. Sőt, mi rendbe akarjuk hozni a dolgokat. A politikai irányzatok pedig, ha úgy kívánják, határolják el magukat, no persze a függetlenség és nem a függőség elve alapján. Az pedig, hogy mi elzavarjuk a kommunistákat, nem igaz, sőt, jobban tudnak majd kormányozni, méghozzá világosan olvasható törvények jóvoltából. Segíthetnénk mi a hatalomnak, hogy jól kormányozzon és legyen is mit kormányoznia. Csakhogy ezt nem óhajtja, mert egy régi stílushoz szokott hozzá, és neki így is jó. Értem én mindkét oldal aggodalmát. Mit tehetünk? Valamennyien bölcsőbbek lettünk a hét esztendővel. Most sokkal kedvezőbben alakulnak a nemzetközi viszonyok. Lényeges változások mennek végbe más országokban, főként a Szovjetunióban. Beszéltem róla Andrej Szaharov professzorral

Párizsban. Moszkvában is úgy érzik, hogy el kell távolodni a sztálini modelltől, hogy szakítani kell vele. A totalitárius szervezetet a pluralizmusnak kell felváltania. Hasonló véleményt Lengyelországban is hallottunk az utóbbi időben a legfelsőbb szószékről. Ez reményt ébreszt bennünk, hogy a kormányzó csapatban túlsúlyba kerülnek a reformista erők. Erre vár a lengyel társadalom, de az idő egyre kevesebb. A Szolidaritás szakadatlanul ismételteti, hogy készen áll válságellenes paktumot létrehozni a reform érdekében. Értékeljük a hatalom képviselőinek némely nyilatkozatában a hangszín és a nyelvezet változását. De ez nem elegendő... Túlságosan sok volt már az ígéret. Világos reformprogramra, a sztálinizmustól az élet minden területét mentesítő programra van szükség. Az embereknek el kell hinniük, hogy mindennap ők a gazdái saját otthonuknak. Más országokban is előkerültek az ugyanúgy gondolkodó emberek. Miért ne lennének itt, a lengyel pártban is?

- Kérem, uram, ön az imént azt mondta, kerülni kell a konfliktust, csökkenteni kell a költséget, és így tovább. Mi nem azért vagyunk itt, hogy a hatalom álláspontját képviseljük. De önnek figyelembe kell vennie ezt a félelmet, a sérelmeket, a másik fél nézeteit is. Miként a hatalomnak is tekintetbe kell vennie a Szolidaritás aggodalmát és sérelmeit. Ezért még egyszer megkérdezzük önt a nélkülözhetetlen garanciákról, hogy tető alá lehessen hozni a meg egyezést.

- De hiszen már annak idején, a hadiállapot bevezetése előtt is megadtuk a garanciát. Mindazok a garanciák a szakszervezet struktúrájából, szervezeti jellegéből, a törvényből fakadnak majd. Készen állunk egy tisztességes kompromisszumra. Persze nem beszélek róla a *Politykának*, mivel az egy hivatalos tárgyalás témája lehet majd. Biztosítékok? Megnyugtató: nem fenyegetjük mi ezt a hatalmat, ezt az apparátust. Nincs sem másik pártunk, sem olyan csoportunk, amely átvinné a hatalmat. És a pártnak bőven van ideje, hogy másként állítsa be magát, és pedig evolúciós úton. Ugyanakkor veszély fenyegeti, mégpedig forradalmi úton. Amiatt, hogy ha velünk nem jut megegyezésre, ha közös erővel nem találjuk meg számára és számunkra a helyet, akkor az fenyegető veszélyt jelent majd a párt számára is, de talán a mi számunkra is. Jobb most, a nyugalom idején megegyezni, mint verekedések után. Többet lehet nyerni. És a pártot is könnyebb igazgatni, ha ismert, hol az őt megillető hely. Lengyelországban mindenkinek kell hogy jusson hely. Minél gyorsabban kiegyezik velünk a párt, annál jobb. Vagy erőmegoldás? De hiszen nem óhajtunk Afganisztánná lenni. Azt mondom, amit 1981-ben is mondtam: találkozunk a reformok útján, mert más kiút nincs.

- Tudja, uram, hogy értelmezhető ez: egyezzünk ki, mert ha nem, akkor odasózunk magunknak...

- Nem, én nem. Én az evolúció embere vagyok. Odasóznak mások, ha látják, hogy én kudarcot vallók. Én ugyanúgy védekezem, mint a hatalom. Együtt képesek vagyunk tenni valamit Lengyelország javáért. Nem akarok forradalmat, meg akarom kímélni magamat, a gyermekeimet...

[...]

- Vajon a Szolidaritás - ahogyan ön tervezi -, azáltal, hogy védelmezi minden egyes csoport érdekeit, az ifjú és az idős bányászokét és a hajóácsokét, nem válik-e a reformok, főként a gazdasági reformok kerékkötőjévé? Ön azt mondja, ez reformpárti mozgalom, ám a reformok sok embert veszélybe sodornak, ők pedig a szakszervezeteknél keresik támaszukat.

- Igen, a szakszervezeteket úgy kell vezérelni, hogy ne pusztítsák a gazdaságot. Meg kell alkotni a sztrájkmentes konfliktusfeloldás szabályait. A szervezetnek a lehető legtöbbet kell követelnie, de csak annyit, amennyit a számítógép és a logika enged neki. Ahhoz pedig a vállalati gazdálkodásról hiteles adatokra van szüksége. Nem hülyék az emberek, és nem fognak a maguk vesztére tenni.

- Csakhogy a piacgazdálkodást kialakító reform ronthatja a gyengébbek, kevésbé tehetségesek vagy a lustábbak, netán az igényességhez, de nem a saját felelősségvállalásukhoz szokott emberek létfeltételeit. Ők a szakszervezeteknél keresik majd a védelmet.

- Bizonyára így lesz. És a szakszervezeteknek mindenkit meg kell védeniük. De mi azért harcolunk, hogy helyreállítsuk a munka értelmét. Nem dolgozol - nem kapsz!, nem értesz hozzá - a te bajod! Szegénység van is, lesz is. Sajnos. Létezik a társadalmi segítség, ott a hatalmas egyház, a jószívű emberek. Ők nem hagyják, hogy a gyenge elpusztuljon. Gondoskodjon mindenki magáról, mi pedig teremtsük meg a tisztességes és jó kereset feltételeit. Ez van. Ez a legegyszerűbb filozófia.

- Ön gyakorta találkozik munkásokkal. Hogy érzi, közöttük többségben vannak az olyanok, akik inkább kevesebbet, de biztosan akarnak kapni, vagy inkább azok, akik vállalják a kockázatot?

- Gondolom, nem több, mint öt százalékuk véli, hogy „...ahogy volt, úgy volt ebben a rendszerben, de azért nem volt a legrosszabb. Egy kicsit adtak, egy kicsit loptam, és ment valahogyan.” Nálunk nem sok ilyen ember van, és ez jó, mivel léteznek országok, ahol a nyolcvan százalék így gondolkodik. Mielőtt létrejön egy új rend, lennie kell egy kis rendetlenségnek. Sok konfliktus lesz, az egészséges gazdasági törvényszerűségek bevezetése nem megy végbe fájdalommentesen.

[...]

- Ön is, tanácsadói is (egyidejűleg igen sok kormánytanácsadó is) a magánszektor fejlesztése mellett kardoskodik. Rendszerben van, jobban működik ez, mint az állami szektor. De a kisvállalkozók legalábbis nem óhajtják bebocsátani magukhoz a szakszervezeteket, egyiket sem. Ez újabb paradoxon: Ön, mint szakszervezeti ember, a gazdaság olyan átalakítását támogatja, amely a szakszervezet ellen fordulhat?

- Minek beszéljünk ma azokról a gondokról, amelyekkel majd unokáink bajlódhatnak? Oldjuk fel a szakszervezet, a párt, a gazdaság monopóliumának blokádját, ez a mi dolgunk mára, később majd eltöprengünk, hogyan is ténykedjenek olyan körülmények közepette a szakszervezetek. Jól van, lesznek problémák, és hozzunk létre egy gyorsan reagáló, mutató szervezetet. Ha a reform bevezetésekor hibát követünk el, sietve ki is javíthatjuk. Ez technikai kérdés.

- Azt mondja, ne fussunk a távoli jövő felé. Tehát beszéljünk a kevésbé távoliról, például milyennek képzei ön Lengyelországot a 2000. évben?

- Mindjárt csak, hány év is az? Tíz? Nem sok. Lengyelország úgy, mint ma Olaszország, meglehetősen boldog lehetne, de nem teljesen. Vagy másképpen, keleti vonatkozásban nézve, olyan lesz, mint amilyen Magyarország volt az ő legjobb időszakában, tehát elől haladva, maga után húzva a többieket.

- Látjuk, ön derűlátó.

- Igen. Csak a reform költségei nyugtalanítanak.

- Ön derűlátó, ám realista is. Gondolja, amikor a lengyel jövőnek erre a megálmodott modelljére törekszik, akkor megelőzzük európai régióink többi országát is? Független reformjaink sikere és milyen mértékben attól, ami a szomszédainknál végbemegy?

- Van egy határozott koncepcióm, el is neveztem Wałęsa-történet. Hallottak róla?

- Nem.

- Az összes szocialista országnak van egy közös nevezője. Ezt a rendszernevezőt meg kell változtatni. Csakhogy ebben a történetben minden egyes országnak más és más a számlálója. A

Szovjetunióknak például a számlálójában ott az a sok köztársaság, a lengyelekében a független egyház, a Szolidaritás, az egyéni mezőgazdaság; az NDK számlálójában megtalálható az NSZK-segítség. És íme az elméletem: ezt a nevezőt a számláló által kell megváltoztatnunk. Kinek a számlálója a legjobb? Ha elvetjük az NDK-t, mivel ott különleges helyzet van, marad Lengyelország. Ha mi, akiknek a legjobbak a feltételeink, elfuseráljuk a reformot, akkor mások esélyei is minimálisak. De a reformnak mindenütt haladnia kell, mert más választás nincs. Ezt nem Wałęsa vagy Gorbacsov mondja, ezt az egész új technika mondja. Még ha valaki vissza is akarna térni a sztálinista módszerekhez, nem lesz képes rá, a technika nem teszi számára lehetővé, mert szükség van kapcsolatra a világgal, mert - egyre világosabban látható -, nincsen sem technika, sem gazdaság szocialista vagy kapitalista, csupán jó és rossz van.

- Ez marxista tézis: a termelőerők szintje meghatározza a társadalmi viszonyokat.

- Bocsánat, ebben nem vagyok túlzottan erős. Ezt magam gondoltam ki, tudják, én önképző vagyok.

- Kérem, uram, nem úgy van ez, hogy néhanapján ön szívesen hallott dolgokat mond? A történészek dicsérik az olyan személyiségeket, mint Piłsudski vagy de Gaulle, azért, mert képesek voltak a közvélemény ellenében is hirdetni nézeteiket. Ön pedig nyilatkozataiban olykor következtelen, olykor meg úgy beszél, mint egy politikus, de a tömeghangulatnak is enged. Nem így van?

- A gyakorlat embere vagyok. Így felelek: képzeljük csak el, hogy szökik előlem egy ló. Szeretném megfogni. Ha megpróbálom az útjába állni, eltapos. Tehát utol kell érnem, felugrom a nyergébe, és megzabolázom. Ha pedig valaki látja, amint vágatok, megkérdezheti: mi az, meg kellett állítania a lovat, most meg még sebesebben vágat vele? Ez attól függ, melyik pillanatban szíveskednek rám tekinteni: akkor, amikor vágatok, vagy akkor, amikor fékezek...

Egy jó héttel az interjú megjelenése után, január 17-én, megkezdődik a pártplénum második szakasza, ami a Lengyel Egyesült Munkáspárton belüli erők éles, drámai összecsapását hozza, egészen odáig feszítve a húrt, hogy Jaruzelski első titkár, Rakowski kormányfő, Kiszczak belügyminiszter és Siwicki nemzetvédelmi miniszter - a Politikai Bizottság tagjai - felajánlják lemondásukat. A viharos vita utáni bizalmi szavazás négy tartózkodással megerősíti a teljes Politikai Bizottságot - s ez végső fokon azt is eredményezi, hogy elfogadják a politikai és a szakszervezeti pluralizmusról szóló állásfoglalást.

„...csak a párbeszéd, a megegyezésre irányuló közös álláspont keresése az egyetlen esély napjaink nehézségeinek felszámolására.” Ezt a véleményt a PRON- (népfront-) mozgalom alakítja ki a párt dokumentumról, s a kerekasztal-megbeszélések mielőbbi megkezdésére biztat. Január 23-án a hírek már arról szólnak, hogy Wałęsa a Stocznia nevezetes kapujánál improvizált sajtókonferenciáján ugyanezt a szándékát fejezte ki. E napokban persze még csak találgatni vagy feltételezni lehet, hogy valójában a betiltott Szolidaritás újraengedélyezéséről van szó. A még illegális szervezet országos végrehajtó bizottsága - a PAP útján! - nyilvánosságra hozott állásfoglalásában leszögezi: azt várják, hogy a párthatározatot most állami döntések követik.

*

Könyvem lezárásának 1989. január 31-i, legutolsó pillanatában a hírügynökségek Gdańskból kelezik azt a jelentést, mely szerint a szónok Wałęsát a Szent Brigitta-templomnál az izgatott tömeg - nem is egyszer - félbeszakítja, egyesek árulónak kiáltják ki.

Egy másik hírből ugyanezen a napon megtudjuk, hogy február 6-án végre megkezdődik a nemzeti kerekasztal-megbeszélés.

A harmadik hír szerint a Lublini Vajdasági Bíróság országos érvényű elvi döntést hoz: az újonnan alakuló szakszervezetek a Szolidaritás nevet is használhatják.

Az újabb hírt a nyomás előtti pillanatokban kapom, február 16-án. A Kerekasztal-tárgyaláson „megolvadt a jég”: engedélyezik a Szolidaritás megújulását.

Ami ezután történik Lech Wałęsával, az talán már egy újabb kötet első mondata lehet.

Összetartó párhuzamos

Lech Wałęsát, a legújabb kori lengyel történelem tényemberét még egy módszerrel meg lehet rajzolni: portréja az utóbbi bő három évtized (1956-1989) kronológiájából is kikerekedik. Az évek-hónapok-napok alkotta krónikát át- meg átszövik a negyvenhat esztendő férfi életrajzi adatai. A két út - Lengyelország nemzeti sorsvonulata és Wałęsa élete - azonos hegyeken, völgyeken, alföldeken ívelt át, még akkor is, ha a napi politikai propaganda gyakorlata időről időre nem óhajtja közös útnak elfogadni azt. Így vall a geometria tudója: a párhuzamosok nem metszik egymást. Én a festőművésznek hiszek, aki a messzire futó országút szegélyeit összetartó egyenesekkel hordja fel a vászonra.

1956

Június 28. - Sztrájk robban ki gazdasági követelésekkel a poznańi Cegielski-művekben. Átterjed a többi poznańi gyárra is; utcai zavargások, tüntetés - immár politikai követelésekkel. A karhatalmi és katonai egységek összecsapása a tömeggel 74 halálos áldozatot követel.

Október 21. - Országszerte kitörő lelkesedés fogadja a LEMP KB új első titkárát, a legendás Władysław Gomułkát, akit ezen a napon választanak meg.

Október vége. - Az 1954 szeptembere óta tartó házi őrizetéből, kolostorfogságából kiszabadul Stefan Wyszyński bíboros, a lengyelországi katolikus egyház feje jelentős mértékben hozzájárul az állam és egyház konszolidált viszonyának kialakításához.

1968

Március. - A Varsói Egyetemről kiindulva ifjú ellenzékiek (trockisták, szociáldemokraták) mozgalma bontakozik ki országszerte az egyetemeken, a romló gazdasági helyzet és a mind feszültebb közhangulat közepette. Varsóban utcai zavargások, az egyetemeken hatóságilag támogatott antiszemita tisztogató kampány kezdődik. A hatalom nem elemzi a romló politikai helyzet okait.

1970

December 12-19. - A húsárak emelése miatt (ez a közvetlen ok) hatalmas társadalmi elégedetlenség sűrűsödik. 14-én Gdańskban több tízezres tömeg tüntet, utcai zavargások kezdődnek: támadás a középületekre, összecsapás a fegyveres erők és a tömeg között. Gdyniában 15-én különösen súlyos a helyzet. A sztrájk és a zavargások végigsöpörnek a tengermelléki városokon. A halálos áldozatok száma (egy 1983-as hivatalos jelentés szerint) 44, a sebesülteké 1164.

December 19. - Gomułka súlyos idegállapotban kórházba kerül, lemond. A LEMP új első titkára Edward Gierek, aki nemrég a katowicei vajdaság pártbizottsága élén állt. 1971. január 25-én találkozik a tengermelléki gyárak képviselőivel, akik kórusban kiáltják feléje: *Pomożemy!* (Segítünk!)

1976

Június 24-25. - Komoly áremeléseket jelent be a Szejmben Jaroszewicz miniszterelnök. Másnap a munkahelyeken tetőfokára hág az elégedetlenség. A radomi Walter-gyárban sztrájk indul, tömeg tüntet a pártszékháznál, követelik az áremelés visszavonását. Sztrájkol a varsói Ursus Traktorgyár és a plocki Petrochemia is. Este a kormányfő a tévékamerák előtt visszaállítja az eredeti fogyasztói árakat.

Szeptember. - Megalakul a KOR (Munkásvédelmi Bizottság) a júniusi sztrájkok után elbocsátottak védelmére. Egy évvel később új nevet vesz fel az ellenzéki csoport: KSS-KOR (KOR-Társadalmi Önvédelmi Bizottság).

1978

Április 30. - Életre hívják a WZZW (Tengermelléki Szabad Szakszervezetek) Alapító Bizottságát. Ebben, noha még csak a periférián, Lech Wałęsa is tevékenykedik.

Október 16. - Karol Wojtyła lengyel bíborost, Krakó érsekét választják meg pápának.

1979

Június 2-10. - II. János Pál pápa első látogatása hazájában.

1980

Március. - A WZZW alapító bizottsága röpcédulákon szólítja fel az embereket, ne legyenek passzív résztvevői a közelgő parlamenti (Szejm-) és tanácsi választásoknak. A röplapot aláíró nyolc személy névsorában az utolsó név: Lech Wałęsa.

Március 24. - A Kossuth rádió Reggeli krónikájában elmondom: „Minden eddigénél nagyobb arányban vettek részt a mai, vasárnapi választásokban a lengyelek. A népfrontjelöltekre adott érvényes, támogató szavazatok aránya 99,52 százalék.”

Április-május fordulója. - Wałęsát másokkal együtt röplaposztogatás miatt két alkalommal is - negyvennyolc órán belül - őrizetbe veszik.

Július. - Az ügyetlenül bűjtatott húsáremelés (un. kommersz árak bevezetése) miatt, bérkövetelések hangoztatásával sztrájk kezdődik a varsói Ursus-gyárban, a tamowi PONAR-ban, a sanoki AUTOSAN-ban. Lengyelország-szerte fokozódik a feszültség, nő a nyugtalanság. Július 20-án például Lublin valamennyi üzemére kiterjedő általános sztrájk van.

Augusztus 7. - Incidens Gdańskban: a Lenin Hajógyár munkásai ún. okkupációs sztrájkot szerveznek. Wałęsa ezen a napon átugrik a kerítésen, hogy bejusson a gyárba, és egykori munkatársai mozgalmának élére áll. Sok üzem követi őket, általános sztrájk indul a „hármastvárosban” és a tengermellék mind szélesebb sávjában. Este a televízió híradója rövid kommunikében közli a hajógyári sztrájk tényét.

Augusztus 16. - A Lenin Hajógyárban megalakul az üzemközi sztrájkbizottság, és két nappal később már 156 üzem csatlakozik hozzá. Augusztus 18-án a szcsecini körzetben is munkabeszüntetések kezdődnek.

Augusztus 25. - A televízió híradójában Marian Krzak pénzügyminiszter közli: „Lengyelország külföldi adóssága elérte a húszmilliárd dolláros szintet... Ez az adósságtömeg az utóbbi tíz évben gyűlt össze...”

Augusztus 26. - Stefan Wyszyński bíboros, katolikus egyházfő częstochowai beszédében nyugalomra int, a sztrájkok befejezésére szólít. A szentbeszédet közvetíti a televízió.

Augusztus 30. - A sztrájkoknak véget vető társadalmi megállapodás aláírása Szczecinben.

Augusztus 31. - Gdańskban is befejeződik a sztrájk. A megállapodást Mieczysław Jagielski miniszterelnök-helyettes és Lech Wałęsa sztrájkbizottsági elnök írja alá; 17 órakor befejezettnek nyilvánítják a sztrájkokat, érvénybe lép a 21 pontos társadalmi megállapodás.

Szeptember 3. - A sziléziai Jastrzębiében aláírják a bányászok követelését és a kormányzat ígéreteit tartalmazó megállapodást.

Szeptember 5. - A PAP híre: „Ma a reggeli órákban súlyos zavarok léptek fel Edward Gierek szívműködésében...” A KB pléniumán még ezen a napon felmentik őt, s a párt első titkárának Stanisław Kania eddigi KB-titkárt választják meg.

Szeptember 14. - Kania-Wałęsa-találkozó Varsóban.

Szeptember 17. - Gdańskban az ország minden részéből érkezett szakszervezeti aktivisták egységes, országos szervezet megalakítását határozzák el az augusztus végi társadalmi megállapodások szellemében. Neve: NSZZ Solidarność, azaz Szolidaritás Független Önigazgató Szakszervezet. Eddig hárommillióan jelezték azonnali belépési szándékukat.

Szeptember 24. - A Varsói Vajdasági Bíróságon benyújtják a Szolidaritás bejegyzési kérelmét. Utána Wałęsa megtartja első nemzetközi sajtó-konferenciáját a varsói Interpress sajtóügynökségen.

Október 18-21. - Wałęsa krakkói üzemeket keres fel. 20-án Jastrzębie bányászvárosban beszél egy nagygyűlésen, 21-én meglátogatja Częstochowát, s ott is beszédet mond.

Október 24. - A Varsói Vajdasági Bíróság az alkotmány tiszteletben tartását deklaráló két kiegészítéssel engedélyezi a Szolidaritás alapító okmányát. Az országos (alapító) bizottság e kiegészítés miatt panaszt emel a Legfelső Bíróságon. November 10-én ott is megszületik a döntés: helybenhagyják a záradékot.

November 11. - Wałęsa a lódzi üzemekben folytatja országos körútját.

November 14. - Kania-Wałęsa-találkozó Varsóban.

November 18. - Szczecinben tanácskozik a Szolidaritás Országos Egyeztetőbizottsága. A szabad szombat bevezetéséért szállnak síkra.

December 5. - Kimondja feloszlását a CRZZ (Szakszervezetek Központi Tanácsa), miután még az ágazati szakszervezetek is kiléptek kereteiből.

1981

Január 7. - Gdańskban ülésezik a Szolidaritás Országos Egyeztetőbizottsága. Határozatában a kormány szabad szombati rendeletének bojkottjára szólít fel, s a negyvenórás munkahetet, vagyis a teljes szabadszombat-rendszert követeli.

Január 10. - Az első vitatott szabad szombat, melyen a dolgozók többsége a Szolidaritásnak fogad szót: nem áll munkába.

Január 14-19. - Wałęsa vezetésével Szolidaritás-delegáció látogat Olaszországba az Unione Italiana del Lavoro szakszervezeti szövetség meghívására. Január 15-én Vatikánban a pápa is fogadja Wałęsát.

Február 4. - „...sokszor voltam letartóztatva. Utoljára két éve sikerült megtevesztenem hatvan urat a rendőrségtől...” - mondja Wałęsa a Bielsko-Biala-i nagygyűlésen.

Február 11. - Fél év után lemond a Pińkowski-kormány. Az új miniszterelnök Wojciech Jaruzelski tábornok, a miniszterelnök-helyettes Mieczysław Rakowski. Az ő feladatai között szerepel a szakszervezeti ügyek kezelése, ezért gyakran tárgyal Wałęsával.

Február 14. - Rakowski első találkozója (45 perc) Wałęsával.

Március 2. - Rakowski bejelenti, hogy még ebben a hónapban megjelenhet a Szolidaritás hetilapja.

Március 5. - Wałęsa Nowy Sączban a helyi lakossággal találkozik.

Március 9. - Rakowski-Wałęsa-tárgyalás Varsóban. „A konfliktusok tárgyalások útján feloldhatók...” - írja a PAP.

Március 10. - Wojciech Jaruzelski először találkozik Wałęsával.

Március 16. - Wałęsa Radomban az iparváros lakóival találkozik, s arról győzködi őket, hogy vonjanak vissza egy figyelmeztető sztrájkot.

Március 19. - Súlyos incidens a bydgoszczi vajdasági tanács ülésén - ismeretlen tettesek megverik Rulewskit, a regionális Szolidaritás-elnököt. Órák alatt elterjed a hír, és veszélyesen nő a feszültség az ország egész területén. Éjszaka a helyszínre érkezik Wałęsa.

Március 20. - Bydgoszcz üzemeiben kétórás figyelmeztető sztrájjal követelik a tettesek felderítését.

Március 22-25. - Napokon át tárgyal Rakowski és Wałęsa a kormány varsói épületében. A téma: Bydgoszcz. Az első forduló eredménytelenül zárul 25-én.

Március 27. - Négyórás figyelmeztető sztrájk a bydgoszczi incidens tisztázatlansága miatt. Ha a tettesek nem kerülnek elő (az ügyészség nyomoz), 31-én országos általános sztrájkot indít a Szolidaritás.

Március 28. - Az országban sűrűsödő rendkívüli feszültség közepette Wałęsát, illetve a Szolidaritás delegációját egyórás audiencián fogadja Wyszyński kardinális.

Március 31. - Rakowski és Wałęsa megállapodik: nem lesz általános sztrájk („varsói megállapodás”). Az incidens kivizsgálása tovább tart. Gdańskban összeül a Szolidaritás vezérkara. Wałęsa érveit elfogadják. Az országban kifejezetten érezhető a megkönnyebbülés.

Április 3. - Megjelenik a *Tygodnik Solidarność*, a Szolidaritás országos hetilapjának első száma. Az utolsó, a 36. szám 1981. december 4-én lát napvilágot.

Május 10. - Wałęsával az élen Szolidaritás-delegáció utazik Japánba az ottani szakszervezetek meghívására.

Május 28. - Nyolcvanéves korában elhunyt Stefan Wyszyński bíboros, a lengyelországi római katolikus egyház feje.

Június 5. - Lech Wałęsa - a lengyel szakszervezeti delegáció tagjaként - beszédet mond a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet éves közgyűlésén Genfben.

Június 16-július 1. - 16-án Wrocławban, 26-án Koszalinban találkozik Wałęsa a Szolidaritás tagjaival, július 1-jén Krakóban, a Nowa Huta Fémműben vesz részt nagygyűlésen.

Július 7. - Józef Glemp bíboros Lengyelország új prímása, gnieznovarsói érsek.

Július 14-20. - Tanácskozik a Lengyel Egyesült Munkáspárt IX. (rendkívüli) kongresszusa. A párt első titkára ismét Stanisław Kania.

Július 21. - Glemp fogadja Wałęsát.

Július 27. - A *Vasember*, A. Wajda filmjének premierje a lengyel mozikban.

Augusztus 3. - A Szolidaritás-MAZOWSZE (fővárosi) regionális szervezete járművekkel három napra blokádnak alá veszi Varsó legforgalmasabb csomópontját, a Rondót.

Augusztus 6. - Ismét tárgyal Rakowski és Wałęsa. Az együttesen készített záróközleményt a Szolidaritás utólag elveti.

Augusztus 19-20. - E két napot a Szolidaritás „sajtómentes napnak” nyilvánítja, nyomdász-sztrájkra ösztönöz. Az akció csak részben eredményes: megjelenik a *Trybuna Ludu*, a *Żołnierz Wolności* (a párt és a hadsereg lapjai) és a *Gazeta Krakowska* kivételével az összes vajdasági pártlap.

Szeptember 5-10. - Ekkor tartják a Szolidaritás I. országos küldöttértekezletének (másképpen: Szolidaritás-kongresszusnak) az első fordulóját Gdańskban az Oliwia Sportcsarnokban. A szervezet 28 regionális egységének mintegy tízmilliós tagságát 892 delegátus képviseli.

Szeptember 23. - Gáspár Sándor, a SZOT főtitkára levélben közli Wałęsával, miért nem tesz eleget a Szolidaritás-kongresszusra kapott meghívásnak. (A levelet október 7-én a *Népszava*, 9-én a *Tygodnik Solidarność* közlésezi.)

Szeptember 27-október 7. - A Szolidaritás-kongresszus második fordulója.

Október 2. - Wałęsát 55,2 százalékos szavazati aránnyal újra a szervezet országos elnökévé választja kongresszusán a Szolidaritás

Október 15. - Elindul Franciaországba a Wałęsa vezette Szolidaritás-küldöttség. Ugyanezen a napon a kormány-Szolidaritás tárgyalásai megkezdődnek a gazdasági reformról, az ár-reformról és a társadalmi ellenőrzésről.

Október 18. - A LEMP KB plénümán Wojciech Jaruzelski tábornokot (miniszterelnök, honvédelmi miniszter) választják meg a LEMP KB első titkárának. 184-ből 180 támogató szavazatot kap.

Október 27. - Żyrardów iparváros sztrájkoló üzemeibe látogat Wałęsa.

Október 28. - Számos követelése nyomatékositása céljából egyórás országos figyelmeztető sztrájkot tart a Szolidaritás.

November 4. - Rendkívül feszült belpolitikai légkörben, az ország minden szegletében felfellobbanó sztrájkok, konfliktusok, tiltakozó akciók közepette találkozik Varsóban a „trojka”: Jaruzelski-Glemp-Wałęsa. A Szolidaritás-vezetés Gdańskban ülésezik; a visszatérő Wałęsát a radikális szárny árulással vádolja.

November 9-10. - Wałęsa Krakóba, Wadowicéba és Oświęcimbe látogat, onnan 11-én a sztrájkoló Sosnowiec bányába megy. 12-én már wrocław-i munkások körében beszél: megállapítja, hogy ezen a napon szerte Lengyelországban 65 különböző konfliktus, akció, sztrájk van. Pár nappal később a fővárosi Huta Warszawa Fémmű dolgozóival találkozik.

November 19. - Wałęsa felhívást intéz Nyugat-Európa dolgozóihoz, szakszervezeteihez: eszközjenek ki a közelgő télre rendkívüli élelmiszersegélyt kormányaiktól Lengyelország számára.

November 21. - A lengyel kormány bejelenti, hogy 1982. január 1-jén gazdasági reformot vezet be.

November 23. - Az un. területi (katonai) operatív csoportok - a PAP-kommüniké szóhasználatával - elsősorban a téli felkészülést kezdik vizsgálni a nagyobb településeken. (Utólag feltételezhető: a hadiállapot esetleges bevezetéséhez is terepszemlét tartottak.)

November 25-december 2. - A BM varsói tűzoltó tiszti iskolájának növendékei tanintézetüket okkupációs sztrájk alá veszik a Szolidaritás MAZOWSZE szervezetének aktív közreműködésével. Az épületfoglalásnak rendőri légideszant-különítmény helikopteres akciója vet véget. A kommandóakció miatt Wałęsa éles tiltakozást terjeszt elő Ciosek szakszervezetügyi miniszternél.

December 2. - A varsói Hotel Solec-ben - Wałęsa fővárosi tartózkodásainak állandó szálláshelyén - a kora esti óráktól ülésezik a Szolidaritás Országos Bizottságának elnöksége. Megvitatják a párttal és a kormánnyal szemben folytatott harc taktikáját.

December 3. - Radomban, a Szolidaritás székházában, még éjfél után is tanácskozik az országos bizottság és a regionális elnökök testülete. Wałęsa eddigi legradikálisabb fellépésének színhelye ez.

December 5-6. - Varsóban ülésezik a fővárosi Szolidaritás-MAZOWSZE II. küldöttterkezelete. December 17-ére a főváros központjában nagy szabású utcai tüntetést hirdetnek meg.

December 9. - Glemp és Wałęsa találkozoja.

December 11-12. - A gdański Hotel Morskiban, a szervezet központjában tartják a Szolidaritás Országos Bizottságának ülését. A második napon 22 óra 30 perckor a mintegy százfős testület a „nemzeti tiltakozás napjának” nyilvánítja december 17-ét, egyidejűleg országos sztrájkot kezdeményez. Éjféltkor egy karhatalmi egység - Zbigniew Bujak kivételével, akinek sikerül megszöknie - őrizetbe veszi a Szolidaritás teljes vezérkarát.

December 13. - Éjfélt: Lengyelország egész területén bevezetik a hadiállapotot. A több ezer internált között van Edward Gierk és az 1980 előtti állami és pártvezetés több tagja is. (Wałęsa internálása 1982. november 11-ig, majdnem 11 hónapig tart.)

1982

Január 31. - Az amerikai tévében az ICA-ügynökség produkciójaként Ronald Reagan felléptével gigantikus propagandaműsort sugároznak *Let Poland be Poland* (Lengyelország legyen lengyel) címmel.

December 31. - Felfüggesztik a hadiállapotot.

1983

Április 15. - Lech Wałęsa villanyszerelő újra munkába áll a gdański Lenin Hajógyárban.

Június 16-23. - II. János Pál második alkalommal látogat hazájába. A program utolsó napján Zakopanében találkozik Wałęsával és családjával.

Július 22. - A nemzeti ünnepen megszüntetik a hadiállapotot.

Augusztus 25. - A gdański Lenin Hajógyárban Rakowski miniszterelnök-helyettes találkozik a gyári kollektíva több száz tagjával. Jelen van és felszólal Wałęsa. A műsort a Magyar Televízió is átveszi.

December 10. - Oslóban Danuta Wałęsowa, a munkásvezető felesége veszi át férje Nobel-békedíját.

1984

Július 22. - A nemzeti ünnepen a kormány részleges amnesztiát hirdet.

Október 21. - Súlyos feszültséget kelt Lengyelországban az a tény, hogy belügyi tisztek meggyilkolják az államellenes tevékenység gyanújával eljárás alatt álló Jerzy Popieluszko varsói római katolikus plébánost. Az elkövetőket bíróság elé állítják, börtönbüntetésre ítélik.

1986

Július 22. - A nemzeti ünnepen teljes amnesztiát hirdetnek.

1988

Április 26-május 9. - Több lengyel város nagyüzemeiben új sztrájkok kezdődnek, zavargások vannak, feszültség, nyugtalanság tapasztalható országszerte.

Augusztus - A hónap közepétől újabb sztrájkhullám indul Gdańskban és a sziléziai bányavidéken, majd másutt is. Ezek nyolc év óta a legnagyobb tiltakozó akciók, de méreteikben mégsem hasonlíthatók az 1980-as augusztus sztrájkjaihoz. Wałęsának ezúttal igen nagy erőfeszítésébe kerül a „tűzfészek kioltása”. Megszerzi a kormány ígéretét, hogy tárgyalnak vele a Szolidaritás felújításáról.

Augusztus 31. - Czesław Kiszczak tábornok, belügyminiszter Lech Wałęsával tárgyal Varsóban egy nemzeti közmegegyezést összekovácsolni hivatott kerekasztal-megbeszélés lehetőségéről.

Szeptember 1. - A sztrájkok befejeződnek.

Szeptember 7. - Az OPZZ szakszervezeti szövetség bojkottal fenyegetőzik arra az esetre, ha nem mond le a Messner-kormány.

Szeptember 10. - Hosszú évek óta első ízben közöl interjút Wałęsával a hivatalos lengyel sajtó. A *Reporter* című folyóiratban megjelent interjút átveszi a *Konfrontacje* című folyóirat, majd rövidített változatát a *Polityka* is.

Szeptember 16. - Újabb Kiszczak-Wałęsa-találkozó. Október közepén megkezdődhet a nemzeti kerekasztal-megbeszélés. Még homályos pont: sikerül-e megállapodni a két radikális ellenzéki, Kuroń és Michnik részvétele ügyében.

Szeptember 19. - Lemond a Messner-kormány, elveszíti a társadalom támogatását.

Szeptember 27. - A Szejm Rakowskit bízta meg kormányalakítással.

Október 13-14. - Rakowski javaslatot tesz a kabinet összetételére: a 22 tagú kormány felére új embereket jelöl. A parlament egyetért.

Október 16. - Gdańskban a Szt. Brigitta-templomból indul, a városközpontban barikádok emelésével, középületek rongálásával folytatódik a rendzavarás ezen a vasárnapon, II. János Pál pápává szentelésének tizedik évfordulóján.

Október 17. - A krakkói Jagelló Egyetem diákjai bojkottálják a honvédelmi oktatást az egyetemen. Csatlakoznak a krakkói Bányászati-Kohászati Főiskola hallgatói is.

Október 23. - J. Urban, a kormány sajtószóvivője konferenciáján arról tájékoztat, hogy Wałęsa visszautasította az újabb - harmadik - találkozót Kiszczak tábornokkal.

Október 25. - J. Urban bejelenti, hogy a kormány október 28-ára javasolja a kerekasztal-megbeszélés kezdetét.

Október 28. - Elmarad a nemzeti kerekasztal-megbeszélés nyitánya. Az újságok fotókon már bemutatták a Lengyel Tudományos Akadémia jabłonnai palotájában külön e célra készített és felállított hatalmas asztalt. Néhány nappal később széjjelszedték, ám bármikor újra összerakható...

November 1. - A Rakowski-kormány az új ipari miniszter javaslatára úgy dönt, hogy legkésőbb az év végén bezárják a veszteséges gdański Lenin Hajógyárat. A kormány ezt a lépést kizárólag gazdasági motivációval indokolja, ám Wałęsa szerint a hatalom a „Szolidaritás bölcsőjét” óhajtja felszámolni.

November 2-4. - Margaret Thatcher lengyelországi látogatása. A harmadik napon a brit miniszterelnök Wałęsával is találkozik Gdańskban.

November 6. - J. Urban sajtókonferencián közli, hogy a kormány döntése végleges a Stocznia felszámolásáról.

November 12-13. - Fiatalok radikális csoportjai tüntetnek az ország több városában a függetlenség hetvenedik évfordulóján.

November 30. - Miodowicz-Wałęsa tévévitája, mely jó légkörben zajlik le.

December 10. - Mitterand meghívására Wałęsa Párizs díszvendégei között részt vesz az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata aláírásának negyvenedik évfordulóján.

December 18. - A LEMP Politikai Bizottsága politikai reformtéziseket tesz közzé. (December 20-21: éles, ellentmondásos vita a tézisekről a KB-ülésen. Elnapolják. 1989. január 10-e után várható a határozathozatal.) Ismert értelmiségeik, ellenzékiek részvételével Wałęsa körül megalakul az Állandó Állampolgári Bizottság.

December 22. - Gazdasági reformcélok (a piaci mechanizmus erősítése) a Szejm napirendjén.

1989

Január 17-18. - Drámai hangvételű a LEMP KB ülésének második szakasza: bizalmiszavazás erősíti meg a lemondását felajánló négy politikai bizottsági tagot, majd a Szolidaritás újragengedélyezését sejtető határozatot fogad el a pártvezetés a szakszervezeti és politikai pluralizmusról.

Január 31. - A Lublini Vajdasági Bíróság elvi állásfoglalása értelmében az országszerte újonnan alakuló szakszervezetek használhatják a Szolidaritás nevet. Egybehangzó sokoldalú előrejelzés szerint február 6-án megkezdődik a nemzeti kerekasztal-megbeszélés.

Február 16. - Fordulat a kerekasztal-tárgyaláson: engedélyezik a Szolidaritás megújulását.

Aki vállalja azt a hálás (?), hálátlan (?), ám mindenképpen kihívó merészséget, hogy még életében, legszebb férfikorában megmintáz egy ellentmondásos embert, csak a dokumentumok eszköztárához nyúlhat. De azt is vállalnia kell, hogy amikor könyve utolsó oldalához érkezik, az Olvasó kérdez: ...és mi lesz vele ezután? Ekkor a szerzőnek meg kell állnia, le kell tennie a tollat, mert innen csak a fantázia, a dokumentalista számára elfogadhatatlan módszer kínálkozik. Vagy talán a költészet?

EWA LIPSKA

Ha ellenségeink nyugovóra térnek

Ha majd nyugovóra térnek ellenségeink,
megkerüljük, s hátulról közelítjük őket:
koponyáik kapuját sarkig kitárjuk,
homlokcsontjukból függőhidat
eresztünk alá,
hogy bevonulhassanak a teherautók,
teherautók a lelkiismeret friss húásával a platójukon,
platójukon új nézetek petrezselyemzöldjével
meg még a fantázia cukormázás süteményével is.
Reggel
aláírjuk velük
a meg nem támadás paktumát.

(Szilágyi Szabolcs fordítása)

Források, dokumentumok

Könyvek

Bratny, Roman: Egy év koporsóban (Domány András fordítása). Népszava Könyvkiadó, 1987.

Domány András: Aki lengyel, katolikus? Magvető Könyvkiadó, 1987.

Gergely Jenő: II. János Pál. Kossuth Könyvkiadó, 1986.

Kępiński, Andrzej-Kielar, Zbigniew: Kto kim jest w Polsce - inaczej I-II. Czytelnik, Warszawa, 1985. (Ki kicsoda Lengyelországban - másként I-II.)

Od sierpnia do grudnia 1980. Listy do Mieczysława Rakowskiego. Czytelnik, Warszawa, 1981.

Panoptikum bzdury czyli Polska 1982 w krzywym zwierzadle „wolnej prasy” - Interpress, Warszawa, 1982.

Pojedynek. Wtorkowe konferencje rzecznika prasowego rządu 1981-1985. Czytelnik, Warszawa, 1985.

Polityka Stanów Zjednoczonych Ameryki wobec Polski w świetle faktów i dokumentów (1980-1983). PAI Warszawa, 1984.

Rakowski, Mieczysław F.: Tárgyaló fél voltam. Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, 1987.

Szilágyi Szabolcs: Varsói krónika 1979-1981. MTI Kiadó, 1986.

Toeplitz, Krzysztof Teodor: 16 miesięcy. PIW, Warszawa, 1983.

Wałęsa. Wydawnictwo Morskie, Gdańsk, 1981.

Újságok, folyóiratok

Biuletyn informacyjny Solidarność nr. 27. Gdańsk, 1980. 12. 11.

Corriere della Sera, 1981. március 7.: Oriana Fallaci interjúja Lech Wałęsával.

Daily Digest, PAI, Warszawa, 1981. II. félév minden száma.

Europäische Rundschau, 1988. II. negyedév.

JEL-KÉP, 1988/2. sz. 122. o.: Újra civilben. A lengyel közvélemény-kutató központ igazgatójával beszélget Szilágyi Szabolcs.

Medvetánc, 1987/3-4. szám. Mizsei Kálmán: Vázlat Lengyelország politikatörténetéhez 1957-1987.

Népszava, 1981-es és 1988-as évfolyam számai.

Polityka, 1979-1988 közötti évfolyamok számai.

Profil, 1984. január, Bécs. Interjú Lech Wałęsával.

Time, 1988. október 3. Solidarity Must Exist.

Tygodnik Solidarność, 1981. április 3.-1981. december 4. (1-36.)

Egyéb dokumentumok

Gdzie słońce wschodzi... (hanglemez) Wincenty, Gerda Leber-Verlag, Wien, 1981. (A oldal: II. János Pál pápa és Lech Wałęsa üdvözlő beszédei a Vatikánban, 1981. január 15-én.)

Uchwała XII. Plenum Komitetu Centralnego PZPR z dnia 31. V. 1983 r. w sprawie wyników prac Komisji KC PZPR powołanej dla wyjaśnienia przyczin i przebiegu konfliktów społecznych w dziejach PRL. (Kubiak-jelentés néven is ismert 1983-as válságfeltáró pártokumentum.)

KÉPMELLÉKLETEK

Lech Wałęsa 1981-ben

Az évszázad prímása Stefan Wyszyński bíboros (1901—1981)

**Tábori mise
a gyárkapunál 1980 nyarán**

Megbeszélés a kormány és a Szolidaritás vezetősége között 1981 márciusában. A képen Ciosek szakszervezetügyi miniszter, Rakowski miniszterelnök-helyettes, Wałęsa, a Szolidaritás elnöke, és Celiński vezetőségi tag látható

Wałęsa és Rakowski aláírásával 1981. március 30-án megállapodás jött létre a Szolidaritás és a lengyel kormány között

„Sztrajkkészültség” — az 1981-es márciusi moziplakáton

Képriport a varsói egyetem udvarának kerítésén: jelenetek, portrék a gdański Szolidaritás-kongresszusról

Jo

Generala Wojciecha Jaruzelskiego

Warszawa

Wzrostu mi się ze nadzieją, że czas wyrażenia
niektórych spraw i odwołania skrajnych porozumienia
może być czas aby wiele zrozumieć co można
i na ile można pójść po obu stronach.
Proponuję spotkanie i porażkę przedyskutowania
interwencyjnych kwestii, a rozstrzygnięcie przy okazji
rolę naszego umiarkowania.

Kapral Lech Wojsa.

„Úgy vélem, hogy már elérkezett egyes dolgok tisztázásának
az ideje...” — Wałęsa tizedes levele Jaruzelski tábornoknak,
házi őrizetéből 1982 novemberében

SOLIDARNOSĆ

Szolidaritás — jelvényen,
plakáton, röplapon,
kerítésen, falon...

és egy Wajda-film címe:
A vaserंबर
(Człowiek z Żelaza)

CZŁOWIEK Z ŻELAZA

A betiltott Szolidaritás vezetői. Wałęsa üdvözli
a 1986. évi amnesztiával szabadult Bujakot

A Bécsben kiadott nagylemez (képünkön a lemezborító) őrizi
II. János Pál és Lech Wałęsa 1981. január 15-én a Vatikánban
elhangzott üdvözlőbeszédeit

**1983. június 16. Varsó, a második pápai zárándoklat.
A képen Józef Glemp bíboros, lengyelországi katolikus egyházfő,
II. János Pál pápa, Wojciech Jaruzelski hadsereg tábornok,
kormányfő, a LEMP KB első titkára**

„A kormánnyal való
együttműködés programja”

SZCZĘŚLIWEGO
NOWEGO
ROKU 1983
W WOLNEJ
POLSCE

Boldog új évet kíván
a szabad Lengyelországban
1983-ban a Szolidaritás

extrájkolók 1980-ban és 1988-ban

**A Lengyelországban
tartózkodó
Margaret Thatcher
miniszterelnök-asszony
1988. november 4-én
megbeszélést folytatott
Lech Wałęsával**

**Wałęsa és Miodowicz, a hivatalos lengyel szakszervezeti
mozgalom (az OPZZ) elnöke 1988. november 30-án televíziós
vitájuk előtt. Középen Murak, a televízió elnöke**

Wałęsa meghívást kapott az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata
 aláírásának 40. évfordulóján, 1988. december 10-én rendezett
 ünnepségre, Párizsba. A képen Jacques Chirac, Párizs
 polgármestere köszönti Wałęsát

Ugyanezen az eseményen Michel Rocard francia kormányfő
 (középen) üdvözlí a két Nobel-békedíjast, Lech Wałęsát
 és a szovjet atomfizikust, Andrej Szaharovot

**„...olyan rendszert kellene
felépíteni, amely két dolgot kapcsolna
össze: az evést a szabadsággal.” (1981)**

**„...szeretnék boldog társadalmat
építeni, melybe az egyén lenne
boldog. Nálunk ez mindig fordítva
volt. A társadalomnak kellett
boldognak lennie — az egyén nem
számított. Ezt akarom
megváltoztatni.” (1984)**

**„...végre kezdjük beszórni
a bennünket szükségtelenül
elválasztó árkokat... Csak a
pluralizmusban látom a haladás
és a jobb élet esélyét... Hosszú idő
után most először látom az esélyét,
hogy Lengyelországban
rövidesen megindulhasson valami
bölcs dolog.” (1988)**

NÉPSZAVA